

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

Мастер рад:

Слика Другог у југословенској и италијанској дневној штампи
(1918-1975)

Ментор: проф. др Дубравка Стојановић

Студент: Огњен Томић ИС18/39

Београд, септембар 2019.

Садржај

Предговор	2
Увод	9
Писање југословенске и италијанске штампе: како се стварала слика другог?	28
1918: Уједињење Југославије – рађање обостраних стереотипа.....	28
1920: Рапалски споразум.....	56
1941: Напад Италије на Југославију.....	77
1945: Тршћанска криза.....	96
1975: Озимски споразуми: крај непријатељства.....	115
Закључак.....	118
Прилози.....	121
Библиографија.....	126

Предговор

Од многих држава са којима се бивша Југославија граничила током седамдесетак година свог постојања, Италија је свакако заузимала истакнуто место, бивајући истовремено и значајан партнер, али и непријатељ, током већег дела постојања две државе. Иако становницима Србије то данас, из ове перспективе, може зазвучати необично, дуго времена је управо Италија била представљана као највећа опасност по опстанак Југославије. Слично је било и са друге стране Јадрана: дуго времена Југославија је била непријатељски представљана у италијанској јавности, а италијанска влада се потајно надала заузимању делова југословенске територије. У домаћој историографији, сходно томе, постоје бројни радови који се баве југословенско-италијанским односима. Свакако највише пажње добио је први период након уједињења Југославије (Драгољуб Живојиновић, Драгован Шепић) као и Тршћанска криза (Милан Милкић, Драган Богетић), док су остали периоди обрађени преко синтеза које су се посредно бавиле овом тематиком, као и у неколико посебних расправа. Ипак, приметан је изостанак једне свеобухватне синтезе, која би се бавила целокупном историјом југословенско-италијанских међудржавних односа.

С друге стране, такође је приметан изостанак другачијег приступа овој теми, оног који би већи акценат ставио на детаљнију анализу историјских извора, на првом месту дневне штампе, која представља један од најзначајнијих историјских извора у читавом двадесетом веку, а нарочито у његовој првој половини. Иако су неки од аутора користили италијанску и југословенску штампу као извор, то је чињено само узгред, како би се додатно описала нека историјска ситуација. То је довело до ситуације у којој је дневна штампа двеју држава запостављена приликом бављења овом темом у односу на дипломатичке изворе. Имајући ове две чињенице у виду, сматрали смо да би рад који се на детаљан, аналитички начин бави историјом односа две државе у дугом временском периоду, али кроз призму дневне штампе, био добар додатак домаћој историографији.

За почетак, како би се успешно покрио дуг временски период у ком су постојале две државе, изабрано је пет кључних догађаја у односима Италије и Југославије. Сваки од ових догађаја представљао је прекретницу у односима између две државе, и сходно томе, током ових догађаја писање штампе је посебно занимљиво и индикативно. Догађаји који су изабрани за

представљање развоја тока слике другог у односима између Југославије и Италије су, хронолошки:

- 1) Уједињење Југославије 1918– Свакако, за почетак стварања слике другог, кључан је био настанак нове државе, и сви проблеми који су му претходили и пратили га.
- 2) Рапалски споразум, 1920 – Потписивање првог споразума између две државе представља значајну преломну тачку у међудржавним односима – по први пут долази до признања Југославије од стране Италије, и успостављања дипломатских односа. Такође, овим споразумом, бар привремено су решени актуелни територијални проблеми између две државе.
- 3) Напад Италије на Југославију, 1941 – Први и једини прави рат који су Италија и Југославија водиле представљао је несумњиво значајан тренутак у њиховом односу. Писање штампе посебно је интезивно пред и током ратног сукоба.
- 4) Тршћанска криза, 1945 – Иако у овом тренутку две државе нису биле у рату, ова криза представља свакако један од најнапетијих односа између Италије и Југославије. Такође, ово је прва криза у којој се Италија суочава са новом, југословенском републиком.
- 5) Озимски споразуми, 1975 – Споразуми којим су коначно затворена сва отворена територијална и друга питања између две државе, и након кога је наступила потпуна нормализација односа.

Анализом штампе за време ових догађаја, у временском периоду од неколико недеља, можемо добити прилично добру слику о томе како су се међусобне слике развијале у читавом дугом историјском раздобљу.

Дневна штампа као историјски извор врло је значајна из више разлога. Као примарни извор информација, њен значај је ограничен, и потребно је користити је уз резерву: штампа може објављивати погрешне или непотпуне информације као део своје пропагандне делатности. Међутим, као извор који нам говори о клими која је владала у сукобљеним државама, о намерама владајуће елите, о стереотипима и сликама које су постојале у јавности, штампа је савршена. Не само да нам даје текстове који су често лишени окова дипломатског обраћања, какво сусрећемо у званичној преписци, штампа нам је такође лако доступна, и врло је богата материјалом– дневни листови излазе сваки дан, а недељници једном недељно. Још једна

битна карактеристика штампе је њена раширеност у јавном мњењу неке земље: дневни тираж једног од најпопуларнијих италијанских листова, *Corriere della Sera*, у периоду пре Другог светског рата био је готово милион продатих копија. Толика раширеност у становништву давала је штампи огромну моћ над „душама и умовима“ становника обе земље. Писање медија обликовало је у великој мери јавно мњење, али и личне ставове грађана Југославије и Италије, стварајући на тај начин слику другог, односно слику непријатеља, у периодима напетих односа између две државе.

О потреби стварања непријатеља, односно „другог“, и његовој улози у стварању националних идентитета, писано је доста са становништа социологије и филозофије. Весна Голдсворти у својој књизи „Измишљање Руританије“, говори о потреби западноевропских држава да се створи други, ради стварања заједничког идентитета.¹ Балкан је доста дуго имао управо ту улогу, нарочито за немачке, француске и британске ауторе и путописце, на основу чијих дела је књига и написана. О појму Балкана и балканизације из западноевропске перспективе писала је и Марија Тодорова у књизи *Имагинарни Балкан*: у основи стварања слике Балкана постојала је потреба за стварањем другог, зарад стварања заједничког европског менталитета.² Управо ова тенденција чини суштину односа балканских држава и Западне Европе: за западне Европљане Балкан је други, док је с друге стране, балканске државе себе виде као део Европе, и желе да се ближе повежу са другим европским државама.

Слике о нацијама су веома трајне, набијене емоцијама и уопштавањем. Оне су ослоњене на предрасуде и стереотипе, услед склоности људске природе да поједностави ствари о којима нема много информација, и групише људе у веће групе. Постојање слика о другим нацијама увек користи владајућој елити, која на тај начин одржава јединство државе и истовремено, себе на власти, док су народне масе заокупљене другим непријатељима. Услед тога, медијска индоктринација маса присутна је у сваком друштву: Ноам Чомски тврди да је она чак и неопходнија у демократским друштвима, зато што демократске државе немају друге механизме да контролишу популацију(као што то имају аутократски режими).³

Сходно томе, врло је важно, приликом употребе штампаних медија и њихове анализе, имати у виду уобичајене технике пропаганде и манипулације вестима („спиновање“), као и њихове

¹ Vesna Goldsvort, *Izmišljanje Ruritaniye* : imperijalizam mašte, Beograd, 2000.

² Maria Todorova, *Imaginarni Balkan*, Beograd, 1999.

³ Mira Beham, *Ratni doboši* : mediji, rat i politika, Beograd, 1997

стратегије представљања вести. Срећом, и о овој теми постоји доста материјала, у другим научним дисциплинама. Тарик Јусић наводи четири дискурсивне стратегије које медији користе у обликовању јавног мњења: изумевање непријатеља, изумевање жртава, историзација, и прећуткивање/прикривање правих проблема. Осим ових стратегија, медији се користе и одређеним лексичким тактикама, као што су: коришћење пасива како би се избегла одговорност (своје земље), метафоре и метранимије (коришћење заменице „ми“ и „они“), коришћење одређеног члана како би се означили појмови од националног и државног значаја (у италијанском „П“, „La“, „Lo“, у српском се користи велико слово), дискурсивни механизма претпостављања, итд. Осим овога, потребно је приликом анализе медија имати у виду и њихову природу (да ли су у питању сензационалистички, заједнички, посебни медији), и природу њихове публике (средња, нижа, виша класа...). На крају, важно је истаћи да ниједан штампани медиј није сасвим слободан од утицаја политике: политичка контрола у одређеној мери постоји у готово свакој држави, само је потребно одредити њен степен, и утицај, и према томе анализирати материјале које имамо на располагању.⁴

Имајући све горе наведено у виду, потребно је рећи још нешто о изворном материјалу који је коришћен приликом писања овог рада. У овом истраживању изабрани су најтиражнији листови са обе стране, леве, центристичке и десне, провладине или опозиционе орјентације. Иако мањи, екстремистички листови могу имати текстове веома богате сликама непријатеља, и из којих се могу извући заиста солидне слике другог, они ипак циљају знатно мању, тачно одређену идеолошку групу унутар једног народа, те се не могу узети у обзир ако говоримо о стварању слике другог на већем плану. Штавише, они нас чак могу одвести на погрешан траг, и створити лажну представу да је одређена слика постојала у јавности, иако је, можда била присутна само код занемарљивог броја грађана. Услед различите доступности новина у различитим периодима, за различите догађаје одабрани су други листови.

За период који обухвата уједињење Југославије, потписивање Рапалског споразума и напад Италије на Југославију у Другом светском рату, са италијанске стране обрађивани су *Corriere della Sera*, уз недељно издање *Corriere del Pomeriggio*, и *La Stampa*, уз неколико посредно обрађених текстова из Мусолинијевих листова *Popolo d'Italia* и *Giornale d'Italia*. Лево орјентисана *L'Unita*, нажалост, почиње да излази тек након 1924, али убрзо након тога бива забрањена, тако да у овом периоду немамо лист који је био чисто леве орјентације, а имао је

⁴ Gordana Đerić, *Intima javnosti : okviri predstavljanja, narativni obrasci, strategije i stereotipi konstruisanja Drugosti u upečatljivim događajima tokom razgradnje bivše Jugoslavije* : štampa, TV, film, Beograd, 2008.

велики тираж. Позицију либералног центра заузима La Stampa, један од најстаријих дневних листова у Италији, покренут 1867. године у Торину. Овај лист је пре доласка фашиста на власт држао релативно умерен курс, избегавајући да отворено критикује, или подржава владу. Убрзо након доласка Мусолинија на власт, раније уредништво бива суспендовано због критиковања власти; постављено је ново уредништво, које је пратило курс владе. Corriere del Romeriggio, основан у Милану 1876, године био је најтиражнији италијански дневни лист(са преко милион копија средином двадесетих година). Налазио се на позицији умереног десног центра, и пре фашизма је имао независан положај у односу на италијанске владе. Основна позиција са које је наступао лист био је анти-социјализам и анти-комунизам, те је на основу тога подржавао или није подржавао владе(нпр. био је оштар противник Ђованија Ђолитија, који се залагао за компромис са социјалистима). Након доласка Мусолинија на власт, и овај лист бива стављен под фашистичку контролу, те заузима позиције екстремне деснице и постаје жустри подржавалац владине политике.

У периоду након Другог светског рата, овим листовима се придружује и L'Unita, гласило Италијанске комунистичке партије(PCI). Овај лист основао је 1924. у Милану, Антонио Грамши, тадашњи лидер Италијанске комунистичке партије, међутим, убрзо након оснивања, забрањен је, и није излазио до после рата. Након рата постаје један од најутицајнијих и најтиражнијих дневних листова у Италији. Заузима позиције левог крила, и најчешће заступа опозициони став према италијанској влади.

Што се југословенске штампе тиче, у првом периоду пре и непосредно након уједињења узети су српски листови „Велика Србија“, „Народ“, и „Српске новине“, као и лист аустро-угарских окупационих власти током Првог светског рата, „Београдске новине“. Касније су додати листови српски(и југословенски) листови „Вечерње Новости“ и „Правда“, који су имали стабилан режим излажења и стабилан тираж у данима око уједињења. У питању су били београдски листови, који су заступали мишљења српске либералне елите, и углавном су се држали резервисано или конструктивно према влади. Касније се овим новинама прикључује и „Политика“, основана 1904. од стране Владислава Рибникара, која је заступала позицију вишег средњег слоја и умереног конзервативизма. У периоду напада пре напада Тројног пакта на Југославију у Другом светском рату, анализирани су и текстови дневног листа „Време“, листа који је био близак двору и влади, и ревносно је подржавао политику

владајуће елите. Услед репресивне политике краљевине СХС и краљевине Југославије, у овом периоду није било листова већег тиража који су били лево орјентисани.

У периоду након Другог светског рата, ситуација се мења, и сада, опет услед репресивне политике нове југословенске републике, сви значајнији листови прате политику владе, и пишу са позиција левог крила, односно у складу са идеологијом Комунистичке партије Југославије. У овом периоду обрађени су „Политика“, „Борба“ и „Вечерње Новости.“ Док су „Политика“ и „Борба“ били листови намењени образованијем делу читаоца, „Вечерње Новости“ , су циљале на ширу популацију. Услед тога, писање овог листа било је нешто више сензационалистичко орјентисано од умерених „Борбе“ и „Политике“. Осим ове појединости, није било већих разлика у писању југословенске штампе са гледишта политичке орјентације.

Овај рад тежи да издвоји, прикаже и анализира најважније слике другог које су се могле пронаћи у односу Југославије и Италије током њиховог заједничког постојања. Анализом слика које су постојале у штампи током кризних периода можемо много тога сазнати о више значајних тема. За почетак, можемо добити увид у атмосферу у којој је одређено друштво било у пресудним тренуцима: затим, можемо добити врло значајан извор информација о намерама владајуће елите и токовима политике који су узроковали настајање слика непријатеља; можемо добити веће разумевање односа између две државе и два народа, открити постојање обостраних стереотипа и предрасуда, и покушати да откријемо разлоге за њихово јављање. Бављењем сликама Италије и Југославије, добијамо увид у њихову међусобну политичку, друштвену, социјалну и културну историју. Добијамо важне податке о психилошком стању у друштву две нације, који нам помажу да одговоримо на питања везана за национални идентитет и шта је оно што га саставља. Учењем о томе како је одређена нација представљала и видела своје непријатеље, уствари добијамо највише информација о самој тој нацији и стању у којем се она налазила.

Напоследку, желим да се захвалим људима који су ми помогли да напишем овај рад. На првом месту, мојој менторки, проф. др Дубравки Стојановић, са одељења за историју на Филозофском Факултету у Београду, која је стрпљиво помагала тамо где је било потребно, и имала пуно разумевања и подршке за оно што сам морао да урадим сам. Њена помоћ у избору литературе, правих извора, и дефинисању теме је један од кључних фактора који су довели до тога да овај рад буде написан. Затим, мојој драгој колегиници са Универзитета у Риму, Марији Д'Ахиле, која ми је помогла у сакупљању италијанске грађе и литературе, и пружила

ми гостопримство приликом посете архиву у Риму. Мојим другим колегиницама из Италије, Марији Лудовики Пицути и Валентини Коли, које су ми такође помогле приликом мог рада у Италији и дале занимљив увид у италијанско виђење овог питања. На крају, мојој породици и пријатељима, на стрпљењу и подршци током дугих сати писања ових редова.

Увод

Први светски рат означио је прекретницу у европској историји на многим пољима. Стари систем равнотеже моћи више није постојао: четири велика царства нестала су са позорнице, а замениле су их нове, младе државе. Још током трајања рата, обе стране су почеле са прављењем планова о будућности Европе. Једно од најважнијих питања са савезничке стране тицало се судбине гломазне мултинационалне државе у центру Европе – Аустро-Угарске монархије. На делове њене територије полагале су право неке од већ постојећих држава учесника рата, а истовремено су независност тражили и народи који су живели у њој у потчињеном положају. Један од тих народа био је и југословенски, који је тежио да се уједини са већ независном Србијом и Црном Гором, а једна од држава које су тражиле део аустро-угарске територије била је Италија. У овим два тежњама, које су се највећим делом помагале, али и једним делом сукобљавале, лежи корен будућег југословенско-италијанског непријатељства.

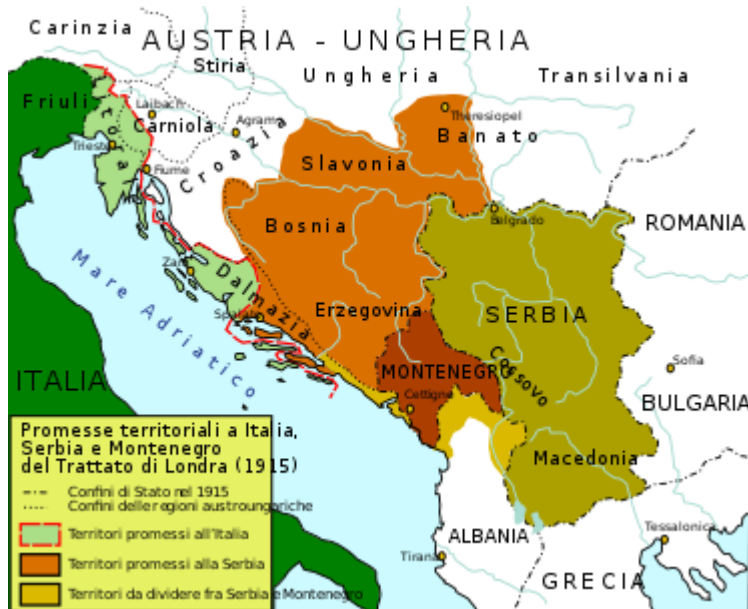
Краљевина Србија је свој положај као носиоца уједињења Срба, Хрвата и Словенаца, обелоданила Нишком декларацијом, у децембру 1914. У том тренутку, Италија се још увек држала по страни од сукоба који се већ распламсао широм Европе. Иако је пре рата била савезница Немачке и Аустро-Угарске, Италија није желела да улази у рат, несигурна у његов исход и у спремност своје војске. Ипак, постојао је још један, значајнији разлог њеног оклевања. Државе Антанте могле су понудити Италији много значајније концесије од Немачке и Аустро-Угарске – територије на којима су живели Италијани. За један део италијанске елите, занесене националистичким идејама, уједињење Италије још није било завршено, и припајање тих територија сматрано је за „питање живота и смрти“, како се једном приликом изразио Сидни Сонино.⁵ Управо је овај човек, у то време министар иностраних послова, био један од главних носилаца италијанске спољне политике и идеје о ширењу Италије до „њених природних граница.“ Иако је велики део јавности у Италији био против уласка у рат, укључујући и војне кругове, Сонинова политика је однела превагу, што је довело до потписивања тајног Лондонског уговора, 26. априла 1915. Овај уговор, потписан између сила Антанте (Британија, Француска, Русија) и Италије, чинио је основу свих будућих италијанско-југословенских сукоба. Њиме су се Италији обећавале велике аустро-угарске

⁵ Dragovan Šepić, *Sudbinske dileme rađanja Jugoslavije : Italija, Saveznici i jugoslavensko pitanje : 1914-1918*, sveske 1-3, Pula 1989, 625.

територије: Трентино(Јужни Тирол), Трст, Истра, и велики део Далмације са острвима,у замену за улазак у рат против Централних сила(слика 1.)

Слика бр. 1 Територије обећане Италији Лондонским уговором(црвена линија), и граница касније постигнута Рапалским и Римским уговорима(зелена линија).

Слика бр. 2. Територије обећане Краљевини Србији Лондонским уговором(наранџастом бојом) и Краљвини Црној Гори(жутом бојом).

Овај уговор предвиђао је и давање великих територија Србији и Црној Гори, као савезничким државама у рату(слика 2). У то време, оријентација српске владе ка уједињењу свих Југословена није још била јасно дефинисана, а чини се да је италијански политичари још увек нису озбиљно схватили. Ово се мења са доласком 1917. године, са три битна догађаја: револуцијом у Русији, уласком САД у рат и доношењем Крфске декларације. Нова руска влада предлаже мир без концесија и анексија и на основу права народа на самоопредељење.

САД, са председником Вудро Вилсоном, такође је присталица таквих идеја, а није потписница Лондонског уговора; почињу преговори о сепаратном миру са А-У.⁶ Италијански положај слаби: Лондонски уговор доведен је у питање, а истовремено, југословенска идеја, доношењем Крфске делкарације добија на значају.

Сидни Сонино остаје при чврстом курсу против уједињења Југословена у било ком облику, али и унутрашња опозиција против њега све више јача. Социјалистичка странка Италије се противи оваквој политици и сматра да сада више нема опасности од панславизма и руског утицаја, и да треба подржати тежњу потлачених народа да стекну независност. Они сматрају да је у интересу Италије да се створи снажна југословенска држава у савезу са Италијом.⁷

Након што је Сонино прогласио протекторат над Албанијом 3. Јуна 1917, дошло је до кризе владе, јер су се и друге странке осим социјалиста успротивиле таквој политици, али Сонино успева да се одржи. У жељи да му одузме легитимитет, италијанска влада покушава да оклевета Југословенски одбор као инструмент политике Беча. Италијанска штампа под контролом владе је у то време приказивала Хрвате и Словенце као верне слуге Аустрије и непријатеље италијанског народа.⁸ Објављивање Крфске декларације које је убрзо потом уследило, дочекано је врло негативно у италијанској јавности. Италијанска штампа повела пропаганду против ње: наводи се њена нереалност због разлика између Словенаца, Хрвата и Срба, говори се о претњама Срба за Хрвате, и Хрвата за Србе, поново се истиче да су Словенци и Хрвати слуге Аустрије. У то време долази и до преорјентације врло утицајног листа „Corriere della Sera“, чији је уредник био Луиђи Албертини, и који заузима позицију присталица југословенског уједињења и споразума са Југославијом. Међутим, владини листови нису мењали политику. Сонинов лист „Il Giornale d'Italia“, писао је 20. јула да се против легитимних тежњи Италије повела подла завера, са намером да се одузме Истра и Далмација, а остави само Трентин и Трст. Каже се да јадранско питање решено Лондонским уговором, који је компромис између италијанских и југословенских тежњи, јер су преговори вођени под окриљем Русије, која је несумњиво заштитиник словенских интереса.⁹ Атилио Тамаро у L'Idea Nazionale, такође још једном владином листу, пише чланак у коме тврди да је југословенска идеја аустријског порекла и да је циљ да се спасе Аустрија. Када би се

⁶ Исто, 625

⁷ Исто, 626.

⁸ Исто, 628-9

⁹ Исто, 630-631.

створила Југославија, Италија би имала две Аустрије на својим границама. Због тога је за Италију најбоље да се створи независно хрватско-словеначка држава и независна Србија.¹⁰

Без обзира на званичан тврд став италијанске владе, незванични преговори између две стране се настављају. Ђузепе Боргезе и Гаetano Патерно одлазе у Швајцарску, на преговоре са Божом Марковићем, Миланом Гролом, а касније и Јулијем Газаријем и Николом Стојановићем, у јулу 1917. након Крфске декларације. Уверавају Југословене да нису противни њиховом уједињењу и за Италију траже само пар острва у Далмацији и Трст. Такође, Боргезе одлази и код Пашићевог противника Светолика Јакшића, и са њим преговара, нуди му повољне услове за Србију(само Трст, неколико острва и Албанија за Италију). Није вероватно да би Сонино заиста пристао на такве услове: вероватније је да је то само била тактика италијанских политичара да виде колико је Србија спремна да сарађује са њима. Они желе да преговарају са Србијом, не са Хрватима и Словенцима, али Србијанци то одбијају. Чак нуде и помоћ Италије Србији у питању Македоније.¹¹

Смирај рата дочекан је тако без конкретног договора две стране. Италија је добила пристанак осталих савезника да изврши окупацију Далмације у границама које су јој биле обећане Лондонским уговором, али само до Мировне конференције, на којој би то питање требало да буде решено.¹² Ипак, италијанске снаге су заузеле ове територије и понашале се према тим просторима као интегралним делом Италије - иако је у то време на тим просторима живело 95% неиталијанског становништва. Италијани се при доласку у Далмацију позивају на традиције Млетачке републике и њене цивилизацијске тековине. Као што је већ поменуто, Италијани нису били јединствени у ставу колико територија желе припојити; готово целокупна јавност је подржавала припајање Трста, Трентина и Истре, али је у питању Далмације било великих размимолилажења. Војни врх био је против окупације Далмације, због скувих трошкова одржавања тако неповезане територије; с друге стране, морнарица је била одлучно за анексију свих територија, ради обезбеђивања италијанске премоћи у Јадранском мору. Ни италијански политичари нису били јединствени: док је за Сонина пет најсветијих речи за сваког Италијана било „Трентино, Трст, Истра, Далмација, и Јадран“, Бисолати и Нити су поднели оставке у влади, јер се нису слагали са припајањем Далмације.

¹⁰ Исто, 641

¹¹ Исто, 633-640.

¹² Драгољуб Р. Живојиновић, "La Dalmazia o morte" : италијанска окупација југословенских земаља 1918-1923. године, Београд, 2012, стр. 7.

Министар иностраних послова Ди Ђулијано, такође се залаже за Трст и Трентно, али не и за Далмацију. То исто сматрају и италијански амбасадори у Европи: Томазо Титони и Андреа Карлоти - припајањем Далмације Италија би само добила ириденту у сопственој земљи.¹³

Иридента је термин који је дао италијански политичар Матео Имбријани- „Terre irridente“, а који се односио на Трст, Трентино, Истру, Далмацију, острва, Дубровник и Боку Которску, односно територије насељене Италијанима(или које су у прошлости биле насељене Италијанима) које су се налазиле у Аустро-Угарској. Он је 1877. у Напуљу основао друштво Pro Italia, које је у почетку било левичарски и републикански покрет са циљем да се изврши уједињење свих Италијана на револуционаран начин, али касније је постало обично националистичко реакционарно друштво. Још једна организација која је имала за циљ ширење италијанског језика и културе у „Terre Irridente“ је организација „Данте Алигијери“, основана 1881. Без обзира на постојање ових, као и других, мање популарних националистичких друштава која су се бавила иридентом, званична Италија није увек подржавала иридентизам, нарочито не у периоду док је била у савезништву са Аустро Угарском.¹⁴

С друге стране, ситуација у Југославији је била још сложенија. Нова држава је одмах по оснивању морала да се суочи са крупним унутарполитичким проблемима. Земља је подељена на присталице центристичких и федералистичких странака. Већина Хрвата подржавала је федералистичку, Хрватску републиканску сељачку странку, док су Срби били подељени између присталица Народне радикалне странке и Југословенске демократске странке. Поред тога, и други народи и региони имали су своје странке. Једино је Комунистичка партија Југославије имала нешто равномерније распоређене гласове. Избори за уставотворну скупштину били су заказани за новембар 1920, дакле непосредно након што ће бити потписан Рапалски споразум. У време преговарања са Италијом, дакле, у Југославији је политичка ситуација била сасвим нејасна.¹⁵

У таквим условима, две земље су започеле преговоре око границе. Преговори у Рапалу, почели су 7. новембра, у вили Спинола у Санта Маргарита, где је Сфорцина супруга позвала делегате на чај. Са југословенске стране били су присутни Веснић, Трумбић и Стојановић.

¹³ Исто, 276.

¹⁴ Исто, 273-4.

¹⁵ Branko Petranović, Istorija Jugoslavije 1918-1978, Beograd, 1980, 55-60.

Главни захтеви Италије су били јасно дефинисани: Граница на Снежнику, територијална повезаност независне Ријеке са Италијом, и Задар. Други захтеви су укључивали; Лошињ и Црес се припајају Италији, а такође и, Ластово и Вис, уколико Италија не добије писмене гаранције да Шибеник неће бити утврђен; привредни споразум у интересу обе земље: гаранције за италијанску мањину у Далмацији; гаранције Италије против рестаурације Хабзбурга.¹⁶

Краљевина СХС је била притиснута претњама Француске и Британије да ће, у случају да одбије да сарађује, подржати Лондонски уговор. Било је и других претњи (одређене хрватске странке, Црна Гора, рестаурација Хабзбурговаца). У таквој ситуацији, југословенска делегација је пристала да потпише споразум, познат под називом Рапалски уговор. Овај уговор значио је уствари испуњење готово свих италијанских услова. Италија је одустала од Далмације, и пристала да повуче трупе, али је за узврат добила Трст, Истру (граница на Снежанику), копнену везу са независним градом – државом Ријеком, Задар, Црес и Лошињ. У Санта Маргариту 11. новембра стижу Ђолити и Бадолџо, а уговор је потписан два дана касније, 13. новембра. Италијанска делегација је имала све разлоге да буде задовољна. Сфорца је тврдио да је уједињење отаџбине било остварено у својим максималним оквирима (границама).¹⁷

Са југословенске стране, потписивање уговора је у већем делу јавности дочекано као пораз и капитулација. Влада је за уговор тврдила да је најбољи могући у тако тешкој политичкој ситуацији, у каквој се налазила Југославија, и истицала је позитивне аспекте споразума, на првом месту признање од стране Италије. Обе државе истицале су значај и могућности будуће сарадње.

Ипак, нису сви проблеми између две државе били решени потписом Рапалског споразума. Са италијанске стране, националистички део јавности и даље је сматрао да је губитак Далмације „национални пораз“, и називао владу издајничком. Вођа ових људи био је Габријеле Д'Анунцио, који је одбијао да се повинује одлукама владе и напусти Ријеку. Енрико Мило је, након још мало затезања, ипак попустио, и повиновао се одлуци владе. Он напушта Далмацију у децембру 1920. Д'Анунцио је, иако напуштен и изолован, наставио да пружа

¹⁶ Драгољуб Р. Живојиновић, "La Dalmazia o morte" : италијанска окупација југословенских земаља 1918-1923., 366-7.

¹⁷ Исто, 367-69.

отпор, подржан од стране својих највернијих пратилаца. Ово је изазвало проблеме италијанској влади, која се није усуђивала да силом уклони Д'Анунција како не би изазвала бес националистичког дела јавности, који је још увек био снажан. Југословенска влада је ово оклевање Италије схватила као неискреност, и односи између две државе су се поново заоштрили. Коначно, италијанска војска под притиском међународне заједнице реагује, и истерује Д'Анунција и његове трупе из Ријеке у акцији познатој као „Крвави Божић“ (24-29. децембар). Након тога, у Ријеци су ускоро одржани први парламенти избори, и изабрана је прва влада, под вођством аутономашке странке, која се залагала за независност Ријеке, и њеног лидера, Рикарда Занеле. Ипак, ова победа је била кратког даха: фашистичка организација Комитет националне одбране врши пуч у граду 3. марта 1922, а Занелина влада бежи у егзил. Италијанска влада је, након премишљања, одлучила да пошаље војску, и заузме Ријеку 16. марта. Ово је значило де факто припајање Ријеке Италији: ова ситуација је призната и де јуре потписивањем Римског споразума у јануару 1924, између две државе, којим је Италија анектирала Ријеку, а Југославија добила Сушак.¹⁸

Након тога, почиње период нешто бољих односа између суседа, који је резултовао потписивањем Нетунске конвенције, која је потврђивала нову границу између две државе и бавила се питањем италијанске мањине у Југославији, у јулу, 1925. Ипак, хрватска сељачка странка Стјепана Радића споразум доживљава као италијански империјализам, и одбија да га подржи, те је он ратификован у југословенском парламенту тек 1928, након убиства Стјепана Радића.¹⁹ То је изазвало поновно удаљавање две државе; односи су наставили да се погоршавају све до почетка тридесетих година. Италија је поставила себи пријатељског краља у суседној Албанији, што је Југославија доживела као опасност, због великог броја Албанаца који су живели на Косову и страха од стварања Велике Албаније под италијанским протекторатом. У исто време, Италија је почела са помагањем Анте Павелића и његовог усташког покрета, који је тежио да одвоји Хрватску од Југославије. Врхунац ове сарадње збио се 1932. године, када је десетак усташа пребачено из Задра на територију Југославије, у покушају да изазову немире (тзв. „Велебитски устанак“). Ове две околности утицале су на то да Југославија перципира Италију као свог најопаснијег суседа, и да покуша да пронађе заједнички језик са њом.

¹⁸ League of Nations Treaty Series, vol. 24, pp. 32–89.

¹⁹ Joseph Rothschild, *East Central Europe Between the Two World Wars*, University of Washington Press, 1974, 227-233.

Сарадња између две државе се појачава након доласка Хитлера на власт у Немачкој 1933(Италија је желела да што више учврсти свој положај, бојећи се немачке моћи). Са доласком Милана Стојадиновића, који је био симпатизер Хитлеровог и Мусолинијевг блока, на власт у Југославији, стичу се услови за формализовање сарадње између Италије и Југославије. Две државе, односно председник владе Стојадиновић и министар спољних послова Италије, гроф Ћано, потписују споразум о пријатељству и ненападању 25. марта, 1937. године. Споразумом се обе стране обавезују да ће поштовати границе, суздржавати се од ратног деловања, и увек стремити мирном решавању евентуалних конфликта. Споразум је требало да важи пет година, с тим што би се сваке године прећутно обнављао.²⁰

Међутим, ни овај период добрих односа није дуго трајао. У фебруару 1939, Стојадиновић пада са власти у Југославији. Гроф Ћано тада изјављује да је Југославија изгубила 90% своје вредности, а односи између две државе се опет погоршавају. Ипак, југословенска влада покушава да сачува добре релације, у страху за своју безбедност у Европи која је све више ишла ка Другом светском рату. У априлу 1939, Италија је окупирала Албанију, на шта Југославија није реаговала, не желећи да поквари односе са све агресивнијим суседом.

Други светски рат у Европи почиње у септембру 1939, немачким нападом на Пољску. Италија се придружила Немачкој, пратећи своје савезничке обавезе; с друге стране, Југославија је прогласила неутралност и по сваку цену настојала да је одржи. Ипак, убрзо ће се показати да је то био готово немогућ задатак: једна за другом, све суседне земље Југославије су прилазиле једној или другој страни у рату(Мађарска, Румунија и Бугарска Тројном пакту, Грчка савезницима). Ускоро је Југославија била једина држава у региону која је била неутрална, и почели су притисци са обе стране. Напослетку је превагу однела Немачка: југословенска влада се одлучује за приступање Тројном пакту, уз пуно убеђивања и обећања повољних услова(није била обавезна да учествује војно, обећан јој је излаз на море код Солуна, итд). Протокол о приступању Југославије Тројном пакту потписан је у дворцу Белведере у Бечу, 25. марта, 1941, од стране председника југословенске владе Драгише Цветковића и министра иностраних послова Александра Цинцар-Марковића. Италија је поздравила ову одлуку: њена штампа почиње врло позитивно да пише о Југославији.

²⁰ Политика, 26. март 1937, страна 3.

Ипак, ово стање није дуго трајало. Два дана касније, у Београду и другим југословенским градовима избијају демонстрације против Тројног пакта, а затим долази и до државног удара и пада владе Драгише Цветковића. Нову владу успоставља генерал Душан Симовић, а у њој су се нашли и Влатко Мачек и неколико министара из прошле владе. Истовремено је овим пучем свргнуто Намесништво, а за краља је проглашен тада још малолетан краљ Петар II Карађорђевић. Нова влада покушала је да добије на времену, тврдећи да поштује потписани Тројни пакт, и да се ништа није променило у спољној политици Југославије. Немачка није прихватила ово објашњење: Хитлер је бесно наредио да се припреми напад на Југославију. Италија је, поштујући савезништво, и сама почела да припрема војску, мада нема индиција да је она сама била сувише расположена за рат. Италијанска штампа и дипломатија су се у првим данима након државног удара држале доста резервисано, за разлику од немачке, која се обрушила на Југославију, стварајући мотив за напад.

Све је било спремно до 6. априла, када су први немачки авиони почели са бомбардовањем Југославије. Немачком позиву за рат одазвале су се и Мађарска, Бугарска и Италија. По први и последњи пут у својој историји, Југославија и Италија нашле су се у рату.

У наредних две недеље снаге Тројног пакта су без тешкоћа поразиле југословенску војску у рату који ће остати познат као „Априлски рат“. Италијанске снаге ушле су у Југославију са северозападне стране и напредовале дужином јадранске обале. Нису имале већих ратних дејстава: већи део посла обавиле су немачке јединице у унутрашњости Југославије.

Југославија је капитулирала 17. априла, а њена територија је раскомадана и подељена између нападача и марионетских држава које су они створили. Италија је директно анектирала западни део Словеније, са Љубљаном, велики део Далмације, од Задра до Сплита, и многа далматинска острва, као и Боку Которску. Својој марионетској држави Албанији прикључила је део Црне Горе, западну Македонију и већи део Косова и Метохије, територије насељене албанским становништвом, правећи „Велику Албанију.“ Италија је такође ставила под протекторат остатак Црне Горе, стварајући још једну марионетску државу, а имала је и кључног утицаја у стварању Независне Државе Хрватске. Ова држава обухватала је велики простор готово читаве данашње Хрватске и Босне и Херцеговине, као и делове Србије. (слика 3.) Већ 10. априла, након уласка немачких трупа у Загреб, Славко Кватерник проглашава Независну Државу Хрватску у име Анте Павелића, који се у то време још увек налазио у Италији. Италијани су одиграли кључну одлуку у успостављању Независне Државе Хрватске

под влашћу усташа, са којима су од раније имали сарадњу, и надали су се да ће моћи лакше да их контролишу. У замену за велике територије у Далмацији које су припале Италији, Мусолини је Павелићу понудио Босну и Херцеговину. Немачка окупациона власт била је наклоњенија идеји да сарађује са Влатком Мачеком, вођом ХСС, најпопуларније хрватске предратне странке, али након што је он то одбио, италијанска страна однела је превагу, и Анте Павелић долази у Хрватску 17. априла како би успоставио усташки режим. Како би додатно ојачали везе између две државе, Мусолини је за новог краља Независне Државе Хрватске, под именом Томислав II, прогласио војводу од Аоста, Ајмонеа од Савоје, споредног члана италијанске краљевске породице. Сам војвода никада није отишао у Хрватску чији је титуларни владар био до октобра 1943, када се након капитулације Италије, одрекао краљевске круне.²¹

Без обзира на почетну безрезервну подршку усташком покрету, убрзо након успостављања НДХ, долази до захлађења односа између Италије и покрета Анте Павелића, са хрватске стране услед константних захтева Италије за још територија, ресурса и додатном контролом, а са италијанске услед згражавања суровошћу злочина усташа над цивилним становништвом.

²¹ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, Beograd, 1980.

Слика бр. 3 Окупациона подела Југославије коју су извршиле силе Осовине након освајања.

Италија излази из рата након успешне савезничке инвазије Сицилије и Јужне Италије- потписује капитулацију 3. септембра 1943, а 13. октобра објављује рат Немачкој и укључује се у борбу на савезничкој страни. Мусолини се повлачи са својим присталицама и ослоњен на Немачку, оснива марионетску Италијанску социјалну републику, у Северној Италији. У то време, у Југославији се и даље одвија сукоб између немачких окупационих власти, колабораторских снага, покрета Драже Михајловића иза кога је стајала југословенска влада у егзилу, и народноослободилачког покрета(НОП) , под вођством Комунистичке партије Југославије Јосипа Броза Тита. Током ратне 1944, постаје јасно да је Хитлеров пораз неизбежан: ускоро почиње трка између два блока савезника у ослобађају територија, како би их поставили под своју контролу. У Југославији, НОП односи превагу, и добија подршку осталих савезника, и југословенске владе у егзилу, која га признаје након преговора Тито-Шубашић у августу 1944.

Повлачење немачких и квислиншких снага са простора тронеђа Словеније, Хрватске и Италије доводи до безвлашћа, односно вакуума моћи на том простору. У априлу 1945, почиње трка за ослобађањем ових територија између англо-америчких снага(са којима су биле и италијанске јединице), и новоформиране Југословенске армије. У питању су биле територије које су биле предмет спорења две државе и у ранијем периоду: Истра, Трст, Горица, Словенско приморје.

Југословенска четврта армија улази у Трст 1. маја, а Новозеланска друга дивизија улази у други део Трста 2. маја, чиме се отвара „Тршћанска криза“, период затегнутих односа између Југославије и Италије, односно СССР и западних савезника, који су подржавали ове две државе. Већ 3. маја, Тито тражи од фелдмаршала Александера да се савезничке трупе повуку са територија које је раније ослободила ЈА, али он то одбија. Уместо тога, генерал Петар Драпшин(4. Армија) и генерал Хардинг су се договорили о привременој заједничкој управи. О даљем статусу простора требало је да се договоре Тито и фелдмаршал Александер.²²

Први састанак ипак одржан је између Тита и генерал-лајтананта Моргана 8. маја. Југословенима је предложена тзв. „Морганова линија“ разграничења, што Тито одбија(слика 4).

²² Драган Богетић, Бојан Димитријевић, Тршћанска криза, 1945-1954, стр. 12-13.

Слика 4. Спорна територија између Југославије и Италије на крају Другог светског ратаа. Морганова линија обележена је црвеном бојом.

И на наредним састанцима Титов став остаје непромењен: тражи територије западно од реке Соче, а савезницима не оспорава право да користе луке у Трсту и Пули. Услед тога, савезници почињу да размишљају о употреби силе против Југославије, али се задржавају само на томе да појачају притиске и претње. Тито и даље не попушта. Најкритичнији период односа између две стране наступа 17. маја. британски амбасадор Ралф Стивенсон, послао оштру протестну ноту Југославији, захтевајући да се југословенске снаге одмах повуку иза Морганове линије. Југословенска влада одговара састављањем меморандума 20. Маја 1945, у коме једнако оштро одбацује захтев амбасадора и исказује југословенско право на све

територије западно од Соче.²³ Југословенска војска била је у стању приправности, с обзиром да је била спремна и да војно брани начела изнешена у меморандуму. Ипак, у овом критичном тренутку, СССР није подржао Југославију, не желећи нови сукоб одмах након завршетка рата. Под тим утицајем, Југославија је попустила и прихватила неке од савезничких предлоге, вратила се на преговарачки сто, и није предала меморандум.²⁴

Након три врло напете недеље, две стране су коначно успеле да постигну привремен споразум, 9. јуна у Београду: Југословенске трупе требало је да се до 12. јуна повуку иза демакратионе линије („Морганове линије“). Јулијска крајина подељена је на две зоне: зону А и зону Б, раздељене управо том линијом. Зона А била је контролисана од стране савезничких, англо-америчких трупа, а зона Б од стране југословенске армије.²⁵ Југословенска влада није била задовољна споразумом. Едвард Кардељ је незадовољно изјавио: „Малобројни словеначки народ је први у Европи којем одричу да буде господар на своме тлу.“²⁶

Даљи преговори настављени су у дворцу Девину између представника Британије, Сједињених Држава и Југославије. Споразумом у Девину 20. јуна, потврђено је оно што је већ постигнуто у Београду, уз додатна појешњења и одредбе. Јулијска крајина је постала окупирано подручје подељено на југословенску зону Б и англо-америчку зону А. Девински споразум је био на снази до почетка примене Уговора о миру са Италијом, 15. септембра 1947. Њиме су значајно одређени односи у Јулијској крајини чак и након престанка важења. Било је забрањено да се извозе затечена индустрија и постројења, а окупационе снаге требало је да штите интерес народа и сарађују са локалним самоуправама.²⁷

Ипак, коначно решење требало је донети на мировној конференцији. За то је требало сачекати дефинитиван крај рата, односно капитулацију Јапана, с обзиром да се у тренутку потписивања ових прелиминарних споразума рат и даље водио на Далеком истоку. У међувремену је стање на граници било врло напето: контантно су избијали сукоби мањих размера између двеју војски. Најнапетији период настао је током јула и септембра 1946, када је ЈА оборила два америчка авиона ц-47, који су надлетали аеродром у Љубљани.²⁸

²³ Милан Милкић, Споразуми о Јулијској крајини 1945, стр 45.

²⁴ Драган Богетић, Бојан Димитријевић, Тршћанска криза, 1945-1954, стр. 14

²⁵ Исто, 22.

²⁶ Милан Милкић, Споразуми о Јулијској крајини 1945, стр 70.

²⁷ Исто, 79-80.

²⁸ Драган Богетић, Бојан Димитријевић, Тршћанска криза, 1945-1954, стр. 31

Мировна конференција у Паризу, на којој се расправљало о судбини свих бивших чланица Тројног Пакта, осим Јапана и Немачке(који су били окупирани), почела је са радом 29. јула 1946, и трајала је до 15. октобра исте године. Оно што је договорено на конференцији спроведено је потписивањем Париских мировних споразума 10. фебруара 1947, са сваком земљом појединачно. Италија је овим мировним споразумом изгубила велике територије: све колоније у Африци, грчка острва, све своје поседе у Далмацији(Задар, острва), Истру, и већи део Словенског приморја. То су све биле територије које је Југославија још раније заузела: овај споразум је само потврђивао фактичко стање. Што се тиче Трста, који је био убедљиво најтеже питање, одлучено је да се створи Слободна територија Трста(СТТ). Ова област функционише као независна држава од 1947-1954. Подељена је административном, Моргановом линијом на две зоне(Зону А, под контролом англо-америчких трупа), и Зону Б(под контролом трупа ЈА). Де факто су постојале две управе, иако је званично била јединствена држава. Површина англоамеричке зоне била је 222 км² а југословенске 516км². Ипак, у Зони А живело је знатно више становника, преко 200 000, с обзиром да се град Трст налазио у њој, док се Зона Б састојала од делова Истре, и у њој је живело око 70 000 становника.²⁹ (слика 5.).

Слика 5. Слободна територија Трста- Зона А и зона Б

²⁹ Милан Милкић, Споразуми о Јулијској крајини 1945, стр- 97-98.

Од септембра 1947. почиње и практична примена споразума у војном смислу: југословенска војска окупира зону Б, а савезничка зону А. На слободној територији Трста требало је да борави укупно 5000 америчких, британских и југословенских војника.³⁰

Од почетка постојања СДД две зоне су функционисале независно једна од друге. Зона А је, иако номинално под контролом савезничких трупа, развијала блиске економске и културне везе са Италијом, док је зона Б то исто чинила са Југославијом. Војна управа(војни комадант ЈА) врши управу над Зоном Б, међутим, цивилну власт врше прво НОО одбори, касније локални одбори. Слично је и у Зони А, где цивилну управу такође врше локални одбори, без обзира на савезничку војну власт. Разлика у функционисању две зоне видљива је и у чињеници да у Зони Б, за разлику од Зоне А, није прихваћен Маршалов план. Зона Б је више трговала са Југославијом него са Зоном А: Југославија је помагала развој туризма, риболова и транспорта у Зони Б, док је Италија слично чинила у Зони А.³¹

Ова разједињеност видљива је и у немогућности да се изабере гувернер читав Слободне Територије Трста. Совјетски Савез је ставио вето на избор било ког савезничког генерала, што је довело до доношења трипартитне декларације(САД, УК, Француска), од 20. марта 1948, којом су се ове три државе изјасније за ревизију мировног споразума и прикључење читаве СТТ Италији.³²

Италија је убрзано радила на прикључењу зоне А у економски и политички систем матице. Југославија је након сукоба са СССР такође напустила политику подршке СТТ под покровитељством Савета Безбедности, и почела да чвршће везује зону Б за себе. Јула 1949. У зони Б је уведен динар као монетарно средство, а марта следеће године је ова територија укључена у економски систем Југославије. Месец дана касније, у априлу су одржани и први избори, тако да је граница између две зоне постала и фактичка граница између две државе.³³

Наредних година, расте притисак на Југославију, како би размислила о територијалном разграничењу: прво је, у марту 1952. године одржана Лондонска конференција, на којој учествују САД, УК, и Италија. Одлуке донесене ту су формулисане доношењем Меморандума о разумевању од 9. августа 1952, чиме је под управу Италије стављена

³⁰ Драган Богетић, Бојан Димитријевић, Тршћанска криза, 1945-1954, стр. 37.

³¹ Милан Милкић, Споразуми о Јулијској крајини 1945, стр 100-106.

³² Драган Богетић, Бојан Димитријевић, Тршћанска криза, 1945-1954, стр 41.

³³ Исто, 42.

практично цела администрација Зоне А(осим управе над полицијом, поштом и још неким секторима). Југославија је ово оценила као први корак ка примени Трипартитне декларације из 1948, односно прикључењу читаве СТТ Италији, и истовремено најабилла доношење реципрочних мера у Зони Б. Међутим, савезници нису протествовали - то је индикативно потврђивало да је њихова намера била да препусте зону Б Југославији, и натерају две државе на разграничење по тренутним границама.³⁴

Упркос томе што је требало да по савезничком плану наведене мере доведу до смиривања ситуације, и разграничења између две државе, десило се супротно: тензије на граници расту, зато што обе стране још увек нису сасвим одустале од претензија на читаву територију Трста, у страху од реакције јавности у случају да то обелодане. Југославија и Италија дуго су времена радиле на индоктринацији маса у погледу права на читаву територију Трста. Сада су, суочене са реалношћу, морале да проналазе излаз из тог лавиринта.

Коначно, осмог октобра 1953, савезници одлучују да пренесу сва своја права власти на Италију, и да повуку своје јединице из зоне А, у које је убрзо требало да уђе италијанска војска. Југославија је реаговала врло бурно на улазак италијанске војске у Зону А, и најавила реципрочне мере. То је означило почетак нове Тршћанске кризе.

Савезници су се правдали тиме да је то био корак у даљем смиривању стања у Трсту, и тврдили су да је Тито о томе већ био раније обавештен. Међутим, маршал је тврдио да није био обавештен о њиховој одлуци, и да је то било изненађење за њих, иако су и раније сумњали да се иза покрета италијанских снага у позадини крије нешто. Тито је тих дана био јако оштар у говорима: посебно се истиче говор од 10. октобра на лесковачком аеродрому, када је истакао да ће, ако италијански војници ступе у Зону А, и ЈНА ући на ту територију.³⁵

Ова озбиљна криза, која је довела две државе на ивицу оружаног сукоба, решена је потписивањем меморандума о сагласности(МОС) у Лондону, октобра 1954. Тиме је Зона А предата на управу Италији, а зона Б Југославији. МОС је био само провизорно решење. Требало је решити и правно одредити границу.

Од потписивања МОС-а, почиње период успона односа две државе. Највећи напредак постигнут је у економским односима, који су представљали кључну тачку међусобних

³⁴ Исто, 49-51.

³⁵ Исто, 89-99

односа. Још 1947, потписан је први трговински споразум између две државе, а 1949, први споразум о рибарењу италијанских рибара у југословенским водама. Италија од 1957. године избија на прво месту у југословенском извозу, а у увозу се сврстава међу прве три државе³⁶

Ипак, требало је да прође још доста времена пре него што је дошло до сусрета представника Италије и Југославије на високом нивоу. Алберто Фолки, подсекретар италијанског МИП(Фарнезине) долази у Београд на јесен 1959: он је прва личност у политичкој посети на високом нивоу након рата у обе државе.

Децембра 1960. секретар за иностране послове Константин Коча Поповић одлази у посету Риму, а наредне године министар спољних послова Италије Антонио Сењи долази у Београд.³⁷ Тим посетама покренут је процес редовнијих посета државника две државе. Такође, у ово време почињу тајни преговори две делегације око коначно решавања граничног спора, који ће, уз прекиде, трајати више од једне деценије.

Прва званична посета Јосипа Броза Тита Италији десила се од 25. до 29. марта 1971, што је запањујуће, ако се узме у обзир колико је земаља југословенски државник пре тога посетио, и чињеница да је Италија најближа суседна земља. Ова посета била је наговештај да тајни преговори, које су водиле две делегације, улазе у завршну фазу. Последња криза у односима између две државе избија у јесен 1974, када након једног граничног инцидента(постављена табла са натписом Југославија на административној линији раздвајања), долази до заостравања ситуације и мобилизације војске са обе стране. Ипак, врло брзо постало је јасно да је у питању само дух прошлости: Југославија и Италија већ дуго нису биле ни у каквом сукобу,и неговале су пријатељске односе: сходно томе, напетост је брзо попустила, и две стране су се вратиле на преговарачки сто. Годину дана касније, споразум је коначно постигнут, и све је било спремно за историјски састанак две делегације ради његовог потписивања.³⁸

Савезни секретар за иностране послове Милош Минић и италијански министар спољних послова Маријано Румор, потписали су више споразума који су регулисали међудржавне односе између Југославије и Италије, у месту Озимо у Италији, 10. новембра 1975. године. По месту потписивања ови споразуми названи су „Озимским“; означили су коначно затварање

³⁶ Saša Mišić, *Politički odnosi Jugoslavije i Italije u periodu od 1968. do 1975. Godine*, Beograd, 2012, 18-19.

³⁷ Исто, 21.

³⁸ Исто, 190-195.

свих отворених питања између две земље. Бивша линија разграничења између зоне А и зоне Б постала је државна граница(уз минорне корекције), а осим решења граничног спора, споразум је доносио и бројна решења у погледима статуса националне мањине у обе државе, имовине прогнаних лица, заједничке економске зоне и сарадње...³⁹

Југославија и Италија тиме су ушле у најбољи период међусобних односа, који је био обележен пријатељством и блиском сарадњом, све до распада Југославије почетком деведесетих година. Пређашњи сукоби између две земље су препуштени забораву, а место непријатеља са обе стране заузеле су друге државе, народи и елементи.

³⁹ Исто, 235.

Писање југословенске и италијанске штампе: како се стварала слика другог?

1918: Уједињење Југославије – рађање обостраних стереотипа.

Са приближавањем краја Првог светског рата, у српским и италијанским медијима полако почињу да се јављају текстови који се тичу послератног политичког уређења целе Европе, и што је у овом случају још важније, почињу да се отварају спорна територијална питања. Медији у Србији су нешто раније у свој фокус почели да стављају Италију, имајући у виду планове српске владе за уједињење свих Југословена у једну државу: планова који су обухватили и територије које су обећане Италији. Ипак, ни италијански медији нису много каснији: одмах након проглашења уједињења Срба, Хрвата и Словенаца, број текстова који се баве Југословенима и Југославијом драстично расте. Важно је напоменути да је у претходном периоду, слика Италије у српским медијима(у егзилу) била позитивна; Италијани су приказивани као и остали савезници, док је у италијанским медијима врло мало пажње посвећено Србији и Југославенима. Важан изузетак био је лист „Београдске новине“, који је излазио у Београду за време аустро-угарске окупације, и који је био средство информисања окупационих власти. Овај лист доносио је негативне слике Италије и Италијана(с обзиром да је Италија тада била ратни непријатељ Аустро-Угарске). Занимљиво је да ће исте слике бити у основи писања српских медија након уједињења Југославије, када Италија још једном постаје непријатељ.

За главни период анализирања медија узет је период након првог децембра, током децембра и јануара. Такође, са југословенске стране, анализирани су, у ранијем периоду(јануар-мај 1918) „Београдске новине“, аустро-угарски лист који је излазио за време окупације, како би се добила предисторија стварања слике Италије у српској и југословенској штампи. Поредећи слике Италије и Југославије у медијима обе државе, могу се уочити многе сличности, али и разлике. Опште гледано, у италијанским медијима има мање слика Југославије и Југословена, како негативних, тако и позитивних. Југословенски медији дају Италији већи простор, па тако можемо наћи опширније и детаљније текстове који граде слику Италије. Од различитих могућих узрока за ову ситуацију, на првом месту треба имати у виду да је Италија ипак била знатно већа земља од новонастале краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Посматрано у

бројкама, југословенски медији дају двадесет три различите слике Италије, док италијански медији дају шеснаест слика Југославије и Југословена. У оба случаја преовладавају негативне слике: од југословенских слика Италије, седамнаест је негативно(73%), три је позитивно и три је неутрално, док је ситуација на италијанској страни још непријатељскија: од шеснаест слика, јавља се само једна позитивна слика Југословена, све остале су негативне(94%).

Заједничке слике:

Неке од слика другог јављају се на обе стране, са сличном или различитом аргументацијом.

1. Италија као похлепна империјалистичка сила/Југославија као империјалистичка држава

Једна од најдоминантнијих слика, која постоји у медијима обе државе је слика другог као империјалисте. Један од разлога за то свакако је велика популарност Вилсонових идеја, презир према немачком империјализму као узроку Првог светског рата, и жеља да се приказивањем другог као империјалисте добије подршка за своје претензије. Ова слика је знатно јача у југословенском приказивању Италије, него обрнуто, што није изненађење, имајући у виду величину држава, и карактер територијалног спора. Ипак, она постоји и у италијанском приказу Југославије, нове државе, без империјалне прошлости, што само по себи довољно говори о популарности ове слике непријатеља.

Југословенско приказивање Италије као империјалне државе наставило се на основама које је поставио већ поменути окупациони лист Београдске новине. Основе тог представљања у овом листу можемо видети у краткој вести од седмог марта у којој се преноси како Италија „прети засебним миром“ ако јој се не испуне „велики територијални захтеви“⁴⁰ или, у још једној краћој вести од двадесет шестог маја у којој се тврди да Италија већ сматра Албанију својом територијом, „иако ту не живе Италијани“. Истог дана, у нешто дужем тексту „Ослобађање Грка“, наводи се како се Италија са „дечијом тврдоглавошћу“ држи својих територијалних претензија, што онемогућава склапање мира са „четворомним савезом“(Немачка, Аустро-Угарска, Бугарска, Турска).⁴¹ Интересантно је да ће знатно касније, крајем децембра 1918, у потпуно другачијим околностима, у тексту „Италија и

⁴⁰ „Италијине претње засебним миром“, *Београдске новине*, 3. страна, 07.03.1918.

⁴¹ „Ослобађање Грка“, *Београдске новине*, насловна страна, 26.05.1918.

Југословени“, београдска Правда преносити чланак „Тајмса“, у коме се истиче да су италијанске територијалне претензије превелике, и да је лоше то што се Италија одлучује за краткотрајне територијалне добитке и империјалистичке циљеве уместо трајног мира на Јадрану.⁴²

Права експанзија слике Италије као империјалне силе почиње након проглашења уједињења нове државе. Већ првог децембра, у Вечерње новости пишу о империјалној жељи Италије да претвори Јадранско море у њихово језеро, и заузме области на којима живе Словени. Насупрот томе, политика Србије(Југословена), је да одрже равнотежу и мир на Јадрану.⁴³ Текст који се још детаљније бави самим феноменом италијанског империјализма доносе такође Вечерње новости под насловом: „Талијанска завист“. У њему се наводи како је Италија, водећи се примером Енглеске и Француске, и желећи да задовољи своју глад за територијама, посегнула и за оним територијама које су југословенске, и упозорава се да Југословени „нису Црнци, већ европски цивилизован народ“, и да Италија треба да потражи компензацију у бившим немачким колонијама, где може спровести и „неку цивилизацијску мисију“.⁴⁴ Интересантно је приметити да аутору текста не представља проблем сам империјализам, већ чињеница да је Италија посегнула за територијама „цивилизованог европског народа“. Штавише, аутор предлаже да Италија потражи компензацију тамо где може спровести цивилизацијску мисију(!), што имплицира да би италијанска окупација тих земаља била корисна. Ово је доста различита слика италијанског империјализма од оне коју ће касније давати југословенски медији под утицајем КПЈ, где се италијански империјализам критикује и због својих недела у Африци и читавом свету, а не само због претензија на југословенске територије. Феноменом италијанског империјализма детаљније се бави још текст под насловом „Куда идемо“, објављен у Правди 23. децембра. Пише се о италијанским претензијама на Далмацију, и оно што јој је обећано Лондонским уговором, али се каже да се амбиције и похлепа Италије не завршавају ту, већ да она жели и много више територија. Спомиње се чак и Битољ у Македонији. Италија има амбицију да читав Балкан стави под своју контролу и утицај, тврди аутор текста.⁴⁵ Овде слика Италије као империјалне силе долази у контакт са сликом о Италији као главном непријатељу опстанка Југославије. Помињање Битоља у Македонији, која је тада била део старе Краљевине Србије, могло је

⁴² „Италија и Југословени“, *Правда*, насловна страна, 20.12.1918.

⁴³ „Јадранска равнотежа“, *Вечерње новости*, насловна страна, 17.12.1918.

⁴⁴ „Талијанска завист“, *Вечерње новости*, насловна страна, 17.12.1918.

⁴⁵ „Куда идемо“, *Правда*, насловна страна, 23.12.1918.

имати сврху да приближи јавности у Србији претњу Италије, с обзиром да су претње у Далмацији и Истри још увек могле деловати далеко домаћем становништву.

Са приближавањем мировне конференције у Паризу, друге слике Италије преузимају примат, а империјалистичка слика се задржава у назнакама у краћим вестима и чланцима. Тако је на пример вест о Бисолатијевој оставци у Правди пропраћена коментаром да се он није слагао са неразумним империјалистичким захтевима владе.⁴⁶ Вечерње новости се такође баве италијанским империјализмом на посредан начин, у тексту под насловом „Пример за углед“. Аутор текста тврди да су Италијани толико заслепљени својим империјалистичким прохтевима, да не виде ни најнеобичније истине, које се тичу југословенског уједињења и права југословенског народа да живи у једној држави. Касније се спомиње Кавур, и каже се како данашњи италијански политичари треба да следе његов пример.⁴⁷ Овде се слика Италије као империјалисте преплиће са позитивном сликом Италије као примера уједињења народа који је био подељен због империјализма. Спомињање Кавура и његове политике служи да ојача контраст који постоји између тадашње, идеалистичке и садашње, империјалистичке Италије.

С друге стране, писање италијанске штампе о Југославији као империјалној сили почело је нешто касније(у другој половини децембра) и није било толико свеprisутно. Прво повезивање речи „империјализам“ са Југославијом доноси *Corriere della Sera*, двадесетог децембра у тексту под насловом „Како може доћи до признавања Југославије од стране Италије“. Овај текст наводи како Италија „наравно, са симпатијама гледа на уједињење народа и њихове легитимне претензије, али не и на неке од *империјалистичких тежњи*, које су према италијанским територијама“.⁴⁸ Као и у југословенском случају, ни овде аутор не пропушта прилику да изврши поређење између италијанског и југословенског уједињења, али са сасвим другачијим тумачењем. Уједињење Југославије увек ће имати подршку Италије, као земље која је прошла кроз исти процес, али само док је оно правично, и без претензија на друге народе, као што је било и италијанско. Штавише, Југословени би требало да помогну Италији да и она доврши своје уједињење, иначе не би требало да очекује подршку Италије за сопствено. У тексту „Југословенске сиве зоне“, који се бави се границама Југославије на северу, изражено је више негативних слика о Југославији, а једна од њих је и слика

⁴⁶ „Бисолати против империјализма“, *Правда*, насловна страна, 03.01.1919.

⁴⁷ „Пример за углед“, *Вечерње новости*, насловна страна, 22.12.1918)

⁴⁸ „Како може доћи до признавања Југославије од стране Италије“, *Corriere della Sera*, друга страна, 20.12.1918.

Југославије као похлепне империјалне силе. Тврди се како југословенски националисти и њихови пријатељи у Енглеској и Француској траже више територија него што им припада, односно територије на којима не живи њихов народ, и изражава се забринутост за италијанску границу на истоку. У Бачкој на пример, сада живе већински Немци и Мађари, а Југословени се позивају на резултате пописа од пре сто година, када су ту заиста живели Словени у већини. Ипак, када се говори о територијама ка италијанској граници, увек се помињу новији пописи, а заборављају се старији пописи када су Италијани чинили већину. На тај начин, Југословени, вођени својом глађу за територијом, желе да припоје себи и територије које им припадају по праву народности, и територије на које имају право по другим основама.⁴⁹ И *La Stampa* такође доводи у везу југословенску, односно српску војску, са империјалистичким претензијама. У тексту „Инциденти и сусрети са Србима између Дерниша и Книна“, говори се о сусретима италијанске војске са српском, и описује се да српска има инвазивни карактер, покушава да уђе у места која су обећана Италији.⁵⁰ Представљање Југославије као империјалне силе имало је у неком смислу дефанзивни карактер, и представљало је одговор на истоветне југословенске оптужбе. Италија није користила само свој територијални спор са новом државом, већ и сваки онај у коме је могла да представи Југославију као државу похлепну за територијама. Иако постоји пар спомињања Срба и Хрвата појединачно, као и српске војске, у слици Југославије као империјалистичке силе, Италијани су прилично доследно представљали нову државу јединствено. Отуд појмови које користе италијански новинари као што су „југословенски националисти“, и „југословенска глад за територијама“.

2. Италија као превртљива и лукава држава, лажни моралиста и као држава себичних интереса/Југославија као лицемерна и превртљива држава

Ово је још једна заједничка слика која је била веома присутна на обе стране и која је добрим делом обликовала писање медија. Поново, југословенска слика Италије је нешто обимнија, те може уочити више подслика у оквиру једне главне, док је италијанска нешто једноставнија, али једнако оштра.

У југословенском случају, јасно се издвајају макар три подслике Италије; једна, која се тиче италијанских прикривених акција и „лукавих“ сплетки, друга, која се тиче италијанског

⁴⁹ „Југословенске сиве зоне“, *Corriere della Sera*, прва страна, 24.12.1918.

⁵⁰ „Инциденти и сусрети са Србима између Дерниша и Книна“, *La Stampa*, прва страна, 15.1.1919.

лицемерја и лажног морала, и трећа, повезана са другом, у којој се истиче италијанска себичност, завијена у маску човекољубља. Још једном су аустро-угарске „Београдске новине“ неколико месеци пре краја рата поставиле основе неке слике која ће се касније знатно више развијати. У тексту Фридриха витеза Ламе, од деветнаестог фебруара 1918, спомиње се како Италија тражи словенску помоћ у тренутку војног пораза против Хабзбуршке монархије: организује чешко-словачку легију, преговара са Трумбићем и „ласка“ свим сепаратистичким тежњама, иако је пре рата била оштар противник Словена, а јасно је да ће то остати и после рата, ако тријумфује.⁵¹ Ову слику Италије, као неискреног помагача, и државе која увек тежи ка закулисаним радњама, медији ће касније додатно проширити. Тако на пример, у тексту „Румунија и Италија“, помиње се како Италија покушава Румунију придобити за своје „нечисте смерове“ закулисаним средствима.⁵² Румунија је овде имала улогу вечито пријатељске силе, коју Италија покушава окренути против Југославије. С друге стране, Италија се доводи у вези и са већ добро установљеним непријатељем, Аустријом, па тако у једном тексту у којем се говори о протестима народа против Италије, наводи се да су „Талијани увек били шпијуни и денунцијати Аустрије.“⁵³ Посебно место у сликању италијанске подлости имале су вести о Црној Гори и италијанским радњама тамо. У тексту „Талијанска последња карта“, тврди се да Италија помаже сепаратизам Црне Горе, како би заштитила своје интересе на Јадранском мору, а представља то као помоћ црногорском народу. Користи издајнике са црногорске стране како би посејала раздор међу српски и југословенски народ.⁵⁴ Заједно са овом сликом, често је ишла и слика Италије као похлепне империјалне државе: у одељку вести „Из наше земље“, једна вест са поднасловом „Интриге Италије против Црне Горе“, бави се италијанском подршком сепаратистима из Црне Горе, који су завијени у наводну одбрану црногорске државе од Југославије и Србије, а уствари значе империјалистичке претензије Италије на Црну Гору.⁵⁵ Још једна вест из одељка „из наше земље“ бави се Италијом и Црном Гором: само пар дана касније, говори се о хапшењу издајника из Црне Горе, који су, уздајући се у непријатељску помоћ, радили на томе да изазову буну у корист Италије.⁵⁶ Повезана са Црном Гором, била је слика Италије као помагача Албаније. У тексту „Из Црне Горе“, на поднасловом „италијанске интриге“, говори се о

⁵¹ „К борби Италије против Српства“, *Београдске новине*, насловна страна 19.02.1918.

⁵² „Румунија и Италија“, *Вечерње новости*, насловна страна, 27.12.1918.

⁵³ „Ратне и политичке вести“, *Вечерње новости*, насловна страна, 27.12.1918.

⁵⁴ „Талијанска последња карта“, *Вечерње новости*, насловна страна, 22.12.1918.

⁵⁵ „Интриге Италије против Црне Горе“, *Правда*, насловна страна, 21.12.1918.

⁵⁶ „Ухапшене издајнице“, *Правда*, насловна страна, 23.12.1918.

покушајима италијанске војске да се представи као бранилац старе црногорске државе и режима краља Николе, и да на тај начин уђе на Цетиње и окупира Црну Гору, иако се народ изјаснио за уједињење. Такође се помиње да Италија посебно врши агитацију међу становништвом које живи око Скадарског језера, и које говори албанским језиком, а коме обећава да ће се прикључити Албанији која ће бити независна.⁵⁷ Веза Италије са Албанијом биће један од ефектнијих начина да се Италија представи као опасност за југословенску државу, с обзиром да се у то време јавља и страх од албанског национализма. Италијанске акције у Црној Гори давале су југословенској штампи пуно материјала за сликање ове државе и као лажног моралисте. У већ поменутом тексту „Талијанска последња карта“, говори се да Италија своје акције у Црној Гори објашњава као помоћ братском народу против окупатора, иако је јасно ко је братски народ, а ко окупатор, и да Италија од те помоћи има у виду само своје себичне политичке и војне интересе на Јадрану.⁵⁸ Готово идентичан текст, са истом фразом о помагању Италије „братском народу Црне Горе“, доноси и Правда у издању од 21. децембра.⁵⁹

Италија као држава лажног морала није представљана само у вестима о њеним акцијама у Црној Гори. Такође присутно било је и подсећање на Први светски рат и италијанску улогу у њему. Основе за ово представљање дале су Београдске новине у тексту Фридриха витеза Ламе, где се наводи како Италија, иако се јавно залаже за флоскулу „Балкан балканским народима“, и наводи како иде у ослободилачки рат, уствари има само империјалне тежње, и тежи да потчини читав Балкан. Касније се у истом тексту спомиње како се Сидни Сонино хвалио заслугама италијанске морнарице у спречавању хуманитарне кризе у Албанији, иако је Италија само спашавала своје војнике. Сонино је то представљао као великодушно дело савезничке помоћи и хришћанске љубави према ближњима.⁶⁰ Неколико месеци касније, Правда доноси исти суд о италијанској војсци, истиче како је Италија дошла у Далмацију наводно у име савезника и у име очувања реда и мира, али да је након доласка отпочео терор и немир.⁶¹

Слика Италије као лажног пријатеља, који уствари само мисли на сопствене себичне интересе поставиле су Београдске новине, са очитом намером да се међу становништвом

⁵⁷ „Из Црне Горе“, *Правда*, насловна страна, 13.12.1918.

⁵⁸ „Талијанска последња карта“, *Вечерње новости*, насловна страна, 22.12.1918.

⁵⁹ „Из наше земље“, *Правда*, насловна страна, 21.12.1918.

⁶⁰ „Балкан балканским народима“, *Београдске новине*, насловна страна 19.02.1918.

⁶¹ „Италија и Југословени“, *Правда*, насловна страна, 10.12.1918)

врши пропаганда против једног од ратних непријатеља и савезника српске владе у езилу. Посебно је трећа компонента ове свеукупне слике, себичност, била изражена у овим текстовима, чију ће основу касније преузети и штампа након уједињења. У обимном и пажљиво написаном тексту Фридриха витеза Ламе, „К Борби Италије против српства“, напомиње се како је Италија одмах реаговала, и послала бродове да интервенишу, чим је зараза која је косила српске војнике стигла до Валоне и њених војника, а пре тога ниједан брод није испловио из италијанских лука. У истом тексту, помиње се како је Италија помогла бродовима да се превезу српски војници у Корзику и Северну Африку, али не у Италију, која је била најближа. Као још један пример себичности Италије наводи се да је она послала само једну дивизију на Солунски фронт, након пуно савезничког наговарања.⁶² Ова слика даље је обрађена у истим новинама у тексту иронично насловљеном „Ослобађање“ Грка“, где се наводи да је Италији стало само до војника за своју војску, и ни до чега другог, па зато увлачи Грке из Северног Епира(Јужне Албаније) у своју војску против њихове воље.⁶³ Трагом ових слика италијанске себичности наставила је Правда; у једној од вести у подеоку „Италија и Југословени“, наводи се како су Италијани из Ријеке протествовали због тога што француски војници узимали реквизиције за снабдевање југословенских и савезничких војника, јер су Италијани у Ријеци сами способни да добровољно снабдевају храном војнике. Аутор текста наводи да се види како Италија сада, добровољно „снабдева“окупирану Далмацију, где је реч „снабдева“ под наводницима, и треба да укаже на то да Италија не брине о територијама ван Италије, које само искоришћава.⁶⁴

У италијанском случају, југословенској дволичности и себичности се приступило са нешто другачијих позиција. Југословенски спорови са суседним државама око границе, већ искоришћени у прављењу империјалистичке слике Југославије, још једном су употребљени, овог пута да би се доказали југословенски двоструки стандарди. У тексту „Југословенске сиве зоне“, истиче се како у Бачкој на пример, сада живе већински Немци и Мађари, а Југословени се позивају на резултате пописа од пре сто година, када су ту заиста живели Словени у већини. Ипак, када се говори о територијама ка италијанској граници, увек се помињу новији пописи, а заборављају се старији пописи када су Италијани чинили већину. Југословени затим када говоре о словенској већини у Бачкој, додају и Словаке и Рутене, али

⁶² „К Борби Италије против српства“, *Београдске новине*, насловна страна 19.02.1918.

⁶³ „Ослобађање“ Грка“, *Београдске новине*, насловна, 26.05.1918.

⁶⁴ „Чудан протест“, *Правда*, насловна страна, 12.12.1918.

истовремено не укључују ладине и фриулане заједно са Италијанима. Исто тако, када се говори о Банату: преносе се подаци да Румуна има двоструко више од Срба, али да југословенски националисти истичу историјски значај српске популације и њихову знатно већу активност, али се истовремено то исто историјско право и значај Италијана у областима које су вековима припадале Венецији негира. Такође се говори како у спору са Румунијом, Југославија користи аргументе попут издвојених енклава и природних и стратегијских граница, а све то исто негира у спору са Италијом.⁶⁵

И La Stampa доноси слику Југославије као лицемерне државе, али са акцентом на Први светски рат; у тексту „Спровођење у живот мира међу нацијама“, преноси се писање неколико југословенских листова, уз коментар да они лицемерно истичу у први план југословенске, односно српске заслуге у рату, а ниподоштавају италијанске жртве и победе. Ово је био својеврстан одговор на бројна писања југословенске штампе о италијанском недовољном учествовању у рату, и спекулацијама да Италија није желела да се бори са Аустро-Угарском јер би тиме помогла Србији. La Stampa подсећа на стотине хиљада италијанских војника који су погинули, и велике економске жртве које је Италија поднела у рату, и критикује Југославију која се са омаложавањем односи према томе.⁶⁶

3. Италија као пријатељска и савезничка држава/Југословени као пријатељски народ

Ово је једна од најважнијих позитивних слика другог, која је увек била присутна у писању бар неких медија са обе стране. Ипак, добар део тих текстова и чланака био је писан са пословном уљуднушћу, која је проистицала из потребе за добрим званичним дипломатским односима између две државе, чак и онда када је ситуација на терену била сасвим другачија. Нарочито у првом периоду након уједињења Југославије, док је спор око територија још био отворен, тешко је наћи текст у коме се позитивно пише о другој страни. Ово је нарочито изражено на италијанској страни, где, ако изузмемо пар кратких вести у La Stampi и Corriere Della Sera које само преносе изјаве италијанских политичара о неопходности сарађивања са Југославијом, постоји само један дужи текст у коме се аутор на аутентичан начин бави Југословенима са пријатељске тачке гледања. Тај текст објављен је у Corriere della Sera, првог децембра, дакле, на дан југословенског уједињења. Текст под насловом „Од Трста до Беча:

⁶⁵ „Југословенске сиве зоне“, *Corriere della Sera*, прва страна, 24.12.1918.

⁶⁶ „Спровођење у живот мира међу нацијама“, *La Stampa*, прва страна, 21.1.1919.

На граници примирија“, конципиран као дневник једног новинара, у једном свом делу даје слику ситуације на граници између италијанске и југословенске војске. Аутор, који путује, каже како пролази поред војника, за које му се чини да су врло срећни што виде Италијана, и дочекали су га врло „срдачно“.⁶⁷ Дакле, чак и у овом примеру, немамо улазак у дубљу природу пријатељства између Југословена и Италијана: ипак, значајно је да аутор ипак истиче спонтану радост Југословена који су срели путујућег Италијана, зато што се тиме показује да је однос између два народа срдачан, без обзира на сукобе између двеју званичних власти.

Са југословенске стране ситуација је сложенија. Период трајања рата обележило је изразито позитивно писање листова „Народ“ и „Велика Србија“, који су, по налогу српске владе стварали слику Италије као савезничке и пријатељске државе. Предњачио је „Народ“, са неколико подужих текстова из априла 1918. У тексту „Југословени и Италија“, наводе се историјске и културне везе и пријатељство Италијана и Југословена. Истиче се заједништво словенских и латинских народа у борби против немачког империјализма. Изражава се идеја да ће у будућности Јадран бити симбол пријатељства између Југословена и Италијана.⁶⁸ Јадран као фактор који треба да спаја, а раздваја овде је први пут истакнут, али ће касније добити на још већем значају. Нешто касније тог месеца, исти лист је објавио кратки чланак управо под насловом „Јадран“, где се наводи како се два народа неће свађати око Јадрана, иако је политика Аустрије увек покушала да их завади.⁶⁹ Интересантно је да је овај текст, писан пре југословенско-италијанских сукоба око Јадрана представљао Аустрију као извор сваде између два народа, иако је овај сукоб почео управо након нестанка Аустрије као заједничког непријатеља. Истицање Аустрије као разлога сукоба између две државе, иако потпуно илузорно проналазимо и у изјави Виторија Орланда у којој италијански премијер објашњава да ће ситуација бити другачија после рата него за време склапања Лондонског уговора, јер уместо непријатељске Аустрије сада имају пријатељски југословенски народ, па се самим тим и мења „италијански дух“.⁷⁰ Упркос оваквим изјава италијанских званичника, италијански дух се није променио према Југословенима: то је јасно и ако погледамо одсуство позитивних текстова у италијанској штампи, о чему је раније говорено.

⁶⁷ „Од Трста до Беча: На граници примирија“, *Corriere della Sera*, четврта страна, 1.12.1918.

⁶⁸ „Југословени и Италија“, *Народ*, насловна страна, 08.04.1918.

⁶⁹ „Јадран“, *Народ*, насловна страна, 17.04.1918)

⁷⁰ „Орландова изјава“, *Народ*, насловна страна, 17.04.1918)

Југословенске слике Италије:

Италија као варварска и насилна сила/као злочиначка и пљачкашка сила

Ово је била појединачно најприсутнија слика Италије у југословенској штампи. Често је ишла заједно са сликом Италије као злочиначке и пљачкашке државе и Италије као реакционарне и диктаторске државе. Зајединички именитељ ових изразито негативних слика, а уједно и разлог због којег оне нису постојале са италијанске стране према Југославији, био је тај што су оне свој садржај црпеле из вести о италијанској окупацији Далмације и злочинима над домаћим станонвиштвом. Правда, Вечерње Новости, Српске новине, све су у својим текстовима представљале Италију у овом светлу. Опште карактеристике писања биле је коришћење оштрих речи, упечатљиви наслови и често позивање на извештаје са терена који су поткрепљивали тачност вести.

Као и у претходним случајевима, занимљиво је видети да су Београдске новине поставиле основу и за ову слику Италије, иако у различитим околностима и са различитим примерима. У недостатку домаћих примера, овај лист узима грчки народ, рачунајући са блискошћу српског и грчког народа. У тексту „Ослобађање“ Грка, говори се о Италији, која затвара школе на грчком језику, затира грчку културу, прогања грчке наставнике, и плаћа арнаутске банде да пљачкају и прогањају Грке у Јужној Албанији(Северном Епиру). Употребљена је управо реч: „италијанско варварство“.⁷¹ Италијанско варварство, односно прогањање и уништавање културе других народа биће, након окупације Далмације, приказано је у великом броју чланака. Вечерње новости и Српске новине фокусирали су се на културни аспект италијанске окупације, односно прогањање југословенског језика и културе на простору Далмације, док је Правда у својим текстовима истицала углавном физичко насиље Италијана над Југословенима. Вечерње новости на пример, пишу о томе како је Италија забранила хрватски језик, што је проузроковало сукобе у којим су настрадали шесторица Југословена са Хвара, и организовала батинаше да пребијају народ који истиче југословенске симболе.⁷² Ишло се и до тога да се Италија назива злочиначком државом, па тако у чланку о протестним скупштинама Југословена против италијанске окупације, наводи се да су то протести пред

⁷¹ „Ослобађање Грка“, *Београдске новине*, насловна, 26.05.1918.

⁷² „Талијани и Југословени“, *Вечерње новости*, насловна, 04.01.1918

„читавам културним светом против италијанских злочиначких аспирација.⁷³ Српске новине пишу о затварању словеначких школа од стране италијанских окупационих власти, што је опет требало да покаже потпуно непоштовање културних и цивилизацијих начела од стране Италије.⁷⁴

Правда је, с друге стране, готово свакодневно објављивала извештаје о италијанском насиљу у Далмацији. Првог децембра, на дан уједињења, на насловној страни објављен је кратак чланак који преноси поруку народног већа града Ријеке, и у којем се говори да „зулуми Талијана“ не престају, упркос свим притужбама и протестима.⁷⁵ Појединачни примери, односно вести о индивидуама које су биле жртве италијанског насиља такође су били чести, и имали су за циљ да изазову додатну емпатију читалаца. У тексту под насловом „После уједињења“, говори се о старцу Бјанкинију, који је депортован од стране италијанских власти због својих говора против Италије, нешто што „чак ни Аустрија није радила“. У чланку се истиче да у Далмацији влада „силна потиштеност и очај“ услед „насиља, терора и нечовечног понашања Талијана.“⁷⁶ Још једна од метода која је коришћена у сликању овакве слике Италије била је и помињање других држава којима се југословенско становништво обратило за помоћ. Ово је имало и другу сврху – индиректни притисак на те државе да подрже Југославију у територијалном спору са Италијом. У низу вести под насловом „Италија и Југославија“, преноси се да су се Југословени обратили енглеским војницима за заштиту од „дела и насиља италијанске окупаторске војске“. ⁷⁷ Још један текст који се може протумачити као притисак на саветнике био чланак „Вапај Далмације“, у коме се преноси апел Земаљске владе за Далмацију, уз коментар да је тешко поверовати да су савезници дали Италији мандат да врши „зулуме“ по Далмацији. У апелу се објашњава на које све начине Италија врши насиље и репресију над већинским југословенским становништвом.⁷⁸ Нису само европски савезници коришћени у ове сврхе: У вести о јапанској посети Далмацији, наизглед неповезаној, додаје се како су се Југословени жалили јапанским командантима, али Италијани „и даље настављају своја безобзирна насиља, хапшења и депортације наших грађана.“⁷⁹ Из овог примера се може видети колико је снажна била слика Италије као насилне

⁷³ „Протестне скупине против Италијана“, *Вечерње новости*, насловна страна, 27.12.1918.

⁷⁴ „Италијани затворили словеначке школе“, *Српске новине*, друга, страна, 02.01.1919.

⁷⁵ „Поздрав Ријеке“, *Правда*, насловна страна, 01.12.1918.

⁷⁶ „После уједињења“, *Правда*, насловна страна, 08.12.1918.

⁷⁷ „Италија и Југословени“, *Правда*, насловна страна, 09.12.1918.)

⁷⁸ „Вапај Далмације“, *Правда*, насловна страна, 10.12.1918)

⁷⁹ „Јапанска посета Шибенику“, *Правда*, насловна страна, 23.12.1918.

силе; она је провејавала из сваке вести која се макар посредно могла повезати са југословенско-италијанским спором.

Постојао је и низ вести које су на посебно оштар и упечатљив начин сликале ову слику Италије. У ту сврху, истицана су италијанска физичка насиља над становништвом (батињање, бацање у море), насиље над женама (силовање), пљачкање, претње, и напослетку убиства и депортације. Овде се слика Италије као насилне силе преклапа са сликом Италије као злочиначке и пљачкашке силе. Одличан пример можемо наћи у једној краткој вести о италијанским мерама власти у окупираној Далмацији од деветог децембра. У њој се говори како „италијански војници вређају жене, бацају људе у море без икаквог разлога, а карабињери туку по улицама Југословене ако их погледају попреко“.⁸⁰ Иако кратка, ова вест садржи све основне елементе италијанског насиља који су раније споменути. Наравно, већи ефекат имале су вести које су биле конкретније, и које су се бавиле неким конкретним догађајем. У извештају о насиљу групе од 118 италијанских војника у Зирју, наводи се како су италијански војници вршили „преметачине по кућама сељака“, упали у вински подрум сељака и напили се, а затим ухватили једног човека као таоца и рекли да ће бити одговоран за све што се у селу деси, и силовали жену, након што су јој претили голим бајонетом.⁸¹ Још један ефекат коме се тежило, било је да се произведе осећај растуће опасности, због све горег италијанског насиља, истицањем италијанско насиље расте сваким даном и да ситуација постаје све алармантнија.⁸² Ове вести постајале су све чешће са приближавањем конференције мира, и требало је да скрену пажњу савезницима на италијанску управу у Далмацију и њихова злодела, чиме би се добио још један аргумент за југословенску страну у конфликту.

Италија као реакционарна и диктаторска сила

Ова слика, која ће бити знатно присутнија касније, када у Југославији на власт дође комунистичка партија, своје почетке имала је у писању Правде из децембра 1918. године. Интересантно је да не можемо пронаћи основе ове слике у писању Београдских новина, као у претходним случајевима. Могући разлог за ово је то што аустро-угарском аутократском режиму није било у интересу подстицање слободарских идеја које би јавиле као реакција на

⁸⁰ „Из Далмације“, *Правда*, насловна страна, 09.12.1918.

⁸¹ „Италија и Југословени“, *Правда*, насловна страна, 12.12.1918.

⁸² „Италијанска насиља“, *Правда*, насловна страна, 23.12.1918.

овакву слику Италије. Прво помињање управо епитета „реакционарно“ уз Италију имамо у вести о прогласу адмирала Мила, где се наводи како је живот под италијанском окупацијом потпуно „несносан“, и да је лична слобода Југословена потпуно ограничена: предузете су „најреакционарије мере“.⁸³ Сутрашње издање овог листа на насловној страни преноси „Апел далматинског народа“, где се истиче како италијанске окупационе власти врше репресију слобода Југословена, хапсе сваког ко говори против власти, и ко им се учини сумњив, забрањују коришћење народног језика и истицање националних симбола.⁸⁴ Ово је још било у домену угњетавања националних права; следећи чланак који Правда објављује иде корак даље и оптужује Италију за непоштовање основних људских права: „Италијани не познају ни права једног обичног човека, људска права, а камоли једног народа“. Међутим, да је ипак примарна брига југословенске штампе било национално питање, види се по томе што се даље у истом чланку поново истиче да је „под претњом интернације, окупациона власт забранила истицање народних обележја, ношење кокарди, застава, и говор против Италије“.⁸⁵

На крају, имамо и пример из кога је требало закључити да италијанске власти не дозвољавају ни слободно кретање људи, што је такође сматрано за једно од најбитнијих права слободних људи у то доба. Правда пише о томе како су Италијани пресекли железничке везе између Шибеника, Сплита и Книна, и прекинули везе између Далмације и Босне, спречавајући људе да се крећу и виде са својом родбином. Оно што је овде такође значајно јесте што су Италијани спречили људе да се виђају са својом родбином, чиме су хтели да их додатно „однароде“, и прекину сваку њихову везу са Југославију.⁸⁶ Изразита фокусираност на национална права тако остаје основна одредница писања Правде, а помињање основних људских права само повремено изузетак.

Италија као непријатељ обичног народа

Ова слика слична је прошлој по томе што своје скромне почетке има из овог доба, али своју пуну снагу показује тек у писањима штампе из комунистичког периода. Овој слици више пажње су посвећивале Вечерње Новости, али било је чланака и у другим новинама. Током писања о италијанској окупацији Далмације, бројни су чланци и кратке вести о одлукама локалних народних скупштина, које се одричу Италије и кличу Југославији. Ово је било

⁸³ „Италија и Југословени“, *Правда*, насловна страна, 09.12.1918.

⁸⁴ „Апел далматинског народа“, *Правда*, насловна страна, 10.12.1918.

⁸⁵ „Слике италијанске окупације“, *Правда*, насловна страна, 12.12.1918.

⁸⁶ „Слике из окупације“, *Правда*, насловна страна, 13.12.1918

донекле слично писању потоње комунистичке штампе, са битном разликом што је у другом случају истицан народ без националног обележја. У писању југословенске, односно српске штампе из 1918 године, од највећег значаја било је истакнути да на простору Далмације живе Југословени, а не Италијани, и да Југословени желе да живе у својој националној држави-Југославији. Један од примера оваквих текстова, који преносе одлуке народних скупова, можемо видети у чланку под насловом „Протестне скупштине против Талијана“, где се преноси како је југословенски народ устао против насиља Италијана, и бурно протествовао против италијанске окупације југословенских земаља.⁸⁷ Још један пример оваквог писања, али са додатком отвореног насиља италијанске војске према окупљеном народу, имамо у тексту, о коме ће касније бити више речи, о хапшењу српског војника на Корчули због узвикивања „Живела Југославија“. У тексту се преноси да су италијански војници „голим бајонетима растерали“ обичан народ који је дошао да протестује, „грдили га и претили му“.⁸⁸ Употреба синтагме „голи бајонети“, није случајна наравно - требало је да асоцира на француске краљевске војнике у француској буржоаској револуцији.

Југословенској штампи је било важно да истакне како народ, иако је био против италијанских војника, није имао ништа против искрцавања осталих савезничких војника. У чланку „Талијани и Југословени“, на пример, описује се ситуација приликом искрцавања америчких војника, и како је народ бацио њихов канап којим су покушали да се привезу, пошто је мислио да су у питању Италијани, али их је дочекао овацијама када су сазнали да нису.⁸⁹ Овим текстом додатно је истакнуто да је основни проблем народа у Далмацији био управо националност италијанских војника, а не њихово присуство у Далмацији. Тиме се желело нагласити да је и сам народ био свестан да италијански војници нису, као остали савезнички војници, дошли да спроводе ред, већ са освајачким и империјалистичким намерама.

Италија као нова Аустро-Угарска

Једна од врло присутних слика Италије са југословенске стране, која недостаје са италијанске била је слика Италије као нове Аустро-Угарске, односно као нове империјалистичке силе која угњетава и прети југословенском народу. Ова слика, за разлику од неколико пређашњих, била је најјача управо на почетку успостављања југословенско-италијанских односа, из

⁸⁷ „Протестне скупштине против Талијана“, *Вечерње новости*, насловна страна, 27.12.1918.

⁸⁸ „Италија и Југославија“, *Правда*, насловна страна, 09.12.1918.

⁸⁹ „Талијани и Југословени“, *Вечерње новости*, насловна, 04.01.1918)

простог разлога зато што је сећање на Хабзбуршку монархију било најсвежије. У југословенском народу, а нарочито његовом српском делу који је недавно завршио рат против Аустро-Угарске, постојало је јако негативно осећање према овој држави. Сходно томе, добар начин да се народу, који можда и није имао толико додирних тачака са Италијом раније, направи слика новог непријатеља било је поређење са Аустро-Угарском. Притом, то је била и добра прилика да се поново истакне како је југословенски народ издржао аустријски империјализам, па ће тако успети да одоли и италијанском. Ова фраза понавља се у доста текстова. На пример, у Вечерњим Новостима, у тексту „Нова иридента“, износи се мишљење да ће Италија, припајањем делова хрватског приморја, покушати да, исто као Аустро-Угарска, изврши денационализацију тих предела, али да јој то неће успети, јер су српски и хрватски национални идентитети чврсти, и одржали су се упркос свим покушајима из прошлости.⁹⁰ Правда пише слично, додуше неодређеније, када помиње како су насиља италијанске окупаторске власти велика, али да је ондашњи народ одолео и „грозном аустријском режиму“, па ће тако и овом.⁹¹ Чињеница да је Италија била на савезничкој страни, служила је као додатни разлог за критику, јер је откривала италијанску дволичност: Текст „Италијанске интриге“, преноси да народ Црне Горе на Приморју неће трпети нови јарам, пошто је дуго трпео аустријски, и да је нови италијански јарам још гори јер се намеће од стране „једног нашег формалног савезника.“⁹² Нешто детаљније овим поређењем бави се текст „Куда идемо“, у коме се анализира италијанска спољна политика. Према аутору, намера Италије да на простору Балкана врши улогу наследника Хабзбуршке монархије и да ту улогу врши на начин који би балканским народима донео ново, још теже ропство.⁹³ Слика Италије као нове Хабзбуршке монархије често се преплитала са сликом Италије као империјалне силе, допуњујући је, и дајући јој додатну снагу, посебно међу српским становништвом.

Италија као непријатељ Југославије/ Италија као непријатељ Српства

Ове две слике имају одређених сличности, првенствено по томе што је у оба случаја Италија непријатељ неке идеје, али је пут њиховог настанка сасвим различит. Слика Италије као непријатеља Југославије и југословенске идеје уопште, настала је тек након краја рата, и проглашења уједињења нове државе, када је постало јасно да ће Италија тражити неке од

⁹⁰ „Нова иридента“, *Вечерње новости*, насловна, 05.12.1918.

⁹¹ „Слика италијанске окупације“, *Правда*, насловна страна, 12.12.1918.

⁹² „Италијанске интриге“, *Правда*, насловна страна, 13.12.1918.

⁹³ „Куда идемо“, *Правда*, насловна страна, 23.12.1918.

територија на којима живе Југословени. Она је углавном стварана на основу извештаја о италијанској окупацији Далмације и репресијама над југословенским становништвом. Занимљиво је да, бар у српској штампи, у овим извештајима ретко имамо помињање Срба, Хрвата и Словенаца, већ се народ који Италија тлачи готово увек у целини назива „Југословени“. Тако је заједнички непријатељ, у овом случају Италија, утицао на стварање слике јединства Југословена, десет година пре него што је држава под називом Југославија уопште и створена. Италија је тако, у овом случају на простору Истре и Далмације, наставила да игра улогу заједничког непријатеља, важну за стварање националног идентитета, која је нестала након нестанка Аустро-Угарске. Примере стварања слике Италије као непријатеља Југославије доносе Правда и Вечерње новости. Свега недељу дана након проглашења уједињења, Правда већ пише о „југословенској застави“, када се у вести о управи адмирала Мила, напомиње како Италијани „пљују и цепају југословенске заставе и хапсе и туку Југословене по улицама“.⁹⁴ Пар дана касније, у тексту „Слике италијанске окупације“, помиње се како су забрањени сви југословенски симболи и обележја у окупираној зони, под претњом интернације.⁹⁵ Вечерње новости су такође пратиле ову линију извештавања: оне извештавају да је Италија забранила коришћење хрватског језика, да је проузроковала сукобе у коме су настрадали шесторица Југословена са Хвара, и организовала батинаше да пребијају народ који истиче југословенске симболе.⁹⁶

С друге стране, слика Италије као „непријатеља Српства“, имала је своје почетке, као и неке од ранијих слика, у писању „Београдских новина“, за време окупације. Мотиви аустро-угарских власти били су јасни: Италија се, као непријатељ у рату требало представити домаћем становништву као опасност. Први чланак који се бавио овим питањем био је текст Фридриха витеза Ламе, под насловом „К борби Италије против Српства“. Сам наслов текста је већ довољно индикативан: аутор узима термин „Српство“, који је у то доба био популаран у многим националистичким круговима и представља Италију као његовог главног противника, рачунајући да ће наићи на плодно тло за такве тврдње. У тексту се спомиње да је разлог зашто је Италија оставила српске војнике да умру у Албанији био тај зато што, „што више српских војника покоси зараза, утолико се мање морала Италија бојати будуће српске силе“. Такође, у истом тексту, спомиње се како је Италија дала изјаву о албанској

⁹⁴ „Из Далмације“, *Правда*, насловна страна, 09.12.1918.

⁹⁵ „Слике италијанске окупације“, *Правда*, насловна страна, 12.12.1918

⁹⁶ „Талијани и Југословени“, *Вечерње новости*, насловна, 04.01.1919,

независности („комедија у Аргокастру“), како би спречила легитимне тежње Србије да изађе на море у Албанији, а све у жељи да себи осигура Јадранско море против српске опасности.⁹⁷ Овај текст представља врло добар пример веште пропаганде. Добро познајући тадашњу атмосферу у српском друштву, Фридрих витез Лама се користи са два битна аргумента: питањем путовања изнемогле српске војске у Албанији, које је већ тада добијало митски карактер у широј српској јавности и обичном народу; и питањем изласка Србије на море, које је закупљивало тадашње српске политичке и економске елите. Сентимент који је већ постојао по тим питањима, али против Аустро-Угарске, он је само искористио и окренуо против Италије. Непријатељска осећања против Италије која су се појавила у српској штампи након уједињења, била су, међутим, подељена. Најавећи део чланака који је Италију представљао као непријатеља, представљао ју је као непријатеља Југославије. Ипак, постојало је и неколико изолованих примера, чланака који су наставили линију коју су поставиле Београдске новине, односно слику „Италије као непријатеља Српства“. Један од добрих примера је текст „Равнотежа на Јадрану“ – у њему се анализира геополитичка ситуација на Балкану и Јадрану и закључује се како је Италија главни непријатељ Србије, зато што је у страху од Србије као руског протектората.⁹⁸ Правда је, као и раније, била више фокусирана на извештавање о насиљу према народу и конкретним догађајима из окупиране Далмације. Иако је већина вести у први план истицала југословенство жртава италијанске окупације, било је и примера када је у први план избијала српска националност злостављаних. У вести о хапшењу српског војника са Корчуле, говори се како су Италијани злостављали и друге српске војнике, оставили их да преноће на пароброду без хране и воде, све док нису дошли амерички војници који су их принудили да их ослободе.⁹⁹ Слика Италије као непријатеља Србије специфична је по томе што је постојала само у овом периоду: она је касније сасвим замењена сликом Италије као непријатеља Југославије, између осталог и због тога што је Србија била далеко даље од Италије од Словеније и Хрватске, и самим тим, те слике су биле актуелније.

Италија као пример за уједињење југословенског народа

Још једна позитивна слика Италије која је била присутна у писању новина у изгнанству била је и слика Италије као државе примера за уједињење народа, односно као учитељице

⁹⁷ „К Борби Италије против Српства“, Београдске новине, *насловна страна* 19.02.1918.

⁹⁸ „Равнотежа на Јадрану“, Вечерње новости, *насловна*, 01.12.1918.

⁹⁹ „Из Далмације“, *Правда*, *насловна страна*, 09.12.1918.

југословенског уједињења.“. Приликом стварања ове слике, најчешће се истиче да је Италија, са Кавуром и Мацинијем, била учитељица југословенским народима у процесу ослобођења од стране власти и уједињења у јединствену националну државу,¹⁰⁰ или се говори о италијанској помоћи и подршци малим и потлаченим народима, попут југословенског.¹⁰¹ Кавур, Мацини и италијански покрет за уједињење морали су бити врло значајни у круговима који су у том тренутку сањали југословенско уједињење. Италија је представљала знатно бољи пример од Немачке, из више разлога: за почетак, Италија је била на савезничкој страни у тренутном рату – било би тешко писати о позитивним примерима немачког уједињења док је Србија била под окупацијом Централних сила. Затим, италијански народ имао је много више сличности са југословенским, и био му је много ближи географски – самим тим, паралела између два примера имала је већу веродостојност. Такође, начин на који је остварено италијанско уједињење, под Пијемонтом, далеко је више одговарало могућности да југословенско уједињење буде остварено под Србијом – Србија је тежила да буде југословенски Пијемонт, а не југословенска Пруска. И на крају, не мање важна, била је подршка италијанских вођа уједињења југословенском народу, на првом месту Мацинија – његове идеје биле су врло добро прихваћене међу заговорницима југословенске идеје.

Ипак, овакво писање нестало је скоро у потпуности након завршетка рата, када је постало јасно да Италија неће одустати од територија које су јој биле обећане Лондонским уговором. Занимљив изузетак представља писање „Вечерњих новости“ у два чланка објављена у другој половини децембра 1918. У тексту који преноси одлуке црногорске скупштине, износи се жаљење што црногорски сепаратисти, који траже независну државу, долазе из Рима, престонице земље која је симбол националног уједињења, што је против завета Кавура, и тестамена Мацинија.¹⁰² Два дана касније, поново се помиње Кавур као пример идеалног предвођења националног уједињења који треба следити.¹⁰³ Овај пример показује како се једна позитивна слика Италије, која је установљена раније, и даље употребљавала с времена на време, али са сасвим другом функцијом. У овом случају, негативном представљању црногорских сепаратиста и промовисању идеала националног уједињења кроз славне примере из прошлости. Ова слика Италије понекад је давала основу и за грађење већ поменуте негативне слике Италије као лицемерне државе, која, уместо да наставља традиције

¹⁰⁰ „Италија и Југословени“, *Народ*, насловна страна, 08.04.1918.

¹⁰¹ „Односи према потчаленим народима“, *Велика Србија*, насловна страна, 24.09.1918.

¹⁰² „Одлуке црногорске скупштине“, *Вечерње новости*, насловна страна, 20.12.1918.

¹⁰³ „Пример за углед“, *Вечерње новости*, насловна страна, 22.12.1918.

својих славних предака и подржава уједињење других народа, то подређује ускогрудним империјалистичким интересима.

Италија као издајник својих савезника

Ова слика представља још један пример преузимања слике настале у потпуно другачијим околностима и њено поновно коришћење уз мање измене. Слика Италије као издајника, настала је, наравно, у аустро-угарским „Београдским новинама“. У још једном тексту који потписује Фридрих витез Лама, наводи се како је Италија ушла у рат против својих некадашњих савезника како би испунила своје „такозване природне границе, а затим да је напустила и нове савезнике: подсећа како је Италија оставилу Србију да се сама брани када је „непогода продрла преко Дунава“, и потом оставила Србе у Албанији да умру: „није било никакве италијанске флоте на видiku“, иако су Италија и Србија биле савезнице.¹⁰⁴ Аустро-угарски цинизам у овом случају је лако уочити, с обзиром да се пише о „непогоди која је продрла преко Дунава“ као да није у питању сама аустро-угарска војска. Али, оно што је занимљивије је да скоро идентичну реторику овој налазимо и у Правди, десет месеци касније, у једној од вести у подеоку „Италија и Југословени“. Извештава се како су Италијани из Ријеке протествовали због тога што француски војници узимали реквизиције за снабдевање југословенских и савезничких војника, јер су Италијани у Ријечи сами способни да добровољно снабдевају храном војнике. Аутор текста наводи да се треба подсетити како је Италија „снабдевала“ српску војску приликом повлачења преко Албаније, подсећајући на издају Италије током најтежих тренутака. Осим овога, провлачен је и аргумент да је Италија издала своје савезнике Немачку и Аустро-Угарску пре рата, само како би узела нове територије.¹⁰⁵

Италијански народ као заробљеник италијанских империјалиста

Ова слика није била знатније присутна у овом периоду, али је значајно поменути је зато што ће она касније имати велику експозицију, након револуције у Југославији. Југославија као тврдо антикомунистичка земља није са симпатијама гледала на могућност комунистичке револуције у Италији у својој близини. Иако су италијански либерални политичари, („империјалисти“),

¹⁰⁴ „К Борби Италије против Српства“, Београдске новине, насловна страна 19.02.1918.

¹⁰⁵ Италија и Југословени, *Правда*, насловна страна, 12.12.1918.

били тренутни непријатељи, југословенским владајућим круговима они су свакако били прихватљивији од било које социјалистичке или комунистичке владе, па отуд недостатак фокуса на овој слици обичног италијанског народа. Југословенској елити није било у интересу да изазива осећај повезаности између обичног италијанског и југословенског народа, и стварају анимозитет према италијанској владајућој елити са те тачке гледишта(пошто би то могло изазвати анимозитет и према њима самим) те су друге слике непријатеља, већ раније поменуте, имале доминантну улогу. Штавише, овај тренд је толико уочљив да у Правди и Вечерњим Новостима можемо пронаћи само један пример да се о италијанском народу пише на овај начин, и то у тексту који преноси одлуке црногорске скупштине, где се како италијански народ није исто што и његови властодршци, и изражава се жеља да не дође до погоршања односа између Југословена и Италијана, због империјалистичких политичара.¹⁰⁶ Ипак, и овај текст само преноси одлуке црногорске скупштине, коментара самог новинара нема.

Италијани као простачки народ

Једна од тежих слика коју је југословенска штампа повремено провлачила била је слика Италијана као простачког народа. Тежина у стварању ове слике огледала се у томе што Италијани нису били од раније стереотипно простачки народ у српској штампи; чак супротно, Италијани су радије важили за префињен и културан народ, сличан Французима. Ипак, управо због те чињенице, ова слика могла је имати још снажнији утисак: заменом једног позитивног стереотипа негативним постизао се већи ефекат у сликању слике непријатеља. Примери за ову слику нису бројни, али су изражени. У тексту о старцу Бјанкинију из Задра, који је депортован у Италију због говора против те државе, спомиње се да су му обични италијански грађани приликом проласка поред његовог стана причали најпростије увреде.¹⁰⁷ Ово је истовремено и један од ређих примера да се негативно сликају Италијани који живе у Далмацији; много чешће су предмет непријатељских слика били италијански војници или политичари, или просто апстрактан појам „Италије“ или „Италијан“. Други пример можемо видети у чланку који преноси понашање групе од 118 италијанских војника у Зирју, када се спомиње како су италијански војници упадали у подруме појединих

¹⁰⁶ „Одлуке црногорске скупштине“, *Вечерње новости*, насловна страна, 20.12.1918.

¹⁰⁷ „Бјаникини депортиран“, *Правда*, насловна страна, 08.12.1918.

војника, и напили се, затим однели сво то вино.¹⁰⁸ Ова слика била је такође ефектна јер је била лако пријемчива и схватљива за шире народне масе.

¹⁰⁸ „Слике италијанске окупације“, *Правда*, насловна страна, 12.12.1918.

Југославија као нејединствена држава/као нестабилна држава

Ово је једна од најкарактеристичнијих слика које су биле присутне у италијанској штампи, а нису у југословенској. Италијанска штампа је, као што је напоменуто, генерално посвећивала мање пажње Југославији него што је то био случај у другом смеру, али ова специфична слика заузима доста простора у дневним листовима, а нарочито у *Corriere della Sera*. Мотиви за инсистирање на овој слици могу се пронаћи у жељи да се Југославија представи као слаба држава, као и, што је можда важније, у жељи да се направи јасна разлика између југословенског и италијанског уједињења, на чијој су сличности инсистирали са југословенске стране. Југославија је представљана као неприродна творевина, створена уз помоћ Енглеске и Француске припајањем великих територија Србији. Неке елементе ове слике добро илустрије текст „Путовање од Трста до Беча“, који говори о ситуацији у Југославији, и спомиње две струје у Југославији: једну, предођену Србијом и њеном династијом, која је за јединствену државу, и другу, предвођену Хрватима и Словенцима(Корошец), који су за федерацију, како би се тако сачувале разлике између православца и католика¹⁰⁹. Овде се може уочити и утицај католичке цркве, који се не може избећи када се говори о писању конзервативног листа као што је био *Corriere della Sera* у овом периоду. На тој разлици између православца и католика и страха од православног утицаја, направљена је и читава нова слика Југославије под контролом Србије у којој ће касније бити више речи.

С обзиром да је Југославија била новостворена држава, било је потребно италијанским читаоцима објаснити и каква је политичка ситуација у њој, те је у ту сврху објављено неколико текстова, опет са акцентом на разликама између југословенских народа. У тексту „Провизорна влада Југославије“, објашњава се политичка ситуација у Југославији, уз коментар да ће провизорна влада из Београда и регент Александар тешко моћи да разумеју проблеме области старе Аустро-Угарске монархије над којом су сад стекли власт, услед великих културних разлика.¹¹⁰ Италијанска јавност придавала је велики значај културним разликама између Срба, Хрвата и Словенаца, иако је и сама Италија била оштро културно

¹⁰⁹ „Путовање од Трста до Беча“, *Corriere della Sera*, четврта страна, 1.12.1918.

¹¹⁰ „Провизорна влада Југославије“, *Corriere del Pomeriggio*, прва страна, 14.12.1918.

подељена између севера и југа, нарочито непосредно након уједињења. Југославији се није давала дужа будућност: У тексту „Актуелни реални проблеми у питању Југословена“, говори се како италијански дописници извештавају о многобројним инцидентима и сукобима, а Југославија још није ни успостављена.¹¹¹ Овакво писање о проблемима у Југославији, готово је нескривено показивало жељу Италије да се нова држава распадне пре него што је била и створена.

Југославија као инструмент политике Енглеске и Француске

У тексту који објављује La stampa под насловом „Проблеми представљања и договори донети у Лондону“, говори се о припремама италијанске делегације за конференцију мира у Паризу. Централно место у тексту има подршка Енглеске, Француске и САД Југославији, а против италијанских легитимних права добијених Лондонским уговором. Иако је спор био са Југославијом, интересантно је да много већу пажњу добијају аргументи против Француске и Енглеске.¹¹² Мотиви за ово могу бити чињеница да је Југославија била нова држава, о којој је тек требало саставити слику у јавности, док је сликање Енглеске и Француске као непријатеља могло да се настави истим путем којим је стало након потписивања Лондонског уговора, као и убеђење италијанске јавности да Југославија, односно Србија, неће имати никакву улогу на конференцији и да је сходно томе, боље извршити притисак на владе две велике силе. Неминовна последица оваквог орјентира у писању била је да се у јавности стварала слика Југославије као инструмента политике Енглеске и Француске. Такође интересантна појава је слабија присутност САД у италијанској штампи, иако је амерички председник Вилсон био један од главних подржаваоца југословенске идеје.

Праћење ове слике у италијанској штампи отежава то што су се негативне слике Енглеске и Француске често градиле без икаквог спомена Југославије, иако разлог јесте био Лондонски уговор. У сваком случају, ове слике су занимљиве јер показују атмосферу огорчености у италијанској јавности: атмосферу која ће и довести до успона фашизма. Један од ретких примера где је Југославија у првом плану, а Енглеска и Француска су само патрони, можемо пронаћи у тексту „Југословенске сиве зоне“, где се говори како Југославија покушава да

¹¹¹ Актуелни реални проблеми у питању Југословена, *Corriere della Sera*, прва страна, 11.12.1918.

¹¹² „Проблеми представљања и договори донети у Лондону“, La stampa, прва страна, 6.12.1918.

добије више територија него што јој припада, а за то има „свестрану помоћ Енглеске и Француске“.¹¹³

Југославија под влашћу Србије/ Југославија као ауторитативна држава/ Југославија као „источна држава“

Сасвим различита слика од пређашње била је она која је Југославију представљала као православну, источну државу, под диктатуром Србије и утицајем Русије. Ова слика, која је имала више подслика, циљала је широки део популације. Део о утицају православне Србије и Русије био је намењен првенствено оном конзервативнијем католичком становништву, док је део о ауторитарности и гушењу слобода био намењен људима либералних схватања. Оно што је повезивало обе ове групе, била је идеја о угрожености западне цивилизације, што је идеја око које су се и либерали и конзервативци у Италији могли сложити. Интересантно је да је ова слика била израженија у овом периоду него у периоду Хладног рата, када је било за очекивати да ће достићи свој врхунац.

И ова слика има своје почетке у тексту „Путовање од Трста до Беча“, у коме се тврди да је уједињење Југославије обављено под идејом и притиском српске династије и регента Александра, а без давања могућности Словенцима и Хрватима да се изјасне. Овај текст ипак не иде толико далеко да тврди како је уједињење извршено против воље поменутих народа, већ се задовољава тиме што истиче да је оно проглашено у Београду, од стране регента Александра, што је, по аутору, доказ да је нова држава под влашћу српске династије.¹¹⁴

Питање Црне Горе је било доста присутно у италијанским медијима, што је разумљиво с обзиром да је црногорски владар из Италије покушавао да се врати на престо. И *Corriere della Sera* и *La Stampa* доносе низ текстова и кратких вести који детаљно прате ситуацију у Црној Гори. Занимљиво је приметити да италијански листови готово уопште не извештавају о ситуацији у Далмацији, која је била под италијанском окупацијом (о чему југословенски листови нашироко пишу), али се зато фокусирају на Црну Гору, коју доживљавају као окупирану земљу. У тексту „Црногорска тачка гледишта у југословенском питању“, говори се о представницима избегле црногорске владе, који су противправно протерани из своје земље.

¹¹³ „Југословенске сиве зоне“, *Corriere della Sera*, прва страна, 24.12.1918.

¹¹⁴ „Путовање од Трста до Беча“, *Corriere della Sera*, четврта страна, 1.12.1918.

Истиче се како је Крфска декларација донесена без учешћа црногорске владе, и да је самим тим неважећа за Црну Гору.¹¹⁵ Какав је став Италија имала о одлуци Подгоричке скупштине, врло се јасно може видети из чланка под насловом „Званична вест дневног листа о анексији Црне Горе о стране Србије“, који преноси вест о одлукама Подгоричке скупштине. Сам наслов већ је довољно индикативан, а било какве сумње отклања и аутор текста који касније наводи „да је на Скупштини извршена противправна анексија Црне Горе у Југославију“.¹¹⁶

Чланак објављен у *Corriere del Pomeriggio*, под насловом „Провизорна влада Југославије“, наводи како ће српска влада и регент Александар имати пресудну власт, иако Србија не чини већину у Југославији. Такође се тврди да „ова нова организација(држава) има тенденцију да умањи вредност либералних хрватских елемената који су ближи западним идејама.“¹¹⁷ Овај текст је можда и најбољи пример синтезе поменутих слика у једну свеобухватну. Угроженост либералних, западних идеја, и истовремено, тенденција Србије да наметне осталим народима своју власт овде су јасно истакнути, са циљем да се задобије истовремено и конзервативни и либерални део италијанске јавности. Оно што је занимљиво јесте да су Хрвати представљени као либералан елемент, близак западним идејама, иако је Италија највећи спор имала управо са Словенцима и Хрватима. Колико је ова слика Србије као непријатеља ипак била само пролазна и нестабилна, показате писање штампе након потписивања Рапалског уговора свега две године касније, када ће италијанска штампа имати сасвим другачији став. Један од разлога за овакво писање о Србији и Србима, могао је бити и тај што је српска војска била та која се сусретала с италијанском на спорним подручјима. Дobar пример може се наћи у тексту „Инциденти и сусрети са Србима између Дерниша и Книна“, где се говори о сусретима италијанске војске са српском, и описује се да српска војска има инвазивни карактер, покушава да уђе у места која су обећана Италији. У читавом тексту истакнута је улога Србије и њене војске.¹¹⁸

Југославија као ривал

Ова слика је интересантна зато што појављује врло ретко и увек као одговор на наводне југословенске претензије. То није изненађујуће, с обзиром да је Италија, нестанком Аустро-

¹¹⁵ „Црногорска тачка гледишта у југословенском питању“, *Corriere della Sera*, друга страна, 2.12.1918

¹¹⁶ „Званична вест дневног листа о анексији Црне Горе о стране Србије“, *Corriere della Sera*, четврта страна, 20.12.1918.

¹¹⁷ „Провизорна влада Југославије“, *Corriere del Pomeriggio*, прва страна, 14.12.1918

¹¹⁸ „Инциденти и сусрети са Србима између Дерниша и Книна“, *La Stampa*, прва страна, 15.1.1919.

Угарске изгубила ривала на својој источној граници, али истовремено, нова држава која је настала није сасвим преузела то место. Италијанска штампа делује „збуњено“, што се најбоље види у тексту „Актуелни реални проблеми у питању Југословена“. У њему се Југославија пореди са Италијом, далеко мањом, јер Италија има 40 милиона становника, али која ипак претендује да буде „ривал нашој великој држави“.¹¹⁹ На истом месту Југославија се спомиње и као могући ривал („претендује да буде“), али се истовремено и искључује таква могућност, јер Југославија није довољно моћна да парира Италији. Аутор текста детаљно анализира позицију, моћ и утицај две државе и констатује да оне не могу бити ривали, иако би Југославија то желела. Па ипак, чини се да је италијанска штампа ипак реаговала на те југословенске претензије објављивањем детаљне анализе, чиме је бар донекле признала да оне могу имати неког основа.

Југославија као балканска земља

Текст „Дилема“ је још један добар пример начина на који је италијанска штампа писала о Југославији, а који је био различит од југословенског: овај текст је врло опширан и аналитички постављен, са пуно позивања на научне ауторитете. Италијанска штампа јесте писала мање бројчаним обимом о Југославији, међутим, чланци објављивани у *Corriere della Sera*, *Corriere del Pomeriggio*, и *La Stampa*-и су много обимнији и детаљнији од југословенских кратких и оштрих текстова и вести о Италији. Такође, италијанска штампа избегавала је, у овом периоду, сувише тешке речи у описивању Југословена: што не значи да није стварала негативне слике на много префињенији начин. У споменутом тексту говори се опширно о проблему малих нација после рата, и посебно о Балкану. Балкански народи се описују као непомирљиви и ратоборни, и наводи се да је можда једини излаз федерација, чиме би се спречили даљи сукоби у Европи.¹²⁰ Југославије је овде приказана као део централни део Балкана, жаришта сукоба у Европи. Аутор текста на наоко научни начин долази до закључака да је Југославија непомирљива и ратоборна, и да је самим тим, она узрок сукоба између две државе. Ова слика Југославије ослања се на већ добро изграђену слику Балкана и балканских земаља у европској јавности. Балкан је у већини европских друштава већ у овом периоду посматран као заостало и ратоборно подручје: балканске земље након ослобођења од Турака више нису биле неослобођена Европа, већ радије нецивилизована Европа. Штавише, за многе људе Балкан уопште и није био део Европе. Ипак, он није сврставан ни у Азију, већ у сасвим

¹¹⁹ „Актуелни реални проблеми у питању Југословена“, *Corriere della Sera*, прва страна, 11.12.1918.

¹²⁰ „Дилема“, *La Stampa*, прва страна, 7.12.1918.

засебну категорију, која се никако не би могла окарактерисати као позитивна. Није изненађење што је Италија користила ову слику да опише Југославију – веће изненађење је то што њена штампа то није користила у већој мери.

Југословени као запаљив народ/ Југословени као губитничка страна у рату/ Југословени као насилан народ

Текст „Спровођење у живот мира међу нацијама“, даје врло богате слике Југославије и југословенског народа. Кључна идеја овог чланка била је да се Југославија представи као препрека за постизање мира, насупрот Италији, цивилизованој земљи, спремној на сарадњу. У тексту се каже како је тешко говорити о миру док се не смире страсти запаљивог југословенског народа и да је то највећа препрека за остварење нормалних односа. У овом делу истиче се „запаљивост“ југословенског народа, иако није дато објашњење на основу чега се дошло до тог закључка. „Запаљивост“ је особина која је од раније повезивана са балканским народима, тако да је помињање тог појма вероватно наишло на добар пријем у италијанском публици. У даљем тексту, тврди се да су Југословени опијени италијанским победама над империјом чији су они део били, и да на основу тих победа сада траже италијанске територије. Овде је Југославија представљена као губитничка страна у рату, иако је раније, иста италијанска штампа, тврдила да је Југославија под контролом Србије, и под патронатом Француске и Британије, дакле, три савезничке државе. Италијанска штампа је узимала део Југославије који јој је у том тренутку одговарао како би представила читаоцима жељену слику нове државе. Битна карактеристика италијанског писања била је та да се они нису задржавали на само једном народу као непријатељу: место главног непријатеља могли су заузети, у зависности од околности: Срби, Хрвати или неки други народи. У последњем делу овог текста пише се како југословенска штампа подстиче на насиље и хушка на рат, пишући запаљиве текстове о Италијанима, и о војној сили Срба, Хрвата и Словенаца. Овде је за пример узето писање југословенске штампе о српској војсци и српским победама у Првом светском рату, што је опет, замена теза, с обзиром да југословенска штампа никад није писала о војној сили „Срба, Хрвата и Словенаца“. За италијанску страну то није било значајно: штампа је користила сваки могући повод да представи Југославију као агресора, како би скренула пажњу са италијанске окупације неиталијанских територија.¹²¹

¹²¹ „Спровођење у живот мира међу нацијама“, *La Stampa*, прва страна, 21.1.1919.

1920: Рапалски споразум

Потписивање Рапалског споразума довело је до првог великог дисбаланса у писању италијанске и југословенске штампе. Док је за Италијане потписивање био дипломатски и политички успех, након којег је затворено једно поглавље у односима између две државе, југословенска јавност је споразум дочекала подељена, са више гласова који су говорили да је у питању био велики пораз. Сходно томе, и слике две државе су се сада разликовале: Док у италијанској штампи имамо нагли успон позитивних слика Југославије, у југословенској не долази до такве промене. У југословенској штампи, Италија је и даље представљана као природан и непомирљив непријатељ – број негативних слика остао је сличан, са нешто различитим мотивима. У италијанској јавности приметан је велики пад негативног писања о Југославији, и пораст представљања Југославије као будућег савезника. Оно што је још карактеристично за овај период је знатно већа фокусираност на сопствену државу: и италијанска и југословенска штампа далеко више пажње су посветили критици своје делегације и владе, него слици другог, што је и очекивано, будући да је споразум већ постигнут. Након појачаног писања штампе неколико дана пре и после споразума, ускоро долази до знатног смањења писања са обе стране. Југословенска штампа је била заокупљена предстојећим изборима и компликованом политичком ситуацијом, а италијанска штампа је ускоро писање о Југославији заменила писањем о Д'Анунцију.

Како је Рапалски споразум потписан 12. новембра 1920, главни период анализирања медија узет је цео овај месец, како би се добила слика писања најтиражнијих листова непосредно пред и након потписивања споразума. Са југословенске стране, писање Правде доследније је пратило политику владе, док је Политика имала оштрији, критичкији став према споразуму, и нападала га са српских позиција. Са италијанске стране, не постоје значајније разлике између писања *Corriere della Sera* и *La Stampa*- оба листа заузимају умерену позицију подршке влади и сликања Југославије као новог савезника. Број слика другог опет је већи са југословенске стране: чак 24 различите слике издваја се у овом периоду, од којих су многе већ успостављене од раније. Од тог броја, 16 слика је негативно, дакле 2/3, или 67% свих, док је остатак позитиван. С друге стране, италијанска штампа даје 13 слика Југославије, од којих је већина негативна – 9 слика или 69%, што је сличан проценат као и са југословенске стране. Ипак, треба узети у обзир да су италијанске позитивне слике заузимале далеко више простора од

негативних, упркос томе што су негативне слике биле разноврсније, док је са југословенске стране ситуација била обрнута.

Заједничке слике

1. Италија као савезник/Југославија као савезник, пријатељ

Слика која је у првом периоду постојала само у траговима, сада постаје присутнија са обе стране, а са италијанске стране чак и доминантна. Југословенска штампа наставила је линијом писања из ранијег периода, што значи да су негативне слике Италије и даље биле доминантније, без обзира на постигнут споразум. Италија се као савезник и пријатељска држава помиње најчешће у кратким вестима које су се тицале потписивања споразума и будућих уговора између две државе. Само један текст у овом периоду даје мало убедљивију слику Италијана као пријатељског народа: у питању је текст „Одлука о Јадрану“, у коме Пује Војиновић говори како су Југословени и Италијани блиски и пријатељски народи који су се увек помагали у прошлости, али су их сада „германофилски елементи“ покушали окренути једне против других.¹²² Једино у овом тексту имамо спомињање историјских и културних веза између два народа, које чине снажнију основу пријатељства. У извештавању о Италији као савезнику, стиче се утисак нужде, а не праве жеље да се суседна држава представи у добром светлу. Након потписивања Рапалског споразума, на пример, Правда је објавила чланак на насловној страни, под насловом: „Потписан споразум, и—савез!“.¹²³ У њему се Италија представља као нови савезник југословенске државе, сличан Чехословачкој и државама Мале Антанте.¹²⁴ Врло сличан текст проналазимо и у Политици од истог дана, где је, такође на насловној страни, објављен текст: „Савез са Италијом“, у коме се Италија представља као нови дефанзивни савезник југословенске државе.¹²⁴ Ипак, оба ова текста, упркос наслову, јако мало говоре о овој новој слици Италије. Оба текста просто преносе дешавања са последњег дана преговора, који су били напети, уз коментар да је са италијанске стране било тешкоћа и притиска. Истовремено, у чланцима од претходних и наредних дана доминирају негативне слике Италије, тако да се овај извештај више чини као изузетак,

¹²² „Одлука о Јадрану“, *Правда*, насловна страна, 12.11.1920.

¹²³ „Потписан споразум, и—савез!“, *Правда*, насловна страна, 13.11.1920.

¹²⁴ „Савез са Италијом“, *Политика*, насловна страна, 13.11.1920.

односно нужна вест о потписаном споразуму. Једини други пример писања о Италији као савезнику и пријатељу у овом периоду(новембар-децембар 1920), налазимо у Политици, од 20. новембра, када се преноси кратка вест о састанку италијанског министра спољних послова и југословенског посланика у Риму, и изражава се нада да ће после овог састанка односи између две владе бити још ближи и срдачнији, и да ће то довести до потписивања економског уговора.¹²⁵ Имајући све то у виду, утисак је да југословенска штампа није сувише ентузијастично дочекала потписивање споразума, а повремено писање о Италији као савезнику било је само последица преношења вести о састанцима политичара две државе и њихових изјава. Ово добро осликава ситуацију у српској јавности, која је била подељена и критичка према споразуму: с једне стране, медији су подржавали политику владе, али с друге стране, исказивали су незадовољство споразумом.

Ситуација је била другачија на италијанској страни. Најтиражнији листови, који су се држали умеренијег правца, као што су *La Stampa* и *Corriere della Sera*, писали су врло позитивно о споразуму. Писање о Југославији као савезнику и пријатељу добило је више простора, не само у преношењу вести о споразуму и уговорима, већ и у неколико аналитичких текстова који су се бавили спољном политиком Италије. Дobar пример оваквог текста је подужи чланак под насловом: „На истоку достигнуте природне границе“, где се у одељку са поднасловом „Договор“, говори о томе да је неопходно да Југословени(„Словени“) и Италијани имају јединствен дух, како би спречили сваки покушај рестаурирања Аустро-Угарске монархије. Ако Југословени и Италијани буду савезници, и успоставе чврсту границу и сарадњу, узурпатори неће моћи да прођу.¹²⁶ Овде је у први план истакнута опасност од Аустро-Угарске, која је била већа по Југославију, али није била занемарљива ни за Италију, што *Corriere della Sera* истиче. Националистички листови, као што је био дневник „*Era Nuova*“, који је био један од најватренијих поборника Лондонског уговора, имали су нешто другачији став – они су тежили да представе Италију као спасиоца Југославије, а југословенско-италијански савез као нужност за Југославију.¹²⁷

Ово представљање југословенско-италијанској пријатељства, али са истовремено истицањем доминантности Италије било је доста често, и није било ограничено само на националистичке листове. Оно се провлачи и у детаљима, као на пример када се у тексту „Како су се две

¹²⁵ „Економски уговор са Италијом“, Политика, насловна страна, 20.11.1920.

¹²⁶ „На истоку достигнуте природне границе“, *Corriere della Sera*, прва страна, 12.11.1920.

¹²⁷ „Хабзбуршка опасност“, *Era Nuova*, прва страна, 12.11.1920.

делегације бавиле питањем границе“, истиче да је југословенски делегат Трумбић говорио на италијанском језику, као језику „веће и значајније нације у преговорима“. Овај текст је иначе и добар пример жеље италијанске штампе да Југословене представи у заиста позитивном светлу, па се о разговору две делегације каже да је био јако пријатељски и уљудан(помињу чак и да су причали о лепом времену, храни),и да су Југословени отворени за решавање свих питања, сарадњу са Италијом, и да разумеју интересе Италије гарантоване Лондонским споразумом. Помињање обичних тема за разговор, чињенице да су Југословени отворени и уљудни, и да делегат говори на италијанском имало је за циљ да приближи Југословене домаћој јавности и представи их као нове и пријатељске суседе.¹²⁸

Боравак југословенске делегације увек је био добар повод за изградњу слике новог савезника. У тексту под насловом „Потписивање споразума са Југославијом заказано за данас“, у одељку са поднасловом „Срдачни сусрети“, говори се о сусрету југословенске делегације са италијанским краљем Виториом Емануелом III и председником владе Ђолитијем. Обе стране изражавају задовољство чињеницом да је споразум постигнут, а онда се подсећају епизода од раније које потврђују пријатељство између две земље. Веснић се присећа када је 1913. била претња од стране Аустро-Угарске, да је Италија објавила да ће остати неутрална, и да неће улазити у рат против Србије, што је доказ пријатељства још тада.¹²⁹ Овај текст додаје још два елемента слици Југославије, који су били погодни за утицај на шире народне масе: идеју о ранијем пријатељству(„историјски савезник“), и идеју о личном пријатељству италијанског краља и југословенског председника, као вођа два народа.

Краће вести о састанцима југословенских и италијанских политичарима, њиховим изјавама и уговорима, такође су биле честе у италијанској штампи. За разлику од југословенских извештаја, који су били кратки, без коментара и епитета, италијански дају много живљу подршку приближавању две државе. *La Stampa* истиче да је Италија решила своје граничне проблеме и да ће то значити чврсто пријатељство између Југославије и Италије у будућности, а затим се анализира могућности за сарадњу у економском и културном погледу.¹³⁰ *Corriere della Sera* у тексту „Позитивне реакције штампе“, преноси извештаје других новина, у којима се тврди како су југословенско-италијански односи коначно кренули правим путем, путем

¹²⁸ „Како су се две делегације бавиле питањем границе“, *La Stampa*, насловна страна, 9.11.1920.

¹²⁹ „Срдачни сусрети“, *La Stampa*, прва страна, 12.11.1920

¹³⁰ „Договор са Југославијом око границе у Венецији Ђулији постигнут на велико задовољство Италије“, *La Stampa*, прва страна, 13.11.1920.

пријатељства и савезништва. О томе говори и демобилизација војске која је почела и смиривању духова. Две државе ће коначно моћи да се окрену економским проблемима и питањима.¹³¹

Исти догађај, односно боравак италијанског представника у Београду двадесетог новембра, који је у југословенској штампи пропраћен са кратким чланком о могућем економском уговору, у Италији је добио знатно више простора. *Corriere della Sera* на насловну страну поставља вест у којој се говори о важности добрих односа између две државе због стабилности у Средњој Европи и пријатељству које ће бити изграђено између две краљевине. Југославија је означена као најважнији партнер Италије у Средњој Европи, а пријатељство са њом као један од кључних елеманата нове политике владе, која ће тежити да прошири сарадњу на свим пољима, укључујући и економско и културно.¹³² *La Stampa* овом догађају даје још детаљнију анализу: У тексту „Задовољни са резервом“, анализира се споразум постигнут у Рапалу са гледишта италијанских интереса. Помиње се како је Италији неопходан пријатељ на источној граници: пријатељство са Аустријом, па чак и савез, су трајали преко педесет година, упркос чињеници да је Аустрија у свом саставу имала јаку италијанску ириденту. Полазећи том логиком, предвиђа се да ће југословенско-италијанско пријатељство и савезништво бити још јаче, с обзиром да Југославија неће имати проблема са италијанском иридентом. Такође, каже се да нема сумње да ће Југославија желети добре односе са великим суседом на западу.¹³³

Иако је чешћи био случај да се Италија представља као нужни савезник Југославије, постојало је и примера када се Југославија представљала као неопходни савезник Италије: Ово је углавном био одговор на писања десничарских листова незадовољних Рапалским споразумом. Опозиција савезништву са Југославијом била је посебно јака у оним круговима који су се још увек надали да ће се Италија проширити на Далмацију. С друге стране, реалнији део италијанске јавности схватао је важност добрих односа са Југославијом, нарочито због опасности од изоловања Италије у међуратном периоду. Умеренији листови стога су улагали велики труд да представе савезништво са Југославијом као корисно за Италију, у неким случајевима и као нужно. Дobar пример оваквог писања имамо у тексту

¹³¹ „Позитивне реакције штампе“, *Corriere della Sera*, прва страна, 13.11.1920.

¹³² „Италијански представник у Београду: повољна интервенција у преговорима“, *Corriere della Sera*, прва страна, 20.11.1920.

¹³³ „Задовољни са резервом“, *La Stampa*, прва страна, 20.11.1920.

„Нови живот, нова политика“, у коме се говори о томе како је неопходно због економских и стратешких интереса сарађивати са југословенским народом, који је у комшилуку, „свидело се то неком или не“.¹³⁴ Управо је последња реченица била упућена оним гласовима који нису благонаклоно гледали на савез са Југославијом.

Италија као империјалистичка сила, као нова Аустро-Угарска/Југославија као империјалистичка држава, као нова Аустро-Угарска

Слика која је у првом периоду доминирала у представљању Италије са југословенске стране, задржала је тај статус упркос потписивању споразума и решавању конфликта. Ова слика остаје присутна у великом броју текстова југословенске штампе који се бави Италијом; с друге стране, у италијанској штампи у целом периоду можемо пронаћи само један пример додељивања Југославији епитета „империјалистички“. Овај дисбаланс у присутности ове слике, који је постојао и раније, сада постаје врло изражен. Ипак, значајно је да се одржао на обе стране, упркос малој присутности у Италији, што говори о популарности овог епитета. Такође, слика која је ишла уз ову, била је и представљање другог као нове Хабзбуршке монархије, једног од пређашњих симбола империјализма, која је такође присутна са обе стране.

Са југословенске стране, главни повод за писање о Италији као похлепној империјалној сили, били су услови које је Италија постављала југословенској делегацији у Рапалу. Пример тога можемо видети у Правдином тексту „Тешки услови“, у коме се наводи како је ситуација у преговорима између две државе тешка, „зато што су Италијани изнели претеране захтеве“.¹³⁵ Исти лист у сутрашњем броју, непосредно пред потписивање споразума, даје интервју са др Пујом Војновићем, у коме се помиње како он добро познаје „халапљивост италијанских империјалиста“.¹³⁶ Као лист који је био близак тадашњој влади, Правда је имала задатак да припреми јавност за могући неуспех преговора, или потписивање уговора под неповољним условима за Југославију. Италијански империјализам био је добар избор за кривца, с обзиром на већ јаку основу која је изграђена претходним писањем штампе. Када су преговори дошли у завршну фазу, и када је било јасно да исход неће бити повољан за Југославију, Правда је писала о „италијанском саботирању“ договора, инсистирајући како је једино добром вољом и

¹³⁴ „Нови живот, нова политика“, *La Stampa*, прва страна, 27.11.1920.

¹³⁵ Тешки услови, *Правда*, насловна страна, 11.11.1920.

¹³⁶ „Одлука о Јадрану“, *Правда*, насловна страна, 12.11.1920.

уступцима југословенске владе сачуван мир између две државе. И у извештавању о самом потписивању споразума у Санта Маргарети, пише се како Италијани изненада траже читаву задарску општину, а „добро се зна да у селима у залеђу живе само Југословени“.¹³⁷

Политика се сликом империјалистичке Италије користила тек након потписивања споразума, и то у циљу критиковања споразума и уопште италијанске политике. У тексту „Задарска аномалија“, истиче се да је анексија Задра, чије је „италијанство сумњиво“, производ италијанске империјалистичке пропаганде, која је довела до тога да Политика не одустане од тог захтева, као што је одустао од осталих захтева политике Сонино. ¹³⁸ Политика је, такође, за разлику од Правде, преносила више вести о незадовољству народа Рапалским споразумом, уз коришћење појма „империјализам“, како би га супроставила југословенском народу. У извештавањима са протеста народа, Политика је неретко истицала да народ напада „похлепну и империјалистичку Италију.“¹³⁹ Неповерење у италијанску владу и политичаре, за које се сматрало да су прикривени империјалисти, добро илуструје чланак „Рапалски споразум у Римском парламенту“, у ком се говори како се у званичном римском парламенту разговара о споразуму, али се незванично сазнаје како италијански империјалисти настављају да подржавају Д'Анунција и „гурају га у нове авантуре“.¹⁴⁰

Друга слика Италије, блиско везана за империјалну, јесте слика Италије као нове Аустро-Угарске. Ова слика била је јако жива у штампи, услед популарности негативне слике бивше Хабзбуршке монархије. Подела између Политике и Правде опет је јасна: Правда, као лист ближи влади, користи се овом сликом пре преговора у циљу оправдавања могућег исхода, и критике Италије, а Политика је затим преузима, у циљу критиковања постигнутог споразума и италијанске политике. У тексту под насловом „Увертира преговорима“, са поднасловом „један шовинистички и један разуман глас“, Правда преноси писање Коријере дела Сера, у коме се разматра идеја о Италији као наследници Хабзбуршке монархије и закључује како би била грешка за италијанску страну да пође тим путем, зато што би тиме добила снажну југословенску мањину.¹⁴¹ Други пример помињања бивше империје имамо пар дана касније, у тексту „Одлука о Јадрану“, у коме је интервјуисан др Пује Војиновић, и у коме он говори како југословенски народ не може дозволити да му се, након ослобођења од свих освајача,

¹³⁷ „Нове тешкоће“, *Правда*, насловна страна, 13.11.1920.

¹³⁸ „Задарска аномалија“, *Политика*, насловна страна, 15.11.1920.

¹³⁹ „Против Рапалског споразума“, *Политика*, насловна страна, 15.11.1920.

¹⁴⁰ „Рапалски споразум у Римском парламенту“, *Политика*, насловна страна, 21.11.1920.

¹⁴¹ „Увертира преговорима“, *Правда*, насловна страна, 8.11.1920.

појави нова империјална сила, нова Аустрија у виду Италије.¹⁴² Ова слика била је снажна у југословенској штампи између осталог и зато што се ослањала на једну од најјачих људских емоција – страх. Страх од обнове Аустро-Угарске био је довољно снажан да је позивање да њега успешно градило врло негативну слику суседне Италије.

Писање Политике знатно је оштрије и директније: оно директно напада постигнут споразум, који назива капитулацијом, а политику Италије пореди са Аустро-Угарском и Турском. У првој вести која преноси постизање споразума, помиње се како је Италија споразумом у Рапалу тријумфално закорачила на Балканско полуострво, као и пре Аустро-Угарска и Турска.¹⁴³ Следећи текст који се бави овом сликом је још конкретнији и детаљнији: у питању је текст „Рапалски савез“, у коме се прави аналогија између Рапалског споразума и Берлинског конгреса 1878. Говори се да је и тада Аустрија узела Босну и Херцеговину, као и сад Италија Истру и Задар, а заузврат је признала Србију и потписала уговор о савезништву. Ипак, то савезништво је било неприродно, пошто је Аустрија била природни непријатељ Србије, као сада Италија Југославије.¹⁴⁴ Оваква историјска поређења имала су јаку снагу у српским националистичким круговима, као и српском грађанском слоју, који је читао „Политику“. Ово је био добар начин и да се Србима приближи идеја Југославије: поређењем са историјским догађајима који су се дешавали за време независне Србије, добијао се преко потребни историјски континуитет за нову државу. Тако се преко Италије, као непријатеља, истовремено и градио нови српско-југословенски идентитет, који је ових година био тек у повоју.

У италијанској штампи, као што је већ напоменуто, имамо само један пример писања о југословенском империјализму. Њега налазимо у тексту „На истоку достигнуте природне границе“, у одељку са поднасловом „Договор“, где се каже да су постојали страхови да је југословенски империјализам немогуће зауздати, и да умерени политичари у Југославији неће успети да убеди војску да напусти италијанске територије.¹⁴⁵ Наравно, с обзиром на повољан резултат преговора за Италију, италијанска штампа није имала разлога да пише о југословенском империјализму никако другачије него у прошлом времену. Други изузетак представља појављивање слике Југославије као Аустро-Угарске. Ова слика, као и многе друге

¹⁴² „Одлука о Јадрану“, *Правда*, насловна страна 12.11.1920.

¹⁴³ „Споразум са Италијом постигнут“, *Политика*, насловна страна, 12.11.1920.

¹⁴⁴ „Рапалски савез“, *Политика*, насловна страна, 14.11.1920.

¹⁴⁵ „На истоку достигнуте природне границе“, *Corriere della Sera*, прва страна, 12.11.1920.

негативне слике, биле су везане за питање Ријеке, које је још увек мучило италијанску јавност. Пример можемо наћи у тексту „Ситуација у Ријеци“, у коме се преноси апел градоначелника Ријеке, Рикарда Гигантеа који тврди како Рапалски споразум није донео мир и решење за Ријачане, јер су још увек у опасности да буду укључени у нову Хабзбуршку монархију која им прети – Југославију. Ријечани ће бити безбедни тек кад се прикључе Италији.¹⁴⁶ Ово је још један пример снаге коју је слика Аустро-Угарске имала још увек међу становништвом услед негативних сећања на рат. Ипак, након што је и Ријека постала део Италије, помињање Аустро-Угарске у италијанској штампи постаје ствар прошлости. Италијанској штампи просто није остало више материјала да пише о Југославији као империјалној сили, с обзиром да више није било Италијана који су живели у Југославији.

¹⁴⁶ „Ситуација у Ријеци“, *La Stampa*, прва страна, 1.12.1920.

Италија као насилна и пљачкашка сила

Једна од најснажнијих слика Италије у југословенској штампи и у овом периоду била је она о италијанском насиљу и пљачкању југословенских земаља. Ову слику искључиво је правила Политика, с обзиром да је умеренија Правда следила политику владе, која је заговарала сарадњу са Италијом. Након својеврсне увертире, коју видимо у већ поменутој првој вести о постизању споразума у којој се помиње како је победила политика „себичних и пљачкашких интереса коју води Италија, долази до кратког затишја оваквих вести, а затим до експанзије у другој половини новембра.¹⁴⁷ Ово писање било је повезано и са ситуацијом у Ријеци и Д'Анунцијевим акцијама, али се највећим делом бавило судбином југословенских територија које су предате Италији. Овде се слика Италије као насилне и пљачкашке силе преклапа са још једном снажном сликом, сликом Италије као непријатеља обичног народа.

Као и за време окупације Далмације, кратке вести са конкретним подацима о италијанским злоделима су биле најчешћи начин на који се конструисала ова слика. Добар пример је вест „Ардити на Крки“, у којој се преноси како су италијански ардити провалили у епископски двор на Крку и опљачкали га, и „извршили друга недела“. Даље се наводи како италијански ардити на Крку реквизирају тамношњем становништву стоку и храну, и како је италијанска команда позвала локалне општинске представнике и тражила од њих да се изјасне за Д'Анунцијеву државу.¹⁴⁸ Свакако је напад на епископски двор морао узроковати посебне реакције међу православним становништвом, а отимање стоке и хране је нарочито утицало на сељаке који су се могли поистоветити са тиме услед недавног искуства у Првом светском рату. Како би се допунила слика Италијана као опасности која прети свакоме на територијама предатим Италији неповољним споразумом, писало се и о физичком насиљу над обичним становништвом: У вести „Италијанаши руше“, преноси се како су на острвима Цресу и Лошињу „италијанаши“ заштићени италијанским карабињерима руше и врше насиље над југословенским становништвом. Говори се како је руља извршила напад на зграду Народног дома, и ту уништила намештај, а затим су прешли и на приватне станове.¹⁴⁹ Важно је приметити да рушења у овом случају чине обични Италијани који живе на тим острвима,

¹⁴⁷ „Споразум са Италијом постигнут“, *Политика*, насловна страна, 12.11.1920.

¹⁴⁸ „Ардити на Крки“, *Политика*, друга страна, 20.11.1920.

¹⁴⁹ „Италијанаши руше“, *Политика*, друга страна, 23.11.1920.

дакле „италијанаши“, који су потпомогнути италијанским карабињерима, односно државним елементима. Тиме су уједињене слике Италије као насилне државе, али и Италијана као насилног народа.

Наравно, ако би поједини Италијан приметио италијанско насиље, то је одмах заузимало истакнуто место у југословенској штампи. Пример тога можемо наћи у тексту „Рапалски споразум у римском парламенту“, који преноси говор посланика Салвеминија, у коме он каже да би присаједињење Далмације(која ни по чему није италијанска) Италији, значило продужње политике насиља које се ту спроводи већ две године. Такође, он позива да се престане са „дивљачким деспотизмом који се спроводи на словенским елементом.“¹⁵⁰ Преношење речи Италијана који су говорили у корист Југославије било је доста често у југословенској штампи, за разлику од италијанске, која није обраћала много пажње на такве ствари. Ипак, оно што је занимљиво приметити је да, иако су италијански комунисти врло оштро и често нападали италијанску владу и исказивали пријатељство према Југословенима, тврдо антикомунистичка југословенска штампа уопште није извештавала о томе, нити преносила њихове изјаве.

Д'Анунцијеве акције такође су представљале врло богати извор из кога су се могли црпети примери за стварање негативне слике о Италијанима, без обзира што италијанска влада званично није подржавала његове акције. Почетак извештавања о Д'Анунцијевим злоделима и пљачкањима, можемо пронаћи у краткој вести под насловом „Д'Анунцио у Истри“, у којој се говори како су Д'Анунцијеве трупе упале у Истру „ради пљачке.“ Даље се наводи да засада пљачкају у Пуљи и Лабињу.¹⁵¹ Извештавање о Д'Анунцију заузимаће велики део штампе са обе стране у наредном периоду, све док то питање коначно није било решено. Југословени су се трудили да представе Д'Анунција као скривеног експонента италијанске владе, док је с друге стране, италијанска страна покушавала да оштрим писањем и осудама Д'Анунција огради себе од његових дела. Једини изузетак од овог тренда представљали су италијански радикално националистички листови.

¹⁵⁰ „Рапалски споразум у римском парламенту“, *Политика*, насловна страна, 27.11.1920.

¹⁵¹ „Д'Анунцио у Истри“, *Политика*, друга страна, 27.11.1920.

Италија као народни непријатељ/као природни непријатељ

Ова слика присутна је у писању Политике, и била је важан део критике овог листа према влади и постигнутом споразуму. Каквим су Рапалски споразум хтели да представе у овом дневном листу, најбоље видимо из истоименог текста од четрнаестог новембра, када се анализира овај споразум и закључује се како је савез са Италијом склопљен само на папиру, односно да је у питању само „тренутни споразум кабинета“, а не народа. Тај споразум живеће само „на папиру“, а не „у срцу народа“, који у Италији види силу која му је отела „Истру и Задар“.¹⁵² Наравно, овакав текст следио је и сутрашњи чланак, у коме се преноси извештај са протеста у Београду против споразума. Преносе се говори организатора у којима се констатује да дипломатија никад није била даље од народа, и да ће и овај народни пораз, као и онај на Косову бити освећен.¹⁵³ Помињање народног протеста у Београду, преношење запаљивих говора у којима се говори о Косовској бици, и порука да је потписивање споразума са Италијом издаја равна издаји на Косову, очигледно показује позиције „Политике“, која још једном, представља интересе српске националистичке јавности која је била критична према споразуму из простог разлога зато што је Југославија том приликом изгубила територије. Повезивање са историјским догађајима и непријатељима представљало је врло важан део ове слике. Након помињања Косова, Италија је упоређена и са Аустријом: Италија је заробила пола милиона Југословена у својим границама, и све док је тако, Италија ће бити природни непријатељ Југославије(као Аустрија Србији). Штавише, Италија се представља као „наш највећи непријатељ“, који је „хајдучки закорачио на Балканско полуострво“.¹⁵⁴ Карактеристично за ову слику и писање Политике јесте да је било обележно националистичким аргументима и мотивима, за разлику од наоко сличне слике Италије као непријатеља народа која је постојала касније, за време социјалистичке Југославије. Још једна помоћна слика Италије, коју можемо видети у циљу представљања ове државе као природног непријатеља, јесте слика Италије као савезника Албаније, државе која је већ тада почињала да добија изразито негативну слику у националистичким круговима . Један од примера, који је нешто суптилнији, али са истом намером, можемо пронаћи у краткој вести „Италијани у Албанији“, у којој се преноси како је албанска влада одлучила да унајми три италијанска официра као инжињере и инструкторе за албанску жандармерију.¹⁵⁵ Сарадња Италије и

¹⁵² „Рапалски споразум“, *Политика*, насловна страна, 14.11.1920.

¹⁵³ „Против Рапалског споразума“, *Политика*, насловна страна, 15.11.1920.

¹⁵⁴ „Рапалски савез“, *Политика*, насловна страна, 14.11.1920.

¹⁵⁵ „Италијани у Албанији“, *Политика*, друга страна, 24.11.1920.

Албаније требало је још једном да потврди да никакав савез није могућ са Италијом, с обзиром да она ради против Југославије, помажући њене непријатеље.

Италија као лукава и превртљива сила/лицемерна држава

Остале југословенске слике Италије нису тако снажно изражене у овом периоду, као у претходном али многе од њих и даље постоје. Једна од њих је и слика Италије као лукаве и превртљиве силе, заједно са пратећим сликама о италијанском лицемерју. Као и у претходним случајевма, Правда је почињала са сликањем негативних слика пре потписивања споразума, а престајала након, када је Политика преузимала сличне слике, али са сасвим другачијим мотивима. Анализу тактике италијанске делегације пред преговоре налазимо у тексту под насловом „У Санта Маргарети“, у коме се каже да је италијанска штампа писала како Италија има спремну листу захтева коју ће изнети пред југословенску делегацију, и да неће пристати ни на какав компромис. Како Италија није изнела те захтеве у форми ултиматума, већ је италијански представник дошао на преговоре, аутор текста закључује да је све то вешта тактика Италије како би извршила притисак на Југославију и остале силе, и оправдала своје поступке у случају да преговори не успеју.¹⁵⁶ Циљ јесте био представити Италију као лукавог и тешког преговарача. Карактеристично за Правду је било да анализира писање италијанске штампе и на основу тога изводи закључке о Италији. Још један пример оваквог писања проналазимо у извештају Правдиног специјалног извештача из Санта Маргарите, где се помиње како италијански листови истичу „жртве“ Италије. Жртве је стављено под наводнике, како би се истакло да Италија није уствари направила никакве уступке и да је лицемерно што италијанска штампа тако извештава.¹⁵⁷

Ипак, након ових пар примера, за које се може рећи да је прилично очигледан напад на Италију, у писању Правде не можемо више пронаћи алузија на италијанско лицемерје и превртљивост. С друге стране, Политика је управо супротно, након потписаног споразума, изражавала сумње да ће се Италијани истог придржавати. Детаљан приказ ове слике, можемо видети у тексту, прикладног назива „Победа Макијавелизма“, у коме се говори како је Италија лукаво заметала траг својим освајачким намерама и покушавала да југословенски пораз представи као победу, честитањем и нуђењем дефанзивног савеза. Помиње се како Италија прати традиције италијанског макијавелизма, које бележе удаје девојака са убицама

¹⁵⁶ „У Санта Маргарети“, *Правда*, насловна страна, 10.11.1920.

¹⁵⁷ „Окончање преговора“, *Правда*, насловна страна, 12.11.1920.

својих родитеља или вереника(!), или Цезара Борџију, који је тровао своје супарнике како би их принуђивао да склопе савез са њим. Истиче се како је склопљен савез са силом која је навикла на кршење најпозитивнијих и најсветијих обећања која је давала. Касније се у току текста изражава сумња да ће Италија испоштовати своја обећања о поштовању права југословенског народа у Италији, о томе да неће помагати непријатеље Југославије, да неће помагати сепаратизам Црне Горе, итд.¹⁵⁸ Овај текст даје врло богате слике италијанске „лукаве природе“, са историјским примерима, који би требало да додатно оснаже веродостојност тврдњи. У основи оваквог писања било је неповерење према Италији (између осталог и због Д'Анунцијевих акција), које је искоришћено како би се критиковала и одлука владе да потпише споразум, који је Политика на више места оценила као катастрофалан за Југославију. Из овог текста се такође може извући неколико очигледних стереотипа и предрасуда који су постојали о Италији, и који су се одржали током већег дела италијанско-југословенских односа. Слика о вероломној Италији била је утолико јача због тога што је сама италијанска влада у овом периоду имала неконзистентну спољну политику, те је такву репутацију завредила не само у Југославији, већ и у другим европским земљама. Макијавели је у овом случају као историјски пример узиман као супротан Мацинију и Кавуру, уз повезивање термина макијавелизам са Италијанима, само због чињенице да је Макијавели био Италијан.

Држање италијанске владе према Д'Анунцију било је посматрано као посебно проблематично са југословенске стране. У тексту под насловом „Италија и Д'Анунцио“, говори се како је једина осуда италијанске владе против „бандитског држања ријечног диктатора“, било то што је Ђолити рекао да острва Крк и Раб, која је Д'Анунцио окупирао, нису спомињана ни у Рапалском а чак ни у Лондонском уговору.¹⁵⁹ Полазећи од Рапалског споразума, сматрало се да Италија мора оштрије да реагује против одментнутог националисте, а недостатак такве акције тумачен је као неискреност италијанских политичара, и повезиван са раније изграђеним сликама о италијанском макијавелизму и вероломству.

Италија као пријатељ бољшевика

Не толико присутна, али свакако значајна и јака слика, била је она која је представљала Италију као пријатеља руских бољшевика. У овом периоду, негативно писање о

¹⁵⁸ „Победа Макијавелизма“, Политика, насловна страна, 17.11.1920.

¹⁵⁹ „Италија и Д'Анунцио“, Политика, насловна страна, 18.11.1920.

бољшевицима у југословенској штампи попримило је велике размере, тако да је било које повезивање са толико негативно осликаним елементом значило изразито негативну слику. Како нису постојали конкретни докази за сарадњу Италије и бољшевика, југословенска штампа је користила кратке, непроверене вести, којима наоко није посвећивала пуно пажње, али их је ипак преносила. Савршен пример тога проналазимо у једној краткој вести под насловом „Италија за бољшевице“, преноси се како је енглеска морнарица у Црном мору зауставила један италијански брод који је носио намирнице бољшевицима.¹⁶⁰ Иако нигде није објашњено ни порекло ове вести, сигурност у њену тачност, нити је касније објашњено шта се догодило са италијанским бродом који је помагао бољшевице, ова вест је одрадила своју функцију: повезала је Италију са омрзнутим бољшевицима. Ово је посебно добијало на значају у српској јавности(или бар оном њеном делу који је читао Правду и Политику), која је у исто ово време била заокупљена доласком присталица монархистичке стране из Русије(„Бели“), и која је, деловањем штампе, била изразито на страни антиреволуционарне фракције у руском грађанском рату.

Италија као јединствена држава

Још једна слика која се не истиче по броју чланака у којој се појављује, већ по својој карактеристичности и занимљивости, која нам говори доста о политичкој ситуацији и одређењу дневних листова у Југославији. Постоји само у писању Политике, која је ову слику користила како би ојачала истовремено писање о неопходности јединства југословенске државе. Италијанско јединство у том случају је служило као идеалан пример за оне у Југославији који су били против централизма, а управо су Словенци и Хрвати живели на територијама на које се односио Рапалски споразум. Ова слика била је изражена у данима непосредно пре и после потписивања споразума. Добре примере можемо наћи у две насловне стране, од једанаестог и дванаестог новембра: На првој насловној страни, под насловом „Изгубили смо Истру и Задар“, овај пораз југословенске делегације се објашњава тиме што је италијанска делегација имала иза себе парламент, целокупно јавно мњење и сву Италију, за разлику од југословенске делегације.¹⁶¹ Други текст, из сутрашњег броја то понавља, са разликом што је споразум са Италијом у том тренутку већ постигнут: истиче се како је Југославија поражена, како је изгубила Истру и Задар, а као главни разлог за то, наводи се

¹⁶⁰ „Италија за бољшевице“, *Политика*, насловна страна, 3.11.1920.

¹⁶¹ „Изгубили смо Истру и Задар“, *Политика*, насловна страна, 11.11.1920.

како је Италија била јединствена, за разлику од Југословена.¹⁶² Ово су биле директне поруке упућене федералистима, на првом месту хрватским странкама, које су тиме окривљене за „велики државни пораз“, односно губитак територија. На тај начин, иако је Политика критиковала владу због постигнутог споразума, она ипак заступа став да влада није могла постићи више у датим околностима, чиме јој даје оправдање, а кривицу премешта на друге елементе.

Остале позитивне слике Италије

Текст Пуја Војиновића под насловом „Одлука о Јадрану“, објављен у Правди, дванаестог новембра доноси нам још неколико позитивних слика о Италији, које се, истина, неће касније појављивати поново у овом периоду, али дају добру илустрацију у којем смеру би позитивно писање о Италији могло ићи.¹⁶³

Италијани као романтичан народ: Пује Војиновић каже како романтизам игра јако важну улогу у италијанском животу, и да су зато Италијани заведени од стране германофилских елемената да пожеље владавину на Јадрану на штету Југословена. Овде је стереотип о Италијанима као романтичарском народу(који постоји у многим другим земљама, из многих других разлога), употребљен да оправда негативне италијанске поступке, а кривица је пребачена на „германофилске елементе“, односно посредно, на Немачку, која је била изузетно непопуларна, и стереотипно приказивана као империјалистичка, хладна и сурова сила. Директно на ову слику наставља се и представа **Италијана као заробљеника политичара империјалиста и германофила**. Пује Војиновић говори о томе како италијански народ, за разлику до Турака, Немаца, Мађара и Бугара, није непријатељ југословенске културе, већ је заробљеник клике римских политичара империјалиста и „опаких германофилских елемената“, који су искористили италијански романтизам, да заведу народ према својим империјалним идејама. Интересантно је да аутор овде ставља Италијане у контраст са свим традиционалним српским непријатељима(изузев Албанаца, чији је портрет као непријатеља тек био у повоју). У овом периоду, било је неизвесно да ли ће Италијани добити једнак статус непријатељског народа као и претходно поменути народи. Опасност од Италије била је далека за људе у Србији а осећај јединства са остатком државе тек се изграђивао. Осим тога, о Италији је постојало више позитивних слика, које су биле дубље

¹⁶² „Споразум са Италијом постигнут“, *Политика*, насловна страна, 12.11.1920.

¹⁶³ „Одлука о Јадрану“, *Правда*, насловна страна, 12.11.1920

укорењене од недавних негативних какве смо видели у штампи. Одличан пример овога је видимо и када Пује Војиновић говори како му је његов пријатељ Италијан Гастано Салвемини рекао да се не брине око споразума, јер „ћемо се споразумети, јер смо ми Балканци као и ви“. За Пује Војиновића то значи да су Италијани људи „истог темперамента, напрасити, лаковерни, импулсивни, променљиви и доброћудни“, и да је свађа Југословена и Италијана „породична свађа, која и не може дуго да траје. Ово Италијане ставља у контраст са Немцима, који су сликани као хладан, суров и стриктан народ. **Представљање Италијана као „Балканаца“**, звучи необично, ако се узме у обзир да је епитет „балкански“ обично имао негативан призив. Објашњење за ово можемо пронаћи код Марије Тодорове, која истиче како једино у српско-хрватском језику, реч „балкански“ може да има и истовремено и самоомаложавајуће и позитивно значење, односно да се употреби као негативан епитет, којим се особа која га користи ипак поноси.¹⁶⁴ Напослетку, слика која је постојала и у претходном периоду, понавља се опет: **Италија као симбол самоопредељења и демократије**. Пује Војиновић напомиње како је управо зато што Италија за Југословене представља „прворођено дете самоопредељења народа и најјачи бранич демократских начела“, сукоб са њом и њени империјални захтеви више боле Југословене, и бацају их у „страшну бригу и душевни немир.“ Текст Пуја Војиновића обраћао се управо оном делу јавности који је желео да избегне сукоб са Италијом по сваку цену, услед убеђења да би то било погрешно, због блискости и пријатељства италијанског и југословенског(српског) народа.

Италијанске слике Југославије

Југословени као реалан народ

Југословенска одлука да потпише Рапалски уговор у Италији је била перципирана као рационална – Слика Југославије као реалне државе често је ишла заједно са сликом о пријатељству. Ово је било узроковано чињеницом да је већи део италијанске јавности(изузев крајњих националиста) био врло задовољан постигнутим споразумом.

У тексту „Олакшање у Југославији“, каже се како је, иако је Југославија оставила око пола милиона својих сународника у Италији, договор у Рапалу прихваћен у Србији као реалан, јер је Југословенска влада схватила дипломатке и економске предности добросуседских односа

¹⁶⁴ Maria Todorova, *Imaginarni Balkan*, Beograd, 1999.

са Италијом, која је југословенски „природни савезник.“¹⁶⁵ Требало би приметити да у истом периоду када се у Италији пише о „природном савезништву“, у Југославији је актуелна слика Италије као природног непријатеља. Овај оштри контраст најбоље говори колико се мишљење о потписаном споразуму разликовало у две државе.

Италијанска штампа је са задовољством преносила и писање остале стране штампе: У тексту под насловом „Значај југословенске ратификације“, преноси се чланак лондонског „Тајмса“, у коме се анализирају односи Италије и Југославије. Тврди се да је прихватање споразума од стране Југославије био разуман потез, без обзира на противљења дела јавности, да ће пријатељство између Италије и Југославије после овог споразума бити искрено и трајно.¹⁶⁶

Насупрот пређашњој слици, писало се и о протестима делова Југословенског народа против постигнутог споразума, али су се они са италијанске стране представљали једноставно као фанатична мањина. У тексту „Најбољи избор“, каже се да постоји мањина, којој је страст јача од разума, и чији се глас чује непропорцијално гласно у односу на бројност. Ова мањина се фанатично опире договору који је легитимно постигнут и радије би да живи у изолацији од света, у својој фанатичној одлучности.¹⁶⁷ Представљање ових људи као фанатичне мањине још једном говори у прилог представљање већине Југословена као „реалног народа“. Италијанској штампи у овом периоду просто није ни било у интересу да представља Југословене у негативном светлу. Видећемо како се ће то оштро променити у тренутку када је Италија поново почела да размишља о рату са Југославијом, у освит Другог светског рата.

Југославија као губитничка сила

Ова слика била је производ тријумфалног расположења које је наступило у Италији након добијања територија од Југославије Рапалским споразумом, и није била дужег века. Ликовање италијанске штампе најбоље се види у тексту „Дипломатски успех“, у коме се преносе вести других дневних новина и реакција других држава, уз коментар да се сви слажу да је Италија постигла велики дипломатски успех, а Југославија капитулирала.¹⁶⁸ Ипак, убрзо након овог почетног писања, ова слика нестаје, а *Corriere della Sera* се фокусира на позитивне слике Југославије као савезника, што је била и званична политика италијанске владе.

¹⁶⁵ „Олакшање у Југославији“, *Corriere della Sera*, прва страна, 14.11.1920.

¹⁶⁶ „Значај југословенске ратификације“ *Corriere della Sera*, друга страна, 24.11.1920.

¹⁶⁷ „Најбољи избор“, *Corriere della Sera*, прва страна, 13.11.1920.

¹⁶⁸ „Дипломатски успех“, *Corriere della Sera*, прва страна, 13.11.1920.

Југославија као нејединствена држава

Још једна сасвим супротна слика у односу на ону која је постојала са југословенске стране је она о Југославији као нејединственој држави. Иако постоји и у овом периоду, њена присутност је мања него у претходном, и много мања него у наредном периоду, када ће достићи свој врхунац(пред Други светски рат).

У тексту „Олакшање у Југославији“, каже се како је губитак Истре и Задра у Хрватској и Словенији дочекан са великим болом и разочарењем, док су Срби, који имају највећи смисао за реалну политику први схватили да је то неопходно за успостављање добрих односа са осталим државама.¹⁶⁹ Овде се ова слика преклапала са сликом о Југославији као реалној држави и сликом о Југославији под влашћу Србије. Ова слика најчешће се приказивала у аналитичким текстовима који су се бавили југословенском унутрашњом политичком ситуацијом. Италијански аналитички текстови о југословенској политичкој ситуацији су занимљиви, јер показују како је италијанска јавност гледала на борбу између федералиста и центриста у Југославији. Долази се до закључка да то уствари није политичка, већ пре свега међунационална и регионална борба за превласт у држави, ако се изузму комунисти. По италијанском тумачењу, Срби имају превласт јер их је највише: не довољно да имају апсолутну доминацију, али довољно да имају превласт у администрацији и војсци. Осим тога Срби су народ са најјачом државном традицијом, те су стога поређени са Пијемонтом у италијанском случају. Интересантно је да, за разлику од претходног периода када је италијанска штампа одбацивала поређење Италије и Југославије у погледу уједињења, сада нема тих проблема, с обзиром да су две државе постале савезнице. Остали народи у Југославији, осим Хрвата и Словенаца - Бугари у Македонији, муслимани у Босни, Црногорци, су регионалне снаге, које могу подржати Србе у замену за повластице и део власти. Такође се каже како не постоји програмска разлика између две најјаче српске странке, радикалне и демократске, већ да је то лична борба за власт. Ова врло детаљна и дубока италијанска анализа југословенске ситуације можда је мало изненађујућа: не постоји сличан текст који би био аналоган овом са југословенске стране, иако се југословенска штампа далеко више бавила Италијом укупно. Можда делимично објашњење лежи у већој истраживачкој дубини и озбиљности италијанског новинарства у овом периоду.¹⁷⁰

¹⁶⁹ „Олакшање у Југославији“, *Corriere della Sera*, прва страна, 14.11.1920.

¹⁷⁰ „Српска превласт“, *Corriere della Sera*, прва страна, 27.11.1920.

И *La Stampa* истиче нејединство Југославије: у тексту „Преговори у Рапалу у критичној тачки“, говори се како је италијанска делегација изнела предлоге и да се чека одговор Југословена, који су се повукли да се договоре. Преносе се гласине да проблем у југословенској влади представља нејединство, јер Словенци и Хрвати не пристају да буду жртвовани зарад добрих односа са Италијом, док је влада у Београду реалнија и спремнија на компромис. Спомиње се могућност да разговори пропадну због притиска Словенаца на југословенску владу. И овде италијанска штампа показује знатно већи ниво обавештености од југословенске, која не извештава готово ништа о италијанској унутрашњој политичкој ситуацији.¹⁷¹

Југославија као „источна држава“

Као што је са југословенске стране било покушаја да се Италија представи као савезник бољшевика, тако су дешавања у Русији утицала и на писање италијанских медија о Југославији. Долазак војске генерала Врангела у Југославију изазвао је негодовање и забринутост у Италији. *Corriere della Sera* пише, у тексту под индикативни насловом: „Италија се не може сложити са руском колонизацијом Котора“, о војсци генерала Врангела, која се појавила у Боки Которској, и тврди се да она представља опасност за договор и мир између Југославије и Италије, јер Јадранско море треба да буде интересно подручије само те две државе. Изражава се сумња у југословенску искреност због умешаности Руса и страх да Руси имају пресудан утицај у Југославији.¹⁷² Као и у случају југословенског извештавања о бољшевицима, ова вест није имала никаквих заиста реалних основа: наравно да је било тешко протумачити долазак избеглих поражених избеглих војника у Југославију као „руску колонизацију Јадрана“, но, то није сметало новинама да је објаве, и тиме изазову пажњу конзервативнијег дела италијанске јавности, у коме је постојао јак антируски сентимент због утицаја католичке цркве.

Југословени као апатичан, безвољан народ/Југословени као мање вредан народ

Ове две слике откривају одређене стереотипе и скривене слике Југославије које су постојале код Италијана у овом периоду, а које је тешко пронаћи у званичном, диригованом писњу медија.

¹⁷¹ „Преговори у Рапалу у критичној тачки“, *La Stampa*, трећа страна, 10.11.1920.

¹⁷² „Италија се не може сложити са руском колонизацијом Котора“, *Corriere della Sera*, прва страна, 27.11.1920.

У тексту „Апатично предизборно вече“, извештава се о ситуацији у Београду пред важне изборе. Пише се како се не види никакав знак живота, на улицама нема разговора, разноде. Мале улице Београда су остале сиве, без икакве боје која би могла разбити монотонију.¹⁷³ Није сасвим јасан мотив који је стајао иза ове слике Југословена: може се рећи да она можда осликава мишљење обичних Италијана о својим суседима.

Слику Југословена као мање вредног народа од Италијана тешко је пронаћи у умеренијим новинама из овог периода, иако је она свакако постојала у националистичким круговима. Иако се ова слика појављује само у једном тексту у *La Stampa*, вредно ју је споменути, због њене специфичности и снаге. У тексту „Нови живот, нова политика“, преноси се говор министра Сфорце, у коме он каже како Италијани морају коначно имати храбрости да кажу да „љубав према нашој нацији не треба да значи презир према националним осећајима других раса, које су млађе и мање славне од нас. Зар треба да саградимо зид према њима као Кина према варварима?“¹⁷⁴ Речи министра Сфорце очигледно се односе на један део италијанске јавности, који је Југословене третирао као нецивилизован и варварски народ, мање вредан од „славног италијанског народа“. Ипак, без обзира на то, тешко је отети се утиску да у овим речима провејава подсвесно мишљење већине италијанских империјалистичких политичара у овом периоду, који су на мање државе Европе гледали као простор за деобу утицаја између великих сила. Ова идеја биће знатно израженија када фашисти буду преузели власт у Италији: тренутно она постоји само у изразито националистичким круговима, и у прикривеном облику, код владајуће елите.

¹⁷³ „Апатично предизборно вече“, *Corriere della Sera*, прва страна, 27.11.1920.

¹⁷⁴ „Нови живот, нова политика“, *La Stampa*, прва страна, 27.11.1920.

1941: Напад Италије на Југославију

Након потписивања Рапалског уговора, почео је период позитивнијег писања штампе обе државе, који је пратио и нешто боље односе између две државе. Ова ситуација се из корена мења након догађаја од 27. марта 1941. Читајући и упоређујући писање дневних новина две државе могло би се закључити да се уопште не ради о истом догађају. Разлике су биле огромне и у представљању друге државе: док је југословенска штампа и даље задржавала релативно позитивно и благо писање о Италији, уз врло мало негативних слика, италијанска штампа је, у ишчекивању рата, и са намером да оправда могући напад на Југославију, у кратком периоду почела да гради изразито негативну слику суседне државе. Ово је било посебно тешко постићи управо због тога што из претходног периода није било добре основе за овакве слике: због тога је штампа често истицала да је Италија у прошлости покушала све да успостави пријатељство са Југославијом, да је ћутала о проблемима који су постојали, али да ништа од тога није успело, и да је на крају, права југословенска природа избила на површину. Такође, јако битна одлика италијанске штампе у овом периоду је оштро раздвајање Срба и Хрвата у писању; Срби преузимају све негативне слике Југославије, док се Хрвати представљају као жртве којима Италија треба да помогне.

Период у коме је анализирана штампа обухвата крај марта, односно неколико дана пред потписивање Тројног пакта, 25. марта, до средине априла, односно до завршетка Априлског рата(само италијанска штампа након 6. априла). У тако кратком периоду са италијанске стране дошло је до рапидне трансформације слика које су постојале у ранијем периоду, и појаве нових, најнегативнијих и најоштријих слика у дотадашњем писању. За разлику од претходних периода када је југословенска штампа била опширнија у представљању Италије, сада се ситуација мења: док италијанске новине објављују дуге аналитичке текстове и безброј кратких вести и извештаја о Југославији, југословенска штампа, заокупљена унутрашњим дешавањима, и писањем о Немачкој, као много важнијем фактору у том тренутку, не бави се много Италијом, коју најчешће спомиње успут, неретко и у позитивном смислу.

Број слика речито говори о овом новом тренду у извештавању штампи двеју држава. Са југословенске стране овог пута имамо свега 8 различитих слика Италије, од којих су скоро све позитивне, 7/8, или 87,5%. Са италијанске стране ситуација је дијаметрално другачија. Од 12 слика Југославије у италијанској штампи у овом периоду, 11 од 12 слика(91%) је

негативно, уз једину позитивну слику ону пре 27. марта(Југославија као савезник), и примере позитивног извештавања о Хрватима као једном од југословенских народа.

Заједничке слике

Италија као савезничка и пријатељска држава/Југославија као савезничка и пријатељска држава

У овом периоду постоје свега две заједничке слике другог у писањима штампе две државе. Ово је узроковано политичком ситуацијом, која је дириговала сасвим другачији став медијима: док је југословенска штампа била врло опрезна у писању, у покушају да избегне сукоб и смири страсти које су настале након демонстрација од 27. марта, италијанска штампа је припремала алиби својој војној интервенцији у Југославији. Прва од тих слика била је слика другог као савезника, која је била актуелна пар дана, од потписивања споразума о приступању Тројном пакту до државног удара од 27. марта у Југославији. И овој слици више пажње је посвећено у италијанској него у југословенској штампи. Разлог томе је једноставан: у Југославији је далеко већа пажња посвећена склапању савеза са Немачком, него са Италијом. Када се писало о Италији, потписивање Тројног пакта се доводило у везу са југословенско-италијанским савезом потписаним у Београду пре четири године. Дobar пример оваквог писања налазимо у чланку „Четворогодишњица Југословенско-италијанског пакта“, где се говори о савезу између две земље који је потписан пре четири године у Београду(Београдски пакт за наше новинаре, Ускршњи пакт за италијанске). Пише се о предностима тог савеза, и његовој неопходности за безбедност на Јадрану и добросуседске односе.¹⁷⁵ Такође карактеристично било је преношење писања италијанске штампе, што видимо у два примера сличних текстова из Политике и Времена од 26. марта. Време, преносећи реакције на приступање Југославије Тројном пакту из Италије, истиче како су Југославија и Италија већ четири године пријатељске и савезничке државе и да је овај споразум само потврда тих веза које већ постоје.¹⁷⁶ Готово идентично извештава и

¹⁷⁵ „Четворогодишњица Југословенско-италијанског пакта“, *Политика*, друга страна, 25.3.1941.

¹⁷⁶ „Рим: Значајна етапа у реорганизацији европског Континента“, *Време*, четврта страна, 26. 3.1941)

Политика.¹⁷⁷ Једина подслика коју можемо пронаћи у овом случају јесте прилично бледа и неутрална слика Италије као трговачког партнера Југославије.¹⁷⁸

Писање италијанске штампе је нешто богатије. Писало се о војној моћи Југославије; у чланку „Војне снаге Југославије“, анализира се бројност, организација, опремљеност и спремност југословенске војске за рат.¹⁷⁹ Слично као и у Југославији, истицао се значај југословенско-италијанског савеза потписаног пре четири године, али се приступање Југославије Тројном пакту није представљало само као продужетак тог савеза, већ и као одлука Југославије да учествује у изградњи нове Европе. У тексту „Јадрански пакт“, пише се о четворогодишњици овог војног савеза, за који се каже да је преживео разне тешке тренутке и сложену ситуацију која је настала са избијањем рата. Понављају се разлози важности овог савеза за стабилност на Јадрану и Медитерану, нарочито за време рата. Такође, изражава се задовољство зато што Енглеска није успела да поремети односе на Балкану и изазове нове сукобе, упркос својим покушајима.¹⁸⁰ Југославија се представља као врло реална и мудра држава, као што можемо видети у тексту под насловом „Живи осећај реалности је водио Југославију“, у коме се преноси писање немачких листова о потписивању протокола о приступању Југославије Тројном пакту. Говори се како су југословенски политичари реално проценили ситуацију и донели одлуку која је била у најбољем интересу њиховог народа упркос притисцима из Енглеске.¹⁸¹ Помињање Енглеске било је врло често у италијанској штампи, што је очекивано, с обзиром да су ове две државе биле у рату. У случају Југославије, променио се само контекст повезивања ове земље са Енглеском. По потписивању Тројног пакта, италијански листови ликују због дипломатског пораза Енглеске, и честитају југословенским политичарима што су издржали страни притисак. Након догађаја од 27. марта, италијанска штампа је за кратко време почела да ствара слику Југославије као енглеског послушника, и нарочито Срба, као енглеских пријатеља.

Такође, италијанске новине писале су и о томе како је Тројни пакт прихваћен у Југославији. Интересантно је да је акценат био на „смиреној и спокојној атмосфери“ у Београду. Истицање да је ситуација мирна имало је за циљ да се супростави претпоставкама да потписивање

¹⁷⁷ „Италијанска штампа истиче да је Београдски пакт био претеча приступа Југославије пакту Трију сила“, *Политика*, друга страна, 26. 3. 1941.

¹⁷⁸ „Југославија и Силе Осовине“, *Време*, осма страна, 25.3.1941.

¹⁷⁹ „Војне снаге Југославије“, *La Stampa*, трећа страна, 25.3.1941.

¹⁸⁰ „Јадрански пакт“, *La Stampa*, прва страна, 25.3.1941)

¹⁸¹ „Живи осећај реалности је водио Југославију“, *La Stampa*, прва страна, 26.3.1941.

савеза са Тројним пактом неће проћи без бурних народних демонстрација. Италијански медији ипак нису ишли толико далеко да ситуацију у Београду представе као „веселу“ или „слављеничку“.¹⁸² Приступање Југославије Тројном пакту представљено је као рационалан потез југословенске владе, коју народ мирно прихвата; истовремено, Југославија је оцењена као један од најзначајних војних савезника Италије, иако је Југославији обећавано да неће морати да учествује у рату.

Италија као лукава и превртљива сила/ Југославија као превтрљива и лицемерна држава/

Слика која је била присутна у свим досадашњим периодима, појављује се и у овом, додуше у знатно смањеном интензитету. Ово је истовремено и једина негативна слика која је заједничка обема странама. У односу на писање из претходних периода, када је ова слика Италије била подржана разноразним сликовитим речима и историјским аналогијама, сада је присутна само у траговима, као да је било немогуће избећи је, упркос жељи југословенске штампе.. О италијанским малверзацијама пише се увек заједно са писањем о сплеткама других земаља: Време пише како штампа „одређених земаља“ шири гласине и неистине о стању у Југославији.¹⁸³ Потврду да се мисли и на Италију можемо пронаћи у вести која излази у Политици истог дана а која, под насловом „Лажне вести страних радио-станица“, преноси се како се претходних дана шире аларманте вести појединих радио станица о злостављањима Италијана и Немаца у Југославији, што су оптужбе без икаквог основа.¹⁸⁴ Иако нигде није споменуто да је у питању италијанска штампа, јасно је да се мисли и на њу. Ипак, и у овом случају, негативна слика Италије је у великој сенци Немачке и других суседних земаља(Мађарске, Бугарске, Румуније). Чини се да се Југославија можда још увек надала неутралном или чак пријатељском држању Италије у новонасталој кризи, па је оштрицу својих медија уперила против осталих земаља, за које је било очигледно да се спремају да нападну.

Са италијанске стране, ова слика Југославије градила се на два различита догађаја. Први је био наводно заташкавање југословенске штампе прогона и насиља над Немцима и другим народима у Југославији. Пример се може наћи у *La Stampa*, која пише како је југословенска

¹⁸² „Потписивање споразума“, *La Stampa*, пета страна, 26.3.1941)

¹⁸³ „Остављамо савести суседа да осуде неистините речи“, *Време*, насловна страна, 3.4.1941.

¹⁸⁴ „Лажне вести страних радио-станица“, *Политика*, насловна страна, 3.4.1941.

штампа, по налогу нове владе, кренула у кампању против немачких радио станица које су извештавале о ужасним прогонима Немаца, у покушају да заташка те вести.¹⁸⁵ Овај аргумент имао је јако добар пријем у италијанској јавности, из простог разлога што није било могуће доказати да није валидан. Италијанска и немачка штампа, обе у тоталитарним системима, биле су једини извор информација о дешавањима у Југославији у својој земљи: било је лако убедити читаоце да су југословенски медији просто заташкавали оно што су италијански и немачки медији преносили. Овакво извештавање донело је велику штету слици Југославије у италијанском друштву и приредило га за напад који ће уследити.

Други повод за стварање ове слике биле су демонстрације од 27. марта, које су „показале да Југославија не поштује склопљене договоре“. Ипак, ова слика није се одмах појавила у италијанској штампи, између осталог и зато што је југословенска влада након државног удара обелоданила да је њен приступање Тројном пакту важеће. Ова слика је, сходно томе, своју највећу снагу доживела управо по нападу сила Осовине на Југолавије, када више није било сумње да је Југославија „прекршила потписани споразум“. То је дало повода за текстове попут овог, објављеног у *Corriere della Sera*, под насловом „Пресећи чвор“, у коме се говори како је у Југославији уствари увек постојала мржња према Италији, али да је ова држава хтела пријатељство са Италијом из економских користи и услед страха од војне силе Италије, а не зарад искреног пријатељства.¹⁸⁶

Југословенске слике Италије

Италија као умерена и разумна држава

Ова слика присутна је у писању „Политике“ и „Времена“ почетком априла. Чини се да своје постојање дугује пре свега екстремном писању немачке, мађарске, румунске и бугарске штампе, насупротив које је, разумно оштро писање италијанских листова, деловало умерено и разумно. Иако су *La Stampa* и *Corriere della Sera* преносили сваку вест медија из других држава, без довођења у питање тачност тих вести, за југословенску страну то је значило готово умерено писање.

¹⁸⁵ „Атмосфера је све тежа у целој Југославији“, *La Stampa*, шеста страна, 4. 4.1941.

¹⁸⁶ „Пресећи чвор“, *Corriere della Sera*, прва страна, 8.4.1941.

Није сасвим јасно који је био мотив за представљање Италије као најмање опасне и непријатељске од свих држава Тројног пакта: можда је у питању, као што је већ напоменуто, нада Југославије да ће бар Италија остати по страни у надолazeћем сукобу. Први траг оваког писања у Политици имамо у тексту „Гледишта у Риму на нове прилике у Југославији“, у коме се говори како је атмосфера у Риму таква да је очигледно да Италија не жели да квари односе са Југославијом: није начињен никакав гест који би могао бити протумачен као рђава оцена или протумачен на негативан начин. То није само оно што провејава из званичних саопштења, којих и нема толико, већ из личних разговора које наши дописници и дипломате имају у Риму.¹⁸⁷ Колико је ова вест почивала на реалним основама, а колико је постојала жеља да се Италија представи као пријатељ у тешком тренутку, тешко је проценити, с обзиром да се аутор позива на личне разговоре које су југословенски представници имали у Риму. Време је такође истицало ову италијанску „умереност“; у тексту под насловом „Умерен став Рима према догађајима у Југославији“, говори се како се италијанска штампа, уз пар изузетака, и даље држи доста умерено према извештавањима из Југославије, и да углавном само преноси вести које долазе из Берлина, Будимпеште, Букурешта и Софије.¹⁸⁸ Ако узмемо у обзир да је најтиражнији лист, *Corriere della Sera*, писао прилично оштро о прогањању Италијана у Југославији, може се рећи да ова вест наводи на погрешан траг. Ипак, сличан мотив имамо и у сутрашњем издању истог листа, када се поново пише о реакцији италијанске штампе и јавности на сукоб између Југославије и Немачке. Истиче се како се италијански листови труде да најобјективније извештавају о унутрашњим догађајима у Југославији, и да са великом пажњом прате развој ситуације, надајући се одржању мира. Они преносе вести и југословенских и немачких листова, умереним тоном, не желећи да прејудуцирају догађаје.¹⁸⁹ Ако би се ово и могло рећи за *La Stampa*, никако се не може рећи за *Corriere della Sera*, који је врло ревносно пратио немачке листове у представљању Југославије. Остаје дакле, нејасан мотив за сликање ове слике Италије: може се претпоставити да је нова југословенска влада, која је преузела контролу над поменутом два листа, желела да сачува мир по сваку цену, те су стога медији и даље представљали Италију као пријатеља, у нади да ће италијанска јавност то приметити и ценити. Ово објашњење има више смисла ако узмемо у обзир да су и остале

¹⁸⁷ „Гледишта у Риму на нове прилике у Југославији“, *Политика*, насловна страна, 1.4.1941.

¹⁸⁸ „Умерен став Рима према догађајима у Југославији“, *Време*, насловна страна, 3.4.1941.

¹⁸⁹ „Римски дипломатски кругови са оптимизмом посматрају ситуацију Југославије“, *Време*, друга страна, 4.4.1941.

сlike Италије у периоду непосредно пред напад Тројног пакта на Југославију позитивног или неутралног карактера.

Италија као предводник револуције новог светског поретка

Ово је краткотрајна слика, типична за период након потписивања Тројног пакта. Њена сврха била је, наравно, да у народу створи симпатије за Тројни пакт, и добије подршку за приступање Југославије истом. Најбољи пример ове слике имамо у тексту „Значај одлуке југословенске владе“, где Данило Грегорић пише како Тројни пакт није војни савез, већ савез држава које имају исту визију Европе. Касније додаје и да је рат који тренутно траје, рат између оних који хоће праведније друштво за свој народ и Европу(Тројни пакт), а на другој страни они који желе да одрже неправедни систем капитализма који већ постоји.¹⁹⁰ Циљна група ове слике били су првенствено националистички и реакционарни кругови, који су са симпатијама гледали на уздизање Трећег рајха и читавог Тројног пакта. С обзиром на помињање „капитализма“ и „револуције“, овај мотив циљао је и на представнике радничке класе, националистички острашћене, до којих није допрла комунистичка партија. Није случајно, наравно, што се ова слика јавља управо у „Времену“, које је било експонент двора и владе, који су се у овом периоду држали курса савезништва са Немачком. Ова слика не јавља се поново након двадесет седмог марта.

Италијани као лоши војници

Ова слика почиње да се јавља након двадесет седмог марта, када је у Југославији почело да се наслућује да ће доћи до рата са Италијом. Недовољно развијена и краткотрајна, значајна је по томе што представља једну од честих ратних слика непријатеља, која је имала јасну пропагандну и мотивишућу функцију. Њено врло слабо јављање у данима непосредно пред избијање рата говори о неприпремљености Југославије за сукоб и о томе да је постојало веровање да он може избећи.

Примере ове слике можемо пронаћи у низу вести са рата, на пример о капитулацији италијанских бродова, и њиховим великим губицима на фронту¹⁹¹, или у извештају о грчко-италијанском рату у Албанији, у којем се преноси грчко саопштење да су освојили један јак

¹⁹⁰ „Значај одлуке југословенске владе“, *Време*, насловна страна, 26.3.1941.

¹⁹¹ „Борбе по Средоземном мору“, *Време*, седма страна, 1.4.1941.

положај и заробили 202 италијанска војника.¹⁹² Ове вести имају јасну намеру истицања италијанских војних пораза.

Италијанске слике Југославије

Југославија као хаотична и опасна држава

Писање италијанске штампе о Југославији у овом периоду било је врло обимно, фокусирано на неколико крупних и основних слика, са јасном намером да се оправда предстојећи освајачки рат. Прва од ових слика, коју је највећим делом изradio Corriere della Sera, писањем о прогонима Италијана, је слика Југославије као хаотичне и опасне државе, у којој је потребно увести ред. Наравно, ова слика почиње да се јавља тек након државног удара у Југославији. Прве вести о промени владе у Југославији биле су врло опрезне и умерене: La Stampa објављује кратак текст са насловом: „Петар II преузима власт“, у коме се извештава да је нову владу направио генерал Симовић, након што је Цветковић смењен.“¹⁹³ Сутрашње издање доноси вест под насловом „Државни удар у Југославији“, у коме се ипак мало подробније описује природа догађања у Југославији, али се то питање и даље третира као искључиво унутрашње југословенско питање. Овај текст посебно истиче да спољна политика Југославије остаје иста и под новом владом.¹⁹⁴ Ова опрезна ситуација трајала је неколико дана, када је у италијанској штампи тешко пронаћи текст који се конкретније бави Југославијом.

Почетак обимнијег извештавања о ситуацији у Југославији можемо пронаћи у издању Corriere della Sera од првог априла, у коме је објављен читав низ вести које се баве ситуацијом у Југославији, тежећи да је представе у што тежем и хаотичнијем стању.

У тексту „Нове епизоде насиља“, каже се како Италијани и Немци у Југославији више нису безбедни, и да беже у Румунију и Мађарску, али да је југословенска војска затворила границе у покушају да их заустави. Каже се да је у току масовни егзодус становништва, а истовремено

¹⁹² „Локалне операције у Албанији“, *Време*, трећа страна, 2.4.1941.

¹⁹³ „Петар II преузима власт“, *La Stampa*, прва страна, 27.3.1941.

¹⁹⁴ „Државни удар у Југославији“, *La Stampa*, прва страна, 28.3.1941.

и нове демонстрације Срба против Немачке и сила Осовине.¹⁹⁵ Даље се тврди да је ситуација у Југославији, и нарочито у српској престоници, Београду, хаотична и да је у току мобилизација војске, и сваки дан расту тензије. Помињање мобилизације војске имало је сврху да оправда истовремено груписање италијанске војске ка југословенској граници. Осим термина југословенска војска, у овим данима почиње да се наизменично користи и термин „српска војска“, с озбиром да је истовремено постојала и појединачна слика Срба као непријатељског народа, са којом се требало повезати.

Одмах за овом ишла је и вест о доласку италијанских породица које су напустиле Југославију у Трст: наравно да је италијанска јавност била највише заинтересована за судбину Италијана. Упркос томе што Италијана није било пуно у Југославији, штампа је користила сваку прилику да их представи као жртве југословенске агресије. У овим извештајима коришћење су типичне тактике медијске манипулације: преувеличаван је број породица које су отишле, селективно су преношене вести о акцијама југословенске војске, и потпуно су игнорисане званичне изјаве југословенске владе. Непроверене вести које су доносиле румунске и мађарске новине преношене су без икаквих ограда, које су биле карактеристичне за италијанску штампу у прошлости.¹⁹⁶

Још један од текстова који се подробније бави овом темом је текст под насловом „Повратници из Југославије братски дочекани на италијанском тлу“, у којем се пише о повратку Италијана и Немаца у Ријеку из Југославије. Истиче се да су ти Италијани прави Италијани, који су успели одржати језик и културу и у страној земљи. Ораганизована је брига за жену, децу и старце.¹⁹⁷ Помињање жена, деце и старца очито треба да укаже на суровост Југословена који су протеривали све, без обзира на то да ли су представљали опасност или не. Међутим, сврха овог текста није била само представљање непријатеља: то је већ учињено бројним претходним чланцима. Сада је већ у фокусу фашистичког режима, и штампе под његовом контролом, било подизање борбеног морала и јачање осећаја заједништва, што се види у помињању „Правих Италијана“, и „братском дочеку у Италији.“ Ово изразито бујање национализма било је још један знак да је скоро избијање рата било неминовно.¹⁹⁸ *Corriere del Pomeriggio* био је задужен за писање дужих репортажа које су се детаљније бавиле питањем

¹⁹⁵ „Нове епизоде насиља“, *Corriere della Sera*, пета страна, 1.4.1941.

¹⁹⁶ „Долазак италијанских породица у Трст“, *Corriere della Sera*, пета страна, 1.4.1941.

¹⁹⁷ „Повратници из Југославије братски дочекани на италијанском тлу“, *Corriere della Sera*, друга страна, 3.4.1941.

¹⁹⁸ „Југословенски случај“, *Corriere della Sera*, прва страна, 4.4.1941.

избеглица, рата и спољнополитичких односа. Дobar пример за овакво писање имамо у тексту под насловом „Како је Милано прихватио избеглице из Грчке и Југославије“, у коме се говори о судбини једне италијанске породице из Сплита која је 35 година држала ливницу звона, и која је морала напустити Југославију услед страха због непријатељских демонстрација.¹⁹⁹ Истицање личних примера била је добро позната тактика изазивања емпатије према жртвама, и последично, снажнијем непријатељству према агресору, који је у овом случају била Југославија.

Интересантно је да, за разлику од *Corriere della Sera*, *La Stampa* не помиње протеривање Италијана, већ само преноси писања других медија, који говоре о насиљу над Немцима, Мађарима, Румунима, уз коментар да, док се званична југословенска влада не оглашава, расту демонстрације против Немачке и против Тројног пакта. *La Stampa* такође не помиње ни антииталијанске демонстрације.²⁰⁰ Није сасвим јасно који су разлози за ову разлику између два најтиражнија листа, с обзиром да су оба били под контролом фашистичке власти: могуће да је Мусолини заиста још увек вагао да ли ће улазити у рат, услед противљења дела јавности, па је остављао једну умеренију струју у случају да се нешто промени. Ипак, ова разлика се временом смањивала, и, иако *La Stampa* задржава умереније извештавање, које се углавном своди на преношење вести о сукобима између Немачке и Југославије, временом текстови добијају оштрије речи, мада и даље нема помена прогона Италијана. *La Stampa* је прво почела са оштријим речима у насловима вести, што је необично, с обзиром да су сами извештаји, упркос овим насловима, задржали пословичну неутралност. Дobar пример за ово је низ текстова у одељку насловљеном „Тешка атмосфера у Југославији“. Поднаслови ових вести су врло речити: „Села у пламеновима“, „сцене бруталности“, „мобилизација појачаним темпом“, „Београд се празни. Прогнани говоре“, и описују право предратно стање у Југославији.²⁰¹ Ипак, без обзира на поднаслов, вести које преносе су и даље прилично неутралне. То се постепено мења, са сваким даном приближавања рату: ускоро и *La Stampa* почиње да гради слику непријатеља, која више није ослоњена само на преношење извештаја штампе других земаља.

Кулминација писања радикалнијег дела италијанске штампе предвођеног са *Corriere della Sera*, који је представљао Југославију као државу у којој је неопходно увести ред видимо у

¹⁹⁹ „Како је Милано прихватио избеглице из Грчке и Југославије“, *Corriere del Pomeriggio*, трећа страна, 8.4.1941.

²⁰⁰ „Криза испровоцирана од стране Југославије и став балканских држава“, *La Stampa*, шеста страна, 2.4.1941.

²⁰¹ „Тешка атмосфера у Југославији“, *La Stampa*, прва страна, 2.4.1941.

наслову вести која је изашла након почетка рата између две државе. Текст је насловљен са „Тројни пакт силом уводи европске законе у Југославији и Грчкој“, и у њему се, уз пуно патетике, објашњава како силе Тројног пакта нису имале другог избора него да интервенишу како би сачувале владавину права и заштитиле немачке и италијанске грађане Југославије.²⁰² Нападом Италије на Југославију уз пуну подршку јавности, сврха ове слике је сасвим испуњена а медији су још једном показали моћ којом су располагали, нарочито када су имали монопол над информисањем. Након овог успешног задатка, ова слика се постепено губи из италијанске штампе, само да би је замениле нове слике, карактеристичне за ратно стање.

Југославија под превлашћу Срба/ Хрвати као потлачен народ

Ово је прва од две слике која је одвојено представљала Србе и Хрвате, и то у супротним улогама. Примат у писању са овим мотивима опет је имао *Corriere della Sera*; све до самог избијања рата, *La Stampa* је писала о унутрашњем стању у Југославији и односима између Срба и Хрвата, али неутрално, без давања вредносног одређења.

Представљање Срба и Хрвата одвојено имало је два вида: са намером, и успутно. Текстови који су их са намером представљали одвојено били су аналитички текстови који су се бавили односима између два народа и вестима о њима. Успутно представљање значило је помињање Срба уместо Југословена. Пример за ово можемо видети у краткој вести под насловом: „Срби затворили границу са Румунијом“. У наслову се истиче да су баш Срби затворили границу, иако је границу затворила југословенска војска. Пратећи праксу неутралног извештавања, било је за очекивати да се о догађајима из Југославије извештава увек са атрибутом „југословенски“, што је била ранија пракса италијанске штампе. Ипак, након 27. марта, долази до дистинкције, и сада се користи термин „Срби“ и „српски“, како би се истакла разлика у односу на целу Југославију, која је под српском влашћу, и посебно, у односу на Хрвате, који су трпели српску власт.²⁰³ Ова дистинкција посебно ће бити видљива у извештавању о српским насиљима, о чему ће бити више речи касије, али била је присутна и у другим вестима. Права експанзија ове слике настаје са објавом рата против Југославије, и са проглашењем независне хрватске државе. Захваљујући овој слици било је могуће напад на Југославију представити као ослободилачки чин. О томе најбоље говори „Апел 66 хрватских

²⁰² „Тројни пакт силом уводи европске законе у Југославији и Грчкој“, *Corriere del Pomeriggio*, прва страна, 8.4.1941.

²⁰³ „Срби затворили границу са Румунијом“, *Corriere della Sera*, пета страна, 1.4.1941.

националиста Дучеу“, који *Corriere della Sera* преноси, а у коме се наводи како хрватски националисти позивају Италију да ослободи Хрвате из државе у коју су 1918. насилно интегрисани. Уз помоћ западних „демократија“ успостављена је београдска хегемонија над хрватским народом, која је обележена бројним насиљем, угњетавањем и прогањањем. Италија је окарактерисана као историјски пријатељ и заштитник.²⁰⁴

Ипак, најоштрији, и сликама најбогатији текст на ову тему доноси нам *La Stampa*, која се пре објаве рата држала доста резервисано. У тексту под насловом: „Смртоносни ударац Југославији, тамници и мучитељу народа“ говори се о „победи војски Немачке и Италије над неприродном и наказном минотаруском државом насталом у Версају“. „Смрт вишенационалне југословенске звери означила је рађање младе независне и слободне хрватске државе“. У овом тексту налазимо на све кључне елементе ове слике: карактерисање Југославије као „тамнице народа“, као „Версајске творевине“, уз коришћење метафора(држава Минотаур)²⁰⁵, и оштрих речи попут „звери“, „мучитељ“, „наказна“. Овај текст спада у ред најоштријих и најгрубљих текстова који су се бавили Југославијом у италијанској штампи у читавом периоду обрађиваном у овом раду. У њему је садржан сав анимозитет италијанског фашизма према Југославији, који се таложио годинама, још од Версајске мировне конференције. Југославија је за националистички део италијанске јавности била симбол њиховог незадовољства и издаје западних савезника. Иако је Италија добила велике територије Рапалским уговором, оне никад нису биле довољне да заиста задовоље апетите италијанских националиста. За италијанске националисте и империјалисте, као и за националисте других држава, најважније су биле територије: губитак камените далматинске обале на којој није живело више од пар стотина Италијана није значио ништа реалистичним и прагматичним политичарима попут Нитија или Ђолитија, а још мање левом, прогресивном крилу италијанске јавности. Међутим, за онај део италијанске елите занесене романтичарским сновима о обнови Римског царства и стварању велике Италије, та губитак био је од непроцењивог значаја и представљао је бескрајан извор из кога се напајала мржња према Југославији. Сав овај бес и незадовољство коначно су задовољени нападом Италије на Југославију, и узимањем огромних југословенских територија. Како би се испунио овај циљ, нису бирали средства, нити савезници. Услед тога су хрватски националисти, такође огорчени Југославијом, били савршен избор. Прикривена сарадња између фашиста и усташа

²⁰⁴ „Апел 66 хрватских националиста Дучеу“, *Corriere della Sera*, шеста страна, 9.4.1941.

²⁰⁵ Итал. Minotauro statale

сада је коначно избила на видело у пуном обиму, а италијанска штампа је добила незавидан задатак да Хрвате представи као нове пријатеље, уместо као део непријатељског југословенског народа. *La Stampa* је радила управо то. Поменути текст, завршава се са благосиљањем младе хрватске државе: „На крају су велики вапаји Хрвата пред Фирером у Бечу због српског терора допринели утишани ослобођењем њихове нације. Хрватска је ушла у ред независних нација.“²⁰⁶

Хрвати као пријатељски народ/ Срби као непријатељски и насилан народ

Друга парна слика о Србима и Хрватима, ослања се на прву и допуњује је. Док је у првој слици већи акценат био на Хрватима као угњетаваном народу, и Југославији као тамници народа, без претераног помињања Срба као узрочника тог стања, сада је ситуација обрнута. Хрвати су као пријатељски народ осликани највећим делом у контрасту на односу на Србе, о чијем се непријатељству и насиљу према Немцима и Италијанима обимно пише. Увод за ово писање видимо у тексту „Дубока југословенска криза у ишчекивању разјашњења“, који је објављен у *Corriere della Sera*, 30. марта, непосредно пред заостравање односа између Југославије и Италије. У чланку се говори о недавним нападима на италијанске и немачке представнике у Београду(паљење немачке заставе). Поново је приметна разлика између *La Stampe* и *Corriere della Sera*: *La Stampa* пише само о нападима на немачке представнике.²⁰⁷

Као и у претходним случајевима, обимније писање почиње у низу текстова од првог априла, који описују српска насиља и злочине. Речи које се користе су врло оштре: На пример, у тексту под насловом „Српска насиља попримају узнемирујуће размере“, у одељку са поднасловом „Неразумна српска свирепост“, каже се да без обзира на смиреност коју показују званични српски листови и званичници, сваки дан који прође показује још веће „повећање температуре у Србији на термометру мржње“. Овде више нема писања о Југославији – потпуно се прешло на писање о Србима и Србији, иако је Југославија и даље постојала. Испод наслова ове вести стоји неколико кључних реченица извучених: Немачке и италијанске радње опљачкане; Београд се празни; неслагање између Срба и Хрвата све веће.²⁰⁸ Из оваквог писања већ се може стећи утисак о потпуном хаосу у земљи – што прави идеалну подлогу за интервенцију сила Тројног пакта. Оно што је овде такође приметно јесте

²⁰⁶ „Смртоносни ударац Југославији, тамници и мучитељу народа“, *La Stampa*, шеста страна, 13.4.1941.

²⁰⁷ „Дубока југословенска криза у ишчекивању разјашњења“, *Corriere della Sera*, шеста страна, 30.3.1941.

²⁰⁸ „Српска насиља попримају узнемирујуће размере“ *Corriere della Sera*, пета страна, 1.4.1941.

помињање неслагања Срба и Хрвата, које је требало да на неки начин абстинира Хрвате од свега лошег што се писало о Југославији. Још конкретније писање о српском насиљу, налазимо у тексту „Немачка и румунска мањина тражи спас од српског насиља“, у коме се пише како су Немци и Румуни, мушкарци, жене, деца, старци, потражили спас у Румунији, након што је у последњих 48 сати дошло до безбројних насилних инцидената од стране српске полиције и обичног народа. Каже се како се са румунске територије током ноћи могу видети светла пожара немачких и румунских села која су Срби попалили.²⁰⁹ Било је важно показати да „необузвано српско насиље“ није штедело никог, па отуд писање о женама и деци који су били жртве. Такође, није случајно истакнуто да су и полиција и обични народ учествовали у насиљима против немачких и румунских цивила. Тиме се кривица није постављала само на српску војску и полицију, већ читав српски народ, што је даље повлачило закључак да тај народ заслужује бити кажњен за своје злочине. Након свих ових текстова, читаоцу је већ поменути насловни текст „Тројни пакт силом уводи европске законе у Југославији и Грчкој“, објављен на дан напада Италије на Југославију морао звучати сасвим разуман. У овом чланку, још једном школском примеру италијанске пропаганде у време фашизма, пише како је Италија имала пуно стрпљења и разумевања са Југославијом, али је упркос свему, „српски мегаломански милитаризам извршио пуч против мира, подстакнут својим енглеским и америчким пријатељима.“²¹⁰ Овде се коначно јасно издвајају главни непријатељи, сви на једном месту: Србија, Енглеска и Сједињене Америчке Државе. Није тешко приметити сличност са Првим светским ратом, када је Србија представљана као експонент Енглеске и Француске: једина разлика сада је у томе што је Француска била окупирана, па је САД деловао као логичнији избор за другог непријатеља.

Иако је била знатно умеренија у извештавању, и La Stampa је као непријатеље мира и Италије представљала искуљиво Србе и њихову агресивну природу. Пример налазимо у тексту „Притиснути са свих страна, Срби се повлаче у Босну“, у коме осим што се пише о српским насиљем над становништвом приликом повлачења, упада и у очи да се у току извештавања о рату са Југославијом, не спомиње уопште југословенска војска, већ искључиво српски војници, и српска војска као непријатељ.²¹¹

²⁰⁹ „Немачка и румунска мањина тражи спас од српског насиља“, *Corriere della Sera*, пета страна, 1.4.1941.

²¹⁰ „Тројни пакт силом уводи европске законе у Југославији и Грчкој“, *Corriere del Pomeriggio*, прва страна, 8.4.1941.

²¹¹ „Притиснути са свих страна, Срби се повлаче“, *La Stampa*, прва страна, 14.4.1941.

С друге стране, у контрасту према „српским непријатељима и злочинцима“, стајали су Хрвати, „пријатељски народ, који је био жртва српског милитаризма“. Италијанска штампа је посветила доста труда грађењу ове слике Хрвата, с обзиром да је Мусолини рачунао да ће Независна Држава Хрватска бити под претежним италијанским утицајем. Везе усташа и Италије биле су искоришћене у пуном обиму у стварању ове слике. Примере за то можемо пронаћи у тексту у коме се преноси изјава Анте Павелића да ће Хрватска са радошћу дочекати италијанске славне војнике²¹², или у већ поменутом „Апелу 66 хрватских националиста Дучеу“, у коме се говори како хрватски националисти позивају Италију, као свог историјског пријатеља и заштитника да ослободи Хрвате из државе у коју су 1918. насилно интегрисани.²¹³

Југославија као нејединствена држава

Ова слика била је директно повезана са претходним двома двоструким сликама о Србима и Хрватима. За разлику од њих, које су углавном стваране краћим вестима, ова слика се, као и у претходним периодима, стварала нешто дужим аналитичким текстовима. У овој слици немамо знатнијих разлика у писању између *La Stampe* и *Corriere della Sera*.

Corriere della Sera пише да се Хрвати противе новој српској шовинистичкој влади, која угрожава стабилност и безбедност Југославије. Нова влада не осуђује демонстрације против сила Осовине, иако се званично држи курса савезништва са њима. Преноси се ситуација у Загребу, и каже се да Хрвати нису спремни да гину зарад туђих националистичких интереса. Мачек је критикован зато што је ушао у владу са онима које је три године раније одбио.²¹⁴ За разлику од ранијих текстова, који су били знатно боље обавештени и који су писали о различитим југословенским политичким партијама, ови текстови немају аналитичку дубину, већ југословенски унутрашњи сукоб просто свODE на сукоб између Срба и Хрвата, увек уз истицање да Срби контролишу владу, а Хрвати се противе њиховим поступцима. Нешто дубља анализа може се пронаћи у тексту у коме се тврди да је ситуација у Србији слична као након анексије Босне и Херцеговине, и да је напетост велика, не само у Србији, већ и у Црној Гори, Далмацији и Босни.²¹⁵

²¹² „Павелић о пријатељству Италије и Хрватске“, *Corriere della Sera*, прва страна, 8.4.1941.

²¹³ „Апелу 66 хрватских националиста Дучеу“, *Corriere della Sera*, шеста страна, 9.4.1941.

²¹⁴ „Нова југословенска влада претња јединству Државе“, *Corriere della Sera*, пета страна, 1.4.1941.

²¹⁵ „Неповерење Хрвата према акцијама Београда“, *Corriere della Sera*, пета страна, 1.4.1941)

La Stampa такође приликом писања стању у Југославији истиче како је све уочљивија разлика између Београда и Загреба, и да Хрвати нису подржали државни удар тако ватрено као Срби. Спомиње се и да разговарају хрватски националисти, на челу са доктором Павелићем са Влатком Мачеком, односно да се читави хрватски народ окупља на једну страну, насупротив новој влади.²¹⁶

Наравно, осим оваквих текстова, свако одвојено писање о Србима и Хрватима доприносило је стварању слике нејединствене Југославије. Интересантно је да, за разлику од претходних периода, нема помена о осталим народима Југославије: Словенцима, муслиманима или Црногорцима, који су, нарочито последњи, били знатно присутни приликом писања о стварању Југославије. Чини се да се италијанска штампа у овом случају свесно одлучила да пише само о Србима и Хрватима, чиме је Југославију представљала као двојну државу. Ово се може објаснити жељом да се додатно припреми терен за стварање Независне Државе Хрватске након планираног слома Југославије.

Срби/Југословени као енглески пријатељи

Овој слици посвећено је доста простора, што је разумљиво, имајући у виду да је у том тренутку Италија била у рату са Великом Британијом. Примере ове слике проналазимо и пре и после објаве рата Југославији, с том разликом што се пре рата истицала енглеска шпијунска делатност и повезаност са државним ударом, а након почетка напада, Енглеска се помиње у контексту ликовања италијанских медија због тога што је Југославија остављена без војне помоћи. Поново је *Corriere della Sera* предводио стварање слике, док је *La Stampa* опрезније и умереније писала о везама Енглеске и Југославије.

Један од најсликовитијих примера проналазимо у тексту под насловом „Српска насиља попримају узнемирујуће размере“. Текст помиње како се избеглице у Румунији сећају како су присуствовале ужасним сценама правог српског терора. Немачке куће и продавнице су биле спаљене, уз повике Живела Енглеска!²¹⁷ Можда је тешко је поверовати да је југословенска војска палила банатске куће уз клицање Енглеској, међутим, веродостојност ове вести уопште и није занимала италијанску штампу. Било је потребно у једну вест ставити српски

²¹⁶ „Криза испровоцирана од стране Југославије и став балканских држава“, *La Stampa*, шеста страна, 2.4.1941.

²¹⁷ „Српска насиља попримају узнемирујуће размере“, *Corriere della Sera*, пета страна, 1.4.1941.

терор, клицање Енглеској и патњу цивилног становништва. Још један врло занимљив пример писања о српско-енглеским везама проналазимо у тексту „Открића о припремању државног удара у Југославији“, који преноси писање једног румунског дневника који је сазнао о састанцима православног (српског) патријарха и пуковника Донована.²¹⁸ Опет је у питању било повезивање два традиционална и лако пријемчива непријатеља: православног и енглеског елемента, супростављеног католичком немачко-италијанском савезништву.

Избијање рата довело је до новог таласа писања о Енглеској, овог пута у облику ликовања италијанске штампе због војног слома Југославије коју је Енглеска оставила на цедилу.²¹⁹ La Stampa мало касније почиње са писањем о српско-енглеским везама. Дobar пример налазимо у тексту „Југославија иде према рату“, извештава се о стању у Југославији и каже се да је Југославија мобилисала своје војнике и да групише своје трупе са енглеским. Каже се да се притисци Енглеске да Југославија уђе у рат настављају несмањеном снагом.²²⁰

Југославија као природни непријатељ Италије:

Ова слика служила била је дубља, и служила је за обрачун са опозицијом унутар италијанских владајућих и интелектуалних кругова. Било је важно објаснити како је сукоб са Југославијом био нужни продукт геополитичке ситуације, који се није могао избећи, упркос доброј вољи мирољубиве фашистичке елите. Ово је било тешко извести, с обзиром да је до недавно Италија покушавала да представи Југославију као природног пријатеља и савезника. За шире народне масе ово није било значајно, с обзиром на кратко сећање и поводљивост које их је карактерисало: међутим, образованији и старији део популације памтио је дуги период стварања слике о пријатељству са Југославијом. Сходно томе, како би се постигао овај тежак задатак, ова слика градила се искључиво дужим аналитичким текстовима: одличан пример доноси чланак. „Пресећи чвор“, У њему се анализирају југословенско-италијански односи, за које се кажу да су увек били тешки и компликовани, какви и морају бити са једном у суштини балканском државом. Корен проблема настао је још стварањем Југославије, која је настала на јаким антииталијанским осећањима. Иако је италијанска влада повремено веровала да се може изградити пријатељство са Југославијом, испоставило се да је то била узалудна нада, и да је југословенско непријатељство према Италији превелико. Италија је учинила све да

²¹⁸ „Открића о припремању државног удара у Југославији“, *Corriere del Pomeriggio*, шеста страна, 4.4.1941.

²¹⁹ „Југославија и Грчка жале због недостатка енглеске помоћи“, *Corriere della Sera*, шеста страна, 9.4.1941.

²²⁰ „Југославија иде према рату“, *La Stampa*, прва страна, 6.4.1941.

изгради пријатељство са Југославијом, али на крају није имала другог избора. Чак и када се појавио политичар као што је био Стојадиновић, који је желео искрено пријатељство са Италијом, он је збачен са власти.²²¹ Закључак овог текста јесте да је за југословенски чвор ипак најбоље решење „пресећи га“, што је наравно био еуфемизам за потпуно уништење југословенске државе и претварање читавог тог простора у италијанско интересно подручје.

Југословени као нереалан народ:

Насупрот слици о Југословенима као „реалном народу“, која је била присутна након потписивања Рапалског споразума, сада се, након демонстрација од 27. марта, које су протумачене као одбацивање Тројног пакта, ствара супротна слика – Југословена као нереалног, и неразумног народа. Ова слика присутна је у неколико аналитичких текстова који се баве југословенском спољнополитичком позицијом. У тексту „Југословенски моменат“, на пример, каже се како је Југославија приступањем Тројном пакту добила прилику да учествује у „стварању нове, праведне Европе, а да притом није имала никакве обавезе“, и да је „нејасно зашто су Југословени то одбацили демонстрацијама и обарањем владе.“²²² Ово је у супротности са другим текстовима који су у исто време југословенске демонстрације објашњавали енглеским утицајем. Заједничко за оба текста, као и за остатак писања италијанске штампе јесте да није било правих покушаја да се објасни ситуација у Југославији, већ се она објашњавала другачије, у зависности од тога шта се хтело истаћи. Још један пример оваквог текста, у коме се напад Сила Осовине представља као избор Југославије, представља чланак под насловом „Југославија је изабрала пут катастрофе и имаће исту трагичну судбину као и Пољска“, у коме се коментарише како је Југославија одбацила пут мира и сврстала се на погрешну страну у рату, што се види након свега пар дана рата на Балкану.²²³ Коначан циљ оваквог писања био је, наравно, одрицање од кривице, која се пребацивала на „нереалан Југословенски народ“, уместо на италијанске и немачке владајуће елите.

Срби и Југословени као издајници

²²¹ „Пресећи чвор“, *Corriere della Sera*, прва страна, 8.4.1941.

²²² „Југословенски моменат“, *Corriere della Sera*, прва страна, 4.4.1941.

²²³ „Југославија је изабрала пут катастрофе и имаће исту трагичну судбину као и Пољска“, *Corriere della Sera*, шеста страна, 9.4.1941)

Једна од најчешћих слика непријатеља, нарочито пред избијање рата, јесте слика о издаји. Ни италијанска штампа није одступила од ове тенденције: вести које у себи садрже придев „издајнички“ уз Југославију(или Србе) појављују се претежно у првих пар дана након напада Италије на Југославију. Намера им је јасна: требало је представити војну агресију као казну за издајничко понашање, сходно томе, оправдати је. С друге стране, слата је порука да ће издаја бити сурово кажњена. Већ сама насловна вест о нападу Италије на Југославију је пропраћена насловом „Снаге Тројног пакта у маршу против српске издаје и енглеске претње.“²²⁴ Наравно, како би ова слика била потпуна, било је потребно показати да није само италијанска влада сматрала Југославију издајником, већ да ју је тако доживео и италијански народ. Томе је служио извештај са демонстрација за рат, у коме се преноси да су окупљени највећим делом млади студенти, да се вијоре заставе италијанске Далмације и кличе се војној акцији против „издајничке Југославије“.²²⁵

Југославија као масонска и либерална држава

Слика која је типична слика непријатеља у италијанском фашизму, појављује се и у извештавању о Југославији. Дobar пример је текст под насловом „Ситуација у Југославији све тежа“, у коме се каже како људи који су преузели власт у Југославији након преврата од 27. марта, припадају старој групи познатој по својим везама са масонеријом и деолибералима. Такви људи сада морају да одлучују у кризним ситуацијама.²²⁶ Антимасонска и антидемократска пропаганда заузимала је значајно место у свим радикално десним системима, те није изненађење да се појављује и у писању италијанске штампе. Веће изненађење можда може представљати то што је није било више – нарочито зато што је ова слика могла добро да се слаже са читавом сликом Југославије као „Версајске творевине“. Чини се да је фашистичка власт проценила да је у овом случају боље посветити се старим, провереним сликама непријатељства према Југославији, с обзиром да су постојале добре основе из прошлости. У сваком случају, ово остаје делимично неодговорено питање: у сличну категорију питања може се ставити и необична чињеница да у читавом писању италијанске фашистичке штампе против Југославије нема ниједног помена Јевреја!

²²⁴ „Снаге Тројног пакта у маршу против српске издаје и енглеске претње“, *Corriere della Sera*, насловна страна, 7.4.1941)

²²⁵ „Бурна подршка народа рату против Југославије“, *Corriere della Sera*, пета страна, 8.4.1941.

²²⁶ „Ситуација у Југославији све тежа“, *La Stampa*, шеста страна, 4. 4.1941.

1945: Тршћанска криза

Тршћанско питање завредило је пуно пажње у југословенској јавности, штампи, и историографији: слободно се може рећи да је у питању тема из италијанско-југословенских односа која је највише обрађена у сваком смислу. На другој страни, италијанска јавност овом питању посвђује знатно мање пажње. Завршетак Другог светског рата две државе дочекале су опет у сасвим супротним позицијама, и поново у сукобу. Разлика је сада била да је по први пут, Југославија била та која је ширила своју територију на рачун Италије. То је био један од разлога због којег је југословенска штампа тако ревносно сликала слику непријатеља: требало је оправдати територијалне захтеве према суседној држави, што је слична ситуација у каквој је била Италија пред почетак другог светског рата, и када је италијанска штампа донела најобимније слике Југославије. Други разлог великог дисбаланса у извештавању била је италијанска резервисаност услед нестабилне позиције нове италијанске владе, која је још носила терет фашистичке одговорности за Други светски рат. Услед тога, држање италијанске штампе је било бојажљиво: у читавом периоду Тршћанске кризе, само је пар ауторских текстова, од којих се редакција новина оградилa, сликало негативну слику Југославије. Остатак извештавања се углавном свео на преношење развоја ситуације у односима између две државе. Осећај кривице италијанске јавности најбоље је представљала *L'Unita*, која је губитак Истре и Задра називала „плаћањем фашистичких грешака“.²²⁷

За период у коме је посматрана штампа узета је прва половина 1945. године, с обзиром да се са југословенске стране писање о Италији интензивирало и пре почетка Тршћанске кризе у мају. Неколико обимних текстова објављених у Политици током фебруара и марта дали су врло добре основе за даље писање овог листа током Тршћанске кризе. Ово је период у коме југословенска штампа ствара најснажније слике Италије. Карактер ових слика је другачији, с обзиром на промењену идеолошку позадину југословенске државе која је стајала иза писања штампе. Многе слике које су постојале у претходном периоду, поново се јављају и у овом, али са другачијим елементима. Такође, по први пут се јавља врло јасна раздвојност између Италијана као народа, и италијанске државе. Тако истовремено о Италијанима постоје многобројне позитивне слике, а о Италији негативне.

²²⁷ „Плаћање грешака фашизма“, *L'Unita*, насловна страна, 9.2.1947.

У посматраном периоду, са југословенске стране је издвојено 17 различитих слика, од којих је већина, односно 12, негативна(70%). Италијански медији дају свега 8 слика, од којих је 7, односно скоро све(87,5%) негативне.

Заједничке слике

Италијани и Југословени као пријатељски и братски народи/Југословени као мирољубив и пријатељски народ

Можда је изненађујуће, али и у периоду велике напетости између две државе, са обе стране је постојала снажна слика о пријатељству између два народа. Ово је нарочито било изражено у југословенској штампи(која је била оштрија и у негативним сликама). Писање Политике под новом влашћу било је карактеристично по томе што је правило изразиту разлику између народа(Италијани) и државе(Италија). Док о Италијанима имамо бројне примере позитивних слика, италијанска држава, односно влада, представљена је изразито негативним сликама.

Писање о Италијанима као савезничком и братском народу, почело је још пре завршетка рата у Европи, и то на основу заједничке народноослободилачке борбе југословенских и италијанских партизана. Едвард Кардељ истиче како су југословенски и италијански народ увек били савезници у борби против империјализма и хитлеризма, и да тако треба да буде и у будућности,²²⁸ а Вук Драговић кличе: „Ми волимо Италију јер је то дивна земља. Ми Италијане волимо јер је то један несрећан народ.“²²⁹ Подвојеност између термина Италијани и држава Италија најбоље је видљива у вестима које се баве питањем италијанске мањине из Словенског приморја. Пример како се о томе писало, видимо у вести која преноси декларацију италијанске мањине из Словенског приморја, у којој се наводи како су се Италијани изјаснили за нову, демократску Југославију и за братство југословенских народа и италијанског народа.²³⁰ Представљање Италијана као лојалних становника Југославије, који желе да живе у слободној и народној држави Југославији, а не у реакционарној Италији толико је узело маха, да је створена читава једна нова слика, о којој ће више речи бити касније. У овом случају фокус је на истицању *братства* између Италијана и Југословена, што је реч која ће се пуно понављати у југословенској штампи(не само у случају Италијана). Још

²²⁸ „Повампирење италијанског фашизма“, *Политика*, друга страна, 10.2.1945.

²²⁹ „Ко клевета наше борце“ *Политика*, друга страна, 11.2.1945.

²³⁰ „Италијани за Југославију“, *Политика*, трећа страна, 2.3.1945)

један добар пример истицања братства између два народа видимо у чланку „Поздрав Италијана из Тржича маршалу Титу“, у коме се наводи како је народноослободилачки одред Италијана из Трста послао поруку маршалу Титу у којој се истиче да Италијани препознају да највеће заслуге за извојевану слободу иду „вама и вашем славном народу, нашој браћи Југословенима!“. Касније се додаје и да реакција покушава да разбије браство Италијана и Југословена, али да то неће успети.²³¹ Интересантно је да током читавог периода ранијих односа између две државе, никада није употребљен термин „братство“, како би се описао однос између два народа. Сада, у новим околностима, он добија пресудан значај у писању југословенске штампе. Слика југословенско-италијанског братства често се ослањала на заједничке ратне заслуге и борбу против фашизма. Добар пример проналазимо у тексту који преноси чланак Правде о писању појединих страних листова. Аутор Ј. Викторов истиче да су Југословени и Италијани заједно ослободили Трст, и борили се против фашизма, насупорт томе што пишу поједини западни медији.²³²

Са италијанске стране, слике пријатељства су биле много умереније, и имале су сасвим другачији карактер. Нигде нема истицања „братства“ Италијана и Југословена, али се говори о „пријатељству“, и „мирољубивом суживоту“. Ипак, број ових текстова је ограничен, а они који постоје, нису користили снажне речи нити улазили у дубљу изградњу ове слике. Пример како се представљало југословенско-италијанско пријатељство, можемо видети у тексту који преноси Титов говор о југословенско-совјетском пријатељству, у коме аутор истиче речи југословенског маршала о томе како Југославија жели да живи у миру и пријатељству са свим својим суседима, као што је увек и било.²³³ Југословенска мирољубивост у италијанској штампи видела се радије у одсуству вести о деловању југословенских трупа него о њиховом постојању. За разлику од појединих страних медија осталих западних земаља, италијанска штампа се држала прилично резервисано према присуству југословенских снага у Трсту. Ово се најбоље види у тексту који обелодањује одлазак југословенске војске из града. Под неутралним насловом „Југословени напуштају Трст“, преноси се вест о повлачењу југословенских трупа, за које се каже да је прошло мирно и без инцидената. Није било никаквог помињања тешкоћа или невоља које су југословенски војници изазвали уласком у град, инцидената или другог негативног представљања југословенске војске које се можда

²³¹ „Поздрав Италијана из Тржича маршалу Титу“, *Политика*, прва страна, 5.7.1945.

²³² „Први дани слободе које је Југословенска армија донела Трсту“, *Политика*, четврта страна, 27.5.1945.

²³³ „Италија и Совјетски савез“, *Corriere della Sera*, прва страна, 12.6.1945.

могло очекивати. Аутор чак наводи да ће „мир у Трсту сада одржавати англо-америчке снаге“, што као да је индиректно признање да су југословенске трупе одржавале мир на простору Трста.²³⁴

Поређење Италије са Немачком/ Поређење Југославије са Немачком

Није изненађење што је након Другог светског рата, поређење са нацистичком Немачком узело маха у стварању слике другог у свим конфликтним подручјима. Ни Италија и Југославија нису биле изузетак. Поређење са нацистичком Немачком и Хитлером заузело је место пређашњег поређења са Аустро-Угарском. Што се тиче југословенског представљања Италије, у тексту „Повампирење италијанског фашизма“, проналазимо једну специфичност: поређење Италије са Немачком, али Немачком из првог светског рата. Истиче се како је неопходно обрачунати се са остацима италијанских фашиста и империјалиста, између осталог и зато што је искуство човечанства са немачким империјалистима након 1918, показало да остављање таквих елемената може касније узроковати тешке последице.²³⁵ Овај изузетак показује снагу историјских слика, које нису нестајале, чак ни након дужег времена, и појављивања нових фактора на историјској позорници. Наравно, с обзиром да се Први светски рат није збио тако давно, Кардељ је у овом тексту циљао и на добар део становништва који се лично сећао околности након завршетка Првог светског рата. Директније поређење управо са нацистичком Немачком проналазимо у тексту под насловом „Интриге италијанске реакције неће успети да изазову спор међу савезницима“, где Михајло С. Петровић пореди италијанско играње на карту неслоге међу савезника са Хитлеровом тактиком.²³⁶ Један од мотива оваквог писања био је и притисак на остале државе да подрже страну која је била у опасности од „хитлеровске експанзије“. Овиме се служи и италијанска штампа, на готово идентичан начин. Пример проналазимо у тексту „Предлог југословенске владе за директне преговоре са Италијом“, у коме се преноси писање југословенске и стране штампе, и изјаве југословенских званичника. На крају текста каже се да то што Југославија не жели да повуче трупе из Трста не треба никако да значи да ће те територије на крају припасти њој. Исто тако су и Британија и Француска попустиле Немачкој и допустиле јој да узме територије силом још пре почетка другог светског рата. Поређење између Тита и Хитлера

²³⁴ „Југословени напуштају Трст“, *Corriere della Sera*, прва страна, 12.6.1945.

²³⁵ Повампирење италијанског фашизма, *Политика*, друга страна, 10.2.1945.

²³⁶ „Интриге италијанске реакције неће успети да изазову спор међу савезницима“, *Политика*, прва страна, 21.5.1945)

можда није лепо, али није ни неодговарајуће. Ако се Југославији дозволи да на тај начин добије територије, онда су изневерени принципи због којих је овај рат и вођен, тврди аутор текста.²³⁷ Поређењем са Хитлером, обе стране су првенствено вршиле притисак на међународну заједницу, нарочито циљајући на могући осећај кривице коју су осећале британске и француске елите због попуштања Немачкој пред избијање Другог светског рата.

Италија као вероломна и непоуздана држава/Југославија као вероломна и непоуздана држава

Ово је једна од ретких слика које су готово идентичне и са једне и са друге стране. У оба случаја, чланци који их стварају се јављају у тренуцима када је требало да дође до првог договора између нове италијанске и нове југословенске државе, и имали су својеврстан упозоравајући ефекат. Поруком да друга држава у прошлости није поштовала споразуме које је потписала желело се унапред добити оправдање за тврд став приликом преговарања и евентуално одбијање да се потпише споразум, нарочито не без гаранције других држава.

У тексту под насловом „Ослобођење Истре“, који је изашао одмах по југословенском уласку у Трст, првог маја, истиче се како Италија до сад није поштовала ниједан међународни уговор и да стога нема никаква права на Истру. Италијански одговор на то даје новинар Риналдо Кадео који тврди како је Југославија потписала споразум у Рапалу, којим је Трст припао Италији, и да сада, двадесет година касније, тврди да то не важи, и тражи анексију италијанске територије.²³⁸

Југословенске слике Италије

Италијани као лојални становници Југославије:

Ова врло важна слика за Југославију, почела је да се гради у најнеизвеснијим тренуцима Тршћанске кризе, када је било потребно убедити јавност и остале земље да спорна територија припада Југославији. Један од најважнијих аргумената била је наравно, жеља народа да живи у Југославији, без обзира да ли су у питању били Југословени или Италијани. Услед тога, у овом периоду често је било преношење изјава локалних Италијана или италијанских удружења која су се изјашњавала за прикључење Југославији. Први дан када имамо више

²³⁷ „Ослобођење Истре“, *Corriere della Sera*, прва страна, 22.5.1945.

²³⁸ „Питање Трста“, *Corriere della Sera*, прва страна, 23.5.1945.

вести које стварају ову слику био је 25. мај, када се прво преноси писање „Ил ностро авенире“, новина Италијана из Трста, у коме се оштро одговара на фашистичке клевете у вези Трста. Осуђује се Бономијева влада, писање радио Барија, и позива се на мир и поштовање народности, као и *оданост Југославији*.²³⁹ Наравно, овај лист Италијана из Трста није преносио мишљења других Италијана који су били другачијег става. То није спречавало југословенску штампу да преноси писања оваквих италијанских листова и преноси изјаве са скупова Италијана организованих од стране комунистичке партије. Италијанској јавности било је јасно да су у питању манипулације информацијама, међутим, то није ни било важно, с обзиром да су ови текстови били уперени према домаћој, југословенској публици, којој је требало створити осећај братства и јединства са Италијанима који су требали да остану у Југославији.

Одлазак југословенске војске из Трста такође је био добар повод да се истакне слика оданости Италијана Југославији. Политика преноси писање још једног тршћанског листа „Ил Лавораторе“, блиског комунистичкој партији, о одласку југословенске војске из Трста, у коме се преноси како су становници Трста показивали приврженост „Титовој војсци“, која је, од свих војски које су биле у Трсту током рата, понашала „најозбиљније, најскромније и најучтивije“. Подсећа се да се југословенска војска четири дуге године борила против фашиста заједно са осталим народом Трста.²⁴⁰ Још бољи пример била је Пјерова карикатура, објављена у истом броју, која приказује италијанског краља Виторија Емануела и генерала Бадолја. На краљеву опаску да је срећан јер се у Трсту опет чују италијански поклици, Бадолђо одговара: „Да, али Титу и Југославији“. Тиме се поново истиче како су и Италијани, становници Трста, били за припајање у Југославији.²⁴¹ Осим преношења писања себи наклоњених листова, југословенска страна је такође веома често преносила о демонстрацијама и скуповима Италијана оданих Југославији. Текст индикативног, очигледно пропагандног наслова, „Полиција не дозвољава Тршћанима да искажу своју љубав према слободи и демократији“, говори о томе како је око 60 000 Тршћана упркос полицијским забранама учествовало у демонстрацијама на тргу Унита и тражило истребљење фашизма.

²³⁹ „Ил ностро авенире о о привременом већу Трста и његовој аутономији у Југославији“, *Политика*, четврта страна, 25.5.1945.

²⁴⁰ „Тршћански лист Ил Лавораторе о одласку југословенских јединица“, *Политика*, четврта страна, 15.6.1945.

²⁴¹ „Поклици у Трсту“, *Политика*, прва страна, 15.6.1945.

Напомиње се да је маса клицала демократији, Титу и Југославији.²⁴² Веродостојност ових вести била је упитна, с обзиром на познате технике медијске манипулације које су коришћење: ипак, као и у случају Италије у освит напада на Југославију, ни југословенској страни сада није било битно да ли су информације тачне или не: једино битно било је да вест са овако звучним насловом и поруком дође до што већег броја југословенских грађана, који нису имали друге изворе информисања.

Италијани као окупатори и злочинци/ Италијани као убице и геноцидан народ:

Ово су две најснажније слике непријатеља које ствара југословенска штампа. Ослањају се на извештавање о догађајима из Другог светског рата, за време ког је Далмација била под италијанском окупацијом. Такође, повремено су и злочини усташа приписивани Италијанима, с обзиром да је фашистичка Италија посматрана као покровитељ Независне Државе Хрватске.

Ове слике биле су константно присутне, и у текстовима који су у првом плану имали другу тематику. На пример, у већ поменутом тексту „Повампирење италијанског фашизма“, на неколико места се спомиње како су италијански фашисти током рата побили и поробили југословенско становништво на територији коју су окупирали, и истиче се како југословенски народ то неће заборавити. Касније у тексту, има речи о суђењу генералу Роати, који је „пролио много крви наших најбољих људи, и многе жене и мајке завио у црно. Мржња нашег народа према њему и њему сличнима безгранична је.“ Још једна реченица из овог текста која добро представља ову слику Италијана, користи фразу „фашистички бандити у Трсту, Истри, Горици и Приморју убијали људе само због нациоаналне припадности“. ²⁴³ Едвард Кардељ је у овом тексту био потпуно лишен обзира према италијанској страни, те је користио врло оштре речи. Ова реторика ће се касније знатно променити, када постане јасно да ће Југославија морати да се договори са Италијом, и да је савезници не подржавају безусловно.

За стварање овакве слике, корисна су била и лична сведочанства. Пример за то даје нам Вук Драговић, који у тексту „Ко клевета наше борце“, говори о свом искуству у италијанском заробљеништву, и описује суровости којима је био изложен од стране фашистичких

²⁴² „Полиција не дозвољава Тршћанима да искажу своју љубав према слободи и демократији“ *Политика*, пета страна, 18.6.1945.

²⁴³ „Повампирење италијанског фашизма“, *Политика*, насловна страна, 10.2.1945.

тамничара. Он ће касније написати још неколико текстова о Италији, који ће садржати богате слике непријатеља.²⁴⁴

Ипак, текст који је знатно сликовитије описивао италијанско деловање у Другом светском рату јесте вест под насловом „Италијански фашисти разорили су село Подхум код Сушака и стрељали 120 његових становника“. У њој се опет говори о понашању генерала Роате, који је првих месеци 1945. године био једна од најчешће спомињаних фигура са италијанске стране, својеврсна персонификација италијанских злочина и фашистичког режима. Генерал Роата је „довео до пуног изражаја злочиначке склоности које је фашистичко васпитање кроз више од 20 година усађивало у душу италијанског војника“. Бирање њега за персонификацију Италије био је добар избор, између осталог и зато што се писање о њему лако могло зауставити и заборавити, ако дође до промене политичких односа, будући да је у питању био генерал из претходног режима. Даље у тексту се говори о стрељањима и убијањима југословенског народа у Подхуму: „Фашистичке звери и њима потчињена италијанска краљевска војска прижељно су вршили поверен им задатак тоталног истребљења нашег народа са прадедовског тла.“²⁴⁵ Епитет „звери“, који су италијански медији додељивали Србима пре Другог светског рата, сада преузимају југословенски медији у осликавању Италијана. Ово још једном показује да је страна која је у офанзиви, и којој је потребно оправдање за неке територијалне захтеве, много агресивнија и оштрија у стварању слике непријатеља од оне стране која је у дефанзиви.

Са уласком југословенске војске у Трст, појављује се нова серија текстова који подсећају на италијанске злочине почињене пре и током Другог светског рата. У тексту „Ослобођење Истре“, Михајло С. Петровић говори о лицемерју италијанских политичара, који се приказују као „заштитници цивилизације“, а заборављају шта је њихова војска починила по Југославији, и „на загушљиве гасове у Абисинији, и покоље у Триполитанији и Еритреји.“²⁴⁶ Две недеље касније, исти аутор у тексту још опширније пише о италијанским злоделима, подсећајући на злочине у Етиопији, Албанији, Грчкој, Француској, Британији. „Етиопљане су фашисти истребљивали отровним гасом, у Југославији су палили на стотине села и убијали народ, и оставили свеже хумке стотина хиљада жене, деце, стараца које су Италијани убили у

²⁴⁴ „Ко клевета наше борце“, *Политика*, друга страна, 11.2.1945.

²⁴⁵ „Италијански фашисти разорили су село Подхум код Сушака и стрељали 120 његових становника“, *Политика*, четврта страна, 19.3.1945.

²⁴⁶ „Ослобођење Истре“, *Политика*, четврта страна, 1.5.1945.

концентрационим логорима и по селима“.²⁴⁷ Ови текстови спадају у најоштрије текстове који су писани против Италије са југословенске стране: није изненађење што излазе управо у време највеће напетости, односно у време боравка југословенске војске у Трсту.

Италија као похлепна империјалистичка сила

Слика која је готово констатно постојала од почетка југословенско-италијанских односа, сада добија нову снагу и нове елементе. Постојале су две важне разлике у положају југословенске штампе након рата у односу на њену предратну позицију. Прва разлика била је у томе што је Југославија након рата темељила своју државну идеологију на комунизму(социјализму), који је био супростављен западним либерално-капиталистичким државама, које су биле одговорне за империјализам. Лишена стега које су је везивале за припадност тој групи држава, југословенска штампа је могла знатно оштрије и слободније да напада европски империјализам него што је то могла у предратном периоду. Друго, у светлу догађаја у Другом светском рату, италијански фашизам добија изразито негативну конотацију, и донекле преузима улогу коју је имао појам империјализам пре рата. Услед тога, често је било повезивање ова два појма, и подсећање да су они узрочно-последично везани један за други. Пример оваквог повезивања можемо видети у тексту „Повампирење италијанског фашизма“, у коме се каже како се у Југославији добро зна да је отац италијанског фашизма италијански империјализам, и да су исти људи подржавали фашизам, и империјалне амбиције, као што су се и сад опет јавили, у покушају да оживе своје империјалне прохтеве.²⁴⁸

Карактеристично за писање југословенске штампе било је врло директно и оштро писање о италијанским политичарима, без зазирања од навођења поименице сваког од њих. Пример за то видимо у тексту под насловом „Ослобођење Истре“, у коме се говори о покушајима италијанских империјалиста Сфорце, Бенедета Кроче, Штурца и других, да „спасу Трст“.²⁴⁹

Континуитет је био важан елемент ове слике, зато што се постојањем континуитета доказивало да је и нова, демократска Италија такође империјалистичка држава. Вук Драговић у тексту „Границе домовине“, истиче како је италијански империјални господар, иако је пролазио кроз разне фазе, преко лажног либерализма, демократије римског типа, и мрског фашизма, увек био исти тиранин који је угњетавао, одрођавао и убијао. Он истиче

²⁴⁷ „Тражимо слободу за свој народ као и за све остале народе“, *Политика*, прва страна, 16.5.1945.

²⁴⁸ „Повампирење италијанског фашизма“, *Политика*, насловна страна, 10.2.1945.

²⁴⁹ „Ослобођење Истре“, *Политика*, четврта страна, 1.5.1945.

континуитет италијанског фашизма и повезаност Савојске монархије и Мусолинијеве републике.²⁵⁰

За разлику од предратне штампе, која се устручавала да говори о империјализму европских држава ван Европе, нова југословенска штампа није правила разлику између та два појма. У тексту „Тражимо слободу за свој народ као и за све остале народе“, Михајло С. Петровић, наводи како је безобзирност италијанских империјалиста, како оних предфашистичких и фашистичких и сувише добро позната европској јавности. Он затим наводи примере италијанских злочина у Етиопији, Британији, Француској.²⁵¹

Италија као непријатељ народа

Ова слика била је врло типична за писање југословенске штампе након револуције. Иако је постојала и у претходним периодима, видљиве су кључне разлике. Акценат више није на националном непријатељству Италије и Италијана према Југословенима, већ на непријатељству италијанских фашистичких и империјалистичких кругова према свим народима. Односно, суштина ове слике више није национални, већ класни и идеолошки сукоб. Ова слика се допуњавала са сликом Италије као реакционарне и фашистичке државе. У већ поменутом тексту Едварда Кардеља, „Повампирење италијанског фашизма“, говори се како ће мржња југословенског народа према италијанским окупаторима и фашистима, остати све док им нова Италија не пружи довољно прагматичних доказа да је фашизам потпуно уништен, не само у форми, већ и у садржају.²⁵² Важно је приметити да истакнуто да ће „мржња југословенског народа“ трајати само докле док се не пружи довољно доказа да нова Италија није фашистичка, што је опет значило да није проблем у Италији, већ у њеним управљачима. Истицање да је народ против Италије, такође је ишло са већ поменутом сликом о народној оданости Југославији.

Такође, ова слика је стварана и карикатурима: Пјерова карикатура, под насловом „Прекоморско страшило“, приказује Истру као младу жену, која коси поље, а у даљини се види Италија, приказана као страшило, уз пропратни текст: „Нисам те се бојала ни кад сам била сама, а камоли сада кад су уз мене моја јуначка браћа!“²⁵³

²⁵⁰ „Границе домовине“, Политика, прва страна, 2.5.1945.

²⁵¹ „Тражимо слободу за свој народ као и за све остале народе“, Политика, прва страна, 16.5.1945.

²⁵² „Повампирење италијанског фашизма“, Политика, насловна страна, 10.2.1945.

²⁵³ „Прекоморско страшило“, Политика, четврта страна, 17.5.1945.

Италијани као антифашисти/ Италија као реакционарна и фашистичка држава

Слика Италијана као антифашиста је била једна од важнијих и присутнијих позитивних слика Италијана у југословенској штампи. Главна одлика била је истицање заслуга Италијана у народноослободилачкој борби, заједно са југословенским партизанима, али такође, и истицање борбе италијанског радничког покрета. Наравно, главна одлика италијанских антифашиста била је да су били против „италијанске реакционарне државе“, и за „народну Југославију.“ Овде се ова слика повезује са сликом Италијана као лојалних становника Југославије. Добар пример овог повезивања чини текст „Ко клевета наше борце“, Вука Драговића, у коме се говори о учествовању Италијана у борби против фашизма. Текст је одговор на писања појединих италијанских медија који су тврдили да се Италијани плаше југословенских партизана. Говори се како није тако, штавише, да је супротно: да су обичном италијанском народу дражи Титови партизани са петокраком, него „савојска војска у црним кошуљама“. Такође се истиче да је пуно Италијана учествовало у народноослободилачкој борби против фашизма.²⁵⁴

Парњак ове слике била је слика Италије као реакционарне и фашистичке државе, која је била врло присутна и снажна у писању југословенске штампе. То није било необично, имајући у виду идеолошку подлогу на основу које је деловала. Ипак, када год је то било могуће, истицано је да Италијани нису исто што и италијанска држава. Текст који одлично повезује ове две слике јесте чланак под насловом „Интриге италијанске реакције неће успети да изазову спор међу савезницима“. Аутор Михајло С. Петровић говори како Бономијева влада нема никакав ослонац на широке народне масе, већ искључиво на фашистичко чиновништво и карабињере. Због тога је влада заузела изразито непријатељски став према народноослободилачком покрету Северне Италије, иако је он ослободио велики део Италије од Мусолинија и годинама водио јуначку борбу против фашизма и Немачке. Данашња Италија тежи да угуши тај покрет.²⁵⁵ Дистинкција између италијанског народноослободилачког покрета и „садашње Италије“ је јасна. За југословенску власт је било јако важно да истакне и да италијанска влада нема подршку народа, између осталог и због тога што се КПЈ надала доласку Италијанске комунистичке партије на власт. Критика италијанске владе проналазила је места и у текстовима који се нису примарно бавили њоме:

²⁵⁴ „Ко клевета наше борце“, *Политика*, друга страна, 11.2.1945)

²⁵⁵ „Интриге италијанске реакције неће успети да изазову спор међу савезницима“, *Политика*, прва страна, 21.5.1945)

још један пример можемо видети у тексту „Тражимо слободу за свој народ као и за све остале народе“, у коме Михајло С. Петровић, говори како италијанска влада напада савезнике, који се труде да „исхране италијанску беду и голоотињу, која је кривицом својих фашистичких управитеља дотерана до просјачког штапа“.²⁵⁶ Италијанска влада овде се представља као наследник фашистичких управитеља, који је народ довео до беде, а као једини излаз из такве ситуације види се у народној револуцији и новој народној власти у Италији. Приказивањем нове италијанске владе као наследника фашизма, одузимао јој се легитимтет и додатно слабила њена већ слаба позиција. Италијанска влада је морала да поступа јако пажљиво због своје фашистичке прошлости: управо због тог разлика је писање главних дневних листова, попут La Stampe, Corriere della Sera и L'Unita тако уздржано у Тршћанском питању. Наравно, југословенска штампа је користила писање и гласове знатно мање популарних листова и партија, десно орјентисаних, како би представила како је читава италијанска влада уствари таква. Едвард Кардељ говори управо о томе како су неки елементи у италијанском друштву, који су се притајили након пораза фашиста у Италији, и приклонили савезничкој, демократској струји, сада опет активни, и опет исто говоре о Југославији. Истиче се континуитет тих „гласова“, који траже Словенско приморје, Истру, и Трст. Они покушавају да оправдају деловање италијанских фашиста, а све са сврхом како би окупирали земље на којима живе Југословени. У истом тексту се касније тврди да постоји јасна разлика између италијанског народа, са којим ће Југословени пронаћи заједнички језик и сарађивати у будућности, и фашистичких и империјалистичких елемената, који су још увек присутни у италијанској јавности. Наводи се како ће италијански народ увек умати подршку Југословена у борби против таквих опресора.²⁵⁷ Овде опет на делу можемо видети спајање слика Италијана као противника фашизма, и нове Италије као државе под контролом фашистичке клике, која се притајила и преживела рат, и сада је опет постала активна. Још један пример у коме се види та идеја видимо у чланку у коме се извештава о неколицини бивших фашистичких управитеља који се уз благослов италијанске владе враћају на своја стара места, иако је добро познато да су чинили злочине.²⁵⁸ Југословенска тактика приликом стварања ове слике била је врло једноставна: представити италијанску владу као наследника фашистичке Италије, и сходно томе, одузети јој право да се ишта пита у територијалним споровима са Југославијом. Истовременим писањем о Италијанима као антифашистима,

²⁵⁶ „Тражимо слободу за свој народ као и за све остале народе“, *Политика*, прва страна, 16.5.1945.

²⁵⁷ „Повампирење италијанског фашизма“, *Политика*, насловна страна, 10.2.1945.

²⁵⁸ „Фашисти у Горици враћају се на стара места“, *Политика*, прва страна, 5.7.1945.

желела се добити подршка и показати да Југославија не дели своје грађане по националности. Ово је било донекле проблематично ако се узме у обзир колико је италијанских становника новоприпојених територија напустило исте под притиском југословенске војске. Писањем о Италијанима као антифашистима желео се такође ојачати дух заједништва Италијана и Југословена у Трсту, и акценат преместити са националне на класну борбу, с обзиром да је комунистички покрет имао јако упориште у Трсту у то време.

Италија као лукава и превртљива сила /Италија као лажни моралиста и хуманиста

Прва слика која је била присутна у сваком пређашњем периоду, појављује се и сада, иако су околности биле сасвим другачије. Објашњење о томе зашто је ово најтрајнија слика можда се може пронаћи у чињеници да се ослањала на неке стереотипе о Италијанима који су већ постојали у народу.

Карикатуре су биле врло погодан начин да се представи италијанска превртљивост: ово можемо видети кроз два примера Пјерових карикатура из овог периода. Прва карикатура, из марта 1945, представља Бономија који прима вести о бекству генерала Роате испод натписа: „Живела италијанска демократија“. Бономи одговара „Ма како? Па ништа није вероватније него бекство фашистичког генерала!“. Овом карикатуром се изражава сумња у умешаност италијанске владе у бекство Роате, о којој се спекулисало.²⁵⁹ Друга Пјерова карикатура, овог пута из маја, представља Д'Анунција и Мусолинија, који разговарају о начину на који могу задржати Југословене Трста, Истре и Горице у ропству. На Мусолинијев коментар да не зна више шта им је преостало, Д'Анунцио одговара да је остала једино још Кроче-Сфорцина „демократија“. Тиме се жели поручити како постоји континуитет између италијанског послератног демократског режима и фашистичког режима, и изразити сумња у искреност нових италијанских демократских политичара.²⁶⁰ Нови италијански политичари били су под константним нападом југословенске штампе и због догађаја из прошлости, које су покушавали да игноришу на све начине, чак и када су били умешани у њих. Михајло С. Петровић каже како у Европи још нису заборављене бомбе које је „неутрална“ Италија бацала на Гернику, али да је то заборавио господин Бономи. Даље у тексту говори о лажима, клеветам и подметањима италијанске штампе и политичара, који говоре о непостојећим југословенским злочинима у Трсту, Горици и Истри. Спомине се и како Италија покушава себе, као и за

²⁵⁹ „Живела италијанска демократија“, *Политика*, друга страна, 7.3.1945.

²⁶⁰ „У подземном свету“, *Политика*, прва страна, 16.5.1945.

време Првог светског рата, да сврста на страну победничких сила у последњи час. Такође, аутор помиње и инцидент са југословенским стражаром који је случајно опалио из машинке и „убио фашисту“, и истиче се да ниједан стражар не би другачије поступио у тој прилици, али да је тај инцидент сада повод италијанској штампи да износи неистине.²⁶¹

Друга слика слична овој била је слика Италије као лажног моралисте и лицемерне државе. Ова слика је, што не изненађује, била ослоњена на италијанске злочине у Другом светском рату. Било каква повезаност са Мусолинијем или фашизмом давала је југословенској штампи неограничену слободу да пише о лицемерју Италијана, који су тако брзо заборавили своју фашистичку прошлост након преласка на савезничку страну.

Едвард Кардељ бавио се темом италијанске окупације Далмације, и заштите српског становништа од усташа, што је аргумент који су поједини италијански десни кругови користили у жељи да оправдају Мусолинијеве акције. Он у тексту „Повампирење италијанског фашизма“, говори о томе како се у појединим италијанским круговима напад на Југославију и њена окупација од стране Италије, правда тиме да је „Мусолини био приморан на припајање једног дела Словеније, покушавајући узалудно да спречи немачки продор на Јадран“. Такође, помиње се и да је југословенско становништво тражило заштиту од Италијана, и бежало на њихову окупирану територију. Из ових говора, стиче се утисак да је Италија била принуђена да окупира Југославију, ради њеног добра, и да је чинила све да штити становништво, а не помињу се злодела које је њена војска радила. „А што се тиче *заштите*, коју су давали италијански окупатори славенском становништву, о томе говоре безбројни гробови, десетине хиљада наших људи по италијанским тамницама и концетрационим логорима, мучилишта, у којима су били до смрти измучени наши најбољи људи и стотине наших села и градова од којих данас стрче само опаљени димњаци – достојни споменици *хуманости* и *културе* италијанских *заштитника*.“²⁶²

Италија као подривачки елемент нове Југославије

Слика за коју би се можда могло очекивати да ће бити присутнија јесте она која је говорила о Италији као о непријатељу и подривачком елементу нове Југославије. Ипак, њу проналазимо у малом броју текстова: једини текст који се врло конкретно бави овом тематиком, односно који спомиње супарнички, монархистички покрет, јесте текст Едварда Кардеља

²⁶¹ „Тражимо слободу за свој народ као и за све остале народе“, *Политика*, прва страна, 16.5.1945.

²⁶² „Повампирење италијанског фашизма“, *Политика*, насловна страна, 10.2.1945.

„Повампирење италијанског фашизма“. У њему се помиње италијанска подршка покрету Драже Михајловића и другим непријатељима и „домаћим издајницима“, како би се подривали темељи нове Југославије. Такође, спомиње се да није случајно то што ниједна влада у Лондону, и у којој је био Дража Михајловић, није покренула питање Истре и других земаља које је Италија окупирала, а затим и анектирала 1918?²⁶³ разлоге за то зашто ова слика није више искоришћења треба тражити у сложеној југословенској унутрашњо-политичкој ситуацији у то време, радије него у недостатку доказа о сарадњи Италијана и четничког покрета током рата.

Италијани као достојан европски народ

У југословенској штампи постојала је знатна доза поштовања према Италијанима као народу. Осим већ поменутог представљања Италијана као антифашистичког народа, као народа блиског Југословенима, и као народа који није заслужио све недаће које су га снашле током фашизма, имамо и слику Италијана као достојног европског народа, који ће то увек бити, без обзира на све што се догодило за време рата. Најбољи пример опет проналазимо у тексту Едварда Кардеља, у коме он истиче како је сигуран да ће Италијани успети да се изборе са фашистичким елементима, и да заузму своје место у кругу европских народа, које им припада по славној прошлости, коју не могу замрачити чак ни толика злодела фашистичког периода.²⁶⁴ Необично је што у истом тексту у коме је Кардељ тако оштро нападао Италијане, проналазимо тако позитивну слику (као и остале позитивне слике). Овај феномен најбоље објашњава став нове југословенске владе, и последично, штампе, према Италији, који је био наоко двосмислен: пун изразито негативних и позитивних слика. Ипак, ако узмемо у обзир све факторе и разлоге који су већ наведени, видећемо да не постоји нелогичност у оваквом представљању: Југославија је желела територију од Италије, отуд негативне слике; међутим, она је желела пријатељски однос са великим суседом, и такође, желела је пријатељске односе са деловима италијанског народа који су били против тренутне италијанске владе.

Италија као опресивна и угњетавачка сила:

Ово је слика чије је присуство константно у већини текстова који граде друге слике, али само посредно. Мало је текстова који прецизно представљају Италију управо као опресивну и угњетавачку силу у смислу културе и економије. Један од разлога за то је свакако што је

²⁶³ „Повампирење италијанског фашизма“, *Политика*, насловна страна, 10.2.1945)

²⁶⁴ (*Политика*, друга страна, 10.2.1945)

доласком комунистичке партије на власт, национална култура изгубила на значају као фактор који је Италија могла да гуши, а други фактори добили су примат. Ова слика постојала је и даље, и била је јако жива, али више није имала онако изражен национални карактер као у току италијанске окупације Далмације у време краљевине СХС. Други фактор, наравно, био је тај што није постојала актуелна италијанска окупација неког дела југословенске територије, као у претходном случају. Један од текстова који се баве експлицитно националном културом и идентитетом и њиховим угњетавањем јесте чланак под насловом „Задар се диже из рушевина“, у коме се говори о фашистичкој власти над тим градом између два светска рата. Истиче се како су фашистичке власти гушиле сваку слободу, културу и економски просперитет Хрвата у Задру. Италијанске власти су затварале школе, новине, прогањале културу, и доводиле Италијане из Италије како би учврстили своју власт. На крају се изражава задовољство зато што је „све оно што је дошло с друге стране Јадрана, све што није било крвљу и историјом везано за Задар, отишло је и побегло.“²⁶⁵

Италија као шакал и лешинар

У читавом периоду писања штампе две државе ретко је представљање друге државе као неке животиње, па је стога ова слика добар пример који говори о оштрини југословенског писања о Италији у овом периоду. У тексту „Тражимо слободу за свој народ као и за све остале народе“, Михајло С. Петровић каже како у Европи још није заборављено „шакалско бомбардовање незаштићених избеглица по друмовима Француске.“²⁶⁶

Италијанске слике Југославије

Југославија као колаборант

Ова слика стварала се у покушају да се подели одговорност за оно што се десило у току Другог светског рата. Овакву аргументацију видимо у тексту „Питање Трста“, у ком се тврди да, ако Југославија жели да казни Италију за оно што је италијанска фашистичка влада радила током рата, онда се треба казнити и Југославија за оно што су колаборационистичке

²⁶⁵ „Задар се диже из рушевина“, *Политика*, четврта страна, 22.3.1945.

²⁶⁶ „Тражимо слободу за свој народ као и за све остале народе“, *Политика*, друга страна, 10.2.1945.

владе радиле током рата.²⁶⁷ Ово поређење је било прилично натегнуто – чини се да су тога били свесни и италијански новинари, који га нису користили у већем броју чланака.

Југославија као руски сателит

Доста значајна слика, која је била знатно присутнија у медијима других западних земаља него у самој Италији. Поново, чини се да италијанска штампа није била сигурна колико „сме“ да се замера новој Југославији, с обзиром на свој нестабилан међународни положај и недавну окупацију и фашистичке злочине који су је још увек пратили. Ипак, ова слика се појављује нешто више него остале негативне слике. Најбољи пример проналазимо у тексту који се зове „Руска опасност“, у коме се детаљно анализира руска империјалистичка политика од 19. века до данас, и пореди се савезништво Русије и Енглеске са оним из доба Наполеона. Спомиње се како би Русија могла да има зону интереса од Балтика до Јадрана, са Трстом, као делом Југославије, као својом истуреном тачком. Управо због тога је борба између Југославије и Италије борба између Истока и Запада, и због тога је Тршћанско питање толико значајно.²⁶⁸ Ово је један од ретких примера где је ова хладноратовска слика, тако очигледна у писању других медија, присутна и у отвореном облику у италијанској штампи. Ова слика била је снажна јер се ослањала на јаку људску емоцију – страх, који је био врло присутан у овом периоду у италијанским вишим и средњим слојевима. Истовремено, ова слика је била својеврсни начин да се нападне комунистичка партија, која се тиме посредно такође показивала као сарадник Русије, односно страног елемента. Суштински, елементи ове слике који су постојали у Италији нису били знатно другачији од сличних који су постојали у читавом западном свету у овом периоду.

Југославија као неразвијена земља

Идеја да је Југославија неразвијено „беспуће“, и да ће Трст бити економски деградиран ако буде припојен таквој држави постојала је у италијанској јавности, и нарочито у круговима италијанске елите. Ипак, ово мишљење није се отворено исказивало у најтиражнијим италијанским новинама, као што су били *Corriere della Sera* и *L'Unita*. Оно се могло прочитати између редова, као на пример када у тексту „Питање Трста“, новинар Риналдо Кадео поставља питање да ли Трст треба припојити „словенским беспућима“, чиме ће се његов

²⁶⁷ „Питање Трста“, *Corriere della Sera*, прва страна, 23.5.1945

²⁶⁸ „Руска опасност“, *Corriere della Sera*, прва страна, 13.6.1945.

економски развој довести у питање.²⁶⁹ Поново чуди што италијанска штампа није више инсистирала на овом аргументу, нарочито с обзиром на то да је економски елемент био врло важан аргумент италијанске владе приликом преговора око Трста. Објашњење вероватно лежи у већ спомињаном „страху“ италијанске штампе да отвореније пише о Тршћанско питању.

Југославија као агресивна и насилна сила

Ова слика била је уско повезана са присуством југословенске војске на територији коју је Италија и даље сматрала својом. Иако су се италијански медији устручавали од директних напада на југословенске трупе, њихов став је провејавао из вести које су се тичале спорног простора. Такође, метод који су италијански медији користили био је и преношење вести страних медија, без давања сопственог коментара, али у којима се нападала Југославија због присуства војске у Истри и Трсту.²⁷⁰ Добар пример индиректне поруке да „није Италија та која је претња миру, већ Југославија“, проналазимо у тексту „Италијанска позиција представљена од стране министра спољних послова“, у ком се каже како је Италија апсолутно на страни мира, и да сматра да сваки споразум мора почети од тога да се уклоне све војне снаге на територији Венеције Јулије. Изражава се нада да ће југословенске трупе по договору напустити територију на коју се односи договор.²⁷¹ Ова слика имала је доста утицаја на италијанску јавност, будући да је поново позивала на мобилизацију, услед идеје да је „непријатељ у нападу“. Ипак, чини се да италијанска јавност, исцрпљена претходним ратом, није са сувише ентузијазма прихватала оваква писања, те отуда изостанак значајнијег броја текстова, или звучнијих израза у извештавању.

Југославија као националистичка држава

Ова слика објашњавала је претензије Југославије на италијанске територије као производ југословенског национализма и експанзионизма. Срж ове слике представљала је критика национализма, што је Италија научила управо из својих грешака из прошлости. У новој Европи, која треба да тежи миру, није било места за агресивне национализме као што је био југословенски. Риналдо Кадео, новинар који се са италијанске стране највише бавио

²⁶⁹ „Питање Трста“, *Corriere della Sera*, прва страна, 23.5.1945.

²⁷⁰ „Писање *Тајмса* о Трсту“, *Corriere della Sera*, четврта страна, 19.5.1945.

²⁷¹ „Италијанска позиција представљена од стране министра спољних послова“, *Corriere della Sera*, прва страна, 11.6.1945.

Југославијом, тврди да је сулудо што након рата у коме је изгубљено толико живота, Југославија сада из националистичких побуда покушава да прошири своју територију.²⁷² Коначна порука ове критике национализма је да би државе требало да остану у границама у којима су биле пре рата, зато што би свака нова промена граница, значила нове сукобе, који би могли изазвати трагичне последице по мир у Европи. Наравно, ова иако наоко либерална и прогресивна идеја, крила је просто намеру и наду италијанске јавности да ће задржати бар неке од територија које су имали, а које нису биле насељене италијанским становништвом.

²⁷² „Питање Трста“, *Corriere della Sera*, прва страна, 23.5.1945.

1975: Озимски споразуми: крај непријатељства

Након тачно тридесет година од завршетка Другог светског рата и избијања Прве тршћанске кризе, која је донела неке од најживописнијих и најснажнијих слика непријатеља у штампи обе државе, Италија и Југославија постигле су споразум о коначном разграничењу и уређењу међудржавних односа. С обзиром да пуно времена које је прошло, на промењену, знатно мирнију политичку ситуацију, и мирољубиви карактер постигнутих споразума, није необично што се у штампи обе државе више не могу пронаћи негативне слике другог. Штавише, овај споразум уопште није добио пуно простора у штампи, иако су га обе стране окарактерисале као „историјски“. Није тешко разумети зашто је тако било. Решавањем свих спорних питања између две државе, новине су изгубиле било какву контроверзну тему на основу које су могле осликавати слику другог. Изгубљен је и мотив: што се тиче државног врха, који је утицао на писање италијанске, а нарочито југословенске штампе, ово питање је било затворено. Југославија и Италија постале су само суседне партнерске државе, без икаквих мотива, изузев привредних и културних да се баве једна другом. Још важније, престао је и интерес народа за ово питање: неки други непријатељи, и мотиви појавили су се на видику, а југословенско-италијанско непријатељство остављено је да избледи у сећањима. Више пажње и значаја потписаном споразуму дала је југословенска штампа, која је ревносније и искреније истицала значај југословенско-италијанског пријатељства. Овде се може видети сличност са Рапалским споразумом, који је много боље дочекан у Италији, и о коме је италијанска штампа обимније писала, иако су званичне реакције двеју влада биле сличне. Југославија је Озимске споразуме доживела као потврду својих територијалних добитака, дакле у неком смислу победу, док је Италија у његовом потписивању видела само дефинитивно одустајање од свих претензија из прошлости, и нормализацију односа са суседом. Наравно, овај дисбаланс у извештавању може се објаснити и самом величином државе (Италија је знатно већа), и већом државном контролом медија у Југославији, што је утицало на то да се већа пажња посвећује делатности југословенске владе и спољној политици.

Са обе стране у овом периоду имамо свега две, доминантне слике, од којих су обе (100%) позитивне.

Заједничке слике

У извештајима најтиражнијих листова са обе стране (Политика, Вечерње Новости и Борба/L'Unita, Corriere della Sera, La Stampa), можемо уочити свега две различите слике другог, заједничке за обе стране.

Италија као пријатељска и партнерска држава/Југославија као пријатељска и партнерска држава:

Врло једноставна и очекивана слика, након потписивања споразума о партнерству између две државе. Југословенска штампа посвећује јој нешто више пажње. У насловном тексту „Потписан уговор о дефинитивном решењу граничних и других питања између две земље“, Политика споразум оцењује као „историјски“, и истиче како ће он допринети учвршћивању мира и безбедности у Европи. Затим се преносе изјаве званичника двеју држава и објашњавају се појединости споразума везане за границу, права мањина, држављанства и привредну сарадњу.²⁷³ Борба извештава готово идентично, уз наслов „Потписани споразуми о граничним и другим питањима“,²⁷⁴ док „Вечерње новости“ у први план истичу могућности за будућу сарадњу, уз наслов „Без препрека“.²⁷⁵ Сва три листа посветила су првих неколико страница споразуму одмах након потписивања, 11. новембра. Наредних дана, „Политика“ и „Борба“ доносе читав текст споразума, и преносе још изјава званичника са обе стране, док се „Вечерње Новости“, више баве практичним ефектима споразума, који су се тицали ширих народних маса. У тексту „Програм без граница“, извештава се о новим путевима који ће бити изграђени, о посебним елементима споразума који предвиђају кретање грађана, о слободној бесцаринској зони, итд.²⁷⁶

Италијански медији слично извештавају о постигнутом споразуму, који оцењују као врло значајан у процесу постизања европског мира и стабилности. За Италију је нарочито битна стабилност Југославије, зато што је та држава независна од Совјетског Савеза. Ако би се нешто пореметило на простору Југославије, Италија би могла да се граничи са „Источним блоком“, што је велика безбедносна опасност, истиче Corriere della Sera.²⁷⁷ За разлику од југословенских медија, којима је вест о потписивању споразума са Италијом тог дана ударна на насловној страни, и L'Unita и Corriere della Sera нису јој дали толику важност. Насловну

²⁷³ „Потписан уговор о дефинитивном решењу граничних и других питања између две земље“

Политика, насловна страна, 11.11.1975.

²⁷⁴ „Потписани споразуми о граничним и другим питањима“, Борба, насловна страна, 11.11.1975.

²⁷⁵ „Без препрека“, Вечерње новости, насловна страна, 11.11.1975.

²⁷⁶ „Програм без граница“, Вечерње новости, насловна страна, 12.11.1975.

²⁷⁷ „Потписан уговор о Зони“, Corriere della Serra, прва страна, 11.11.1975.

страну L'Unita од 11. новембра обележавају пре свега вест о независности Анголе и извештај о штрајку на Сицилији. Вест о потписивању Озимских споразума је скрајнута на самом дну стране, и сажето обавештава ко су били потписници са италијанске и југословенске стране, где је потписан уговор, а затим преноси изјаву Маријана Румора. Истиче се значај италијанско-југословенског пријатељства зарад одржања мира.²⁷⁸ Готово невероватно звучи да, после ове штуре вести, већ у сутрашњем издању ових новина не постоји ниједна једина вест која се бави потписаним споразумом са суседном државом, са којом је било толико сукоба у прошлости.

Италија као бивши непријатељ/Југославија као бивши непријатељ

Ова слика присутна је пре свега у изјавама представника обе државе, које медији преносе, и у неколико аналитичких текстова, који су се бавили југословенско-италијанским односима у прошлости. Дobar пример оваквог текста са југословенске стране је чланак Д.Симића под насловом „Споразум историјских размера“. Аутор истиче како ће „свечаност у замку породице Леопарди на брду Сан Пиетро код Анконе, остати крупним словима записана у свим хроникама југословенско-италијанских односа“. Њоме се коначно затвара поглавље дугогодишњих неспоразума и непријатељства, и отвара нова страница, будуће сарадње. Истиче се како је за југословенско-италијанску границу везано пуно „неких носталгија“, и јаких емоција, али да је то питање коначно решено, и отишло у историју.²⁷⁹

Са италијанске стране, у тексту „Потписан уговор о Зони Б“, говори се о томе како су Југославија и Италија пре тридесет година изашле из Другог светског рата у стању сукоба, сукоба који су били оштри и дуготрајни у прошлости, али су сада коначно решиле све међусобне проблеме. Две државе се пореде са Немачком и Француском – као што је превазилажење сукоба између те две силе донело мир у Европи и европске интеграције, тако ће и помирење Италије и Југославије „донети савремени век на Јадран.“²⁸⁰

²⁷⁸ „Потписан споразум о југословенско-италијанској граници“, *L'Unita*, насловна страна, 11.11.1975.

²⁷⁹ „Споразум историјских размера“, *Политика*, друга страна, 12.11.1975.

²⁸⁰ „Потписан уговор о Зони Б“, *Corriere della Serra*, прва страна, 11.11.1975.

Закључак

Током седамдесетак година постојања међусобних односа између Југославије и Италије, њихове представе о другом претрпеле су велике промене: на крају овог периода, готово да немамо више никаквих сличности са почетним сликама. Југославија и Италија имале су лош почетак свог односа: упркос томе што су званично биле на истој страни у Првом светском рату (Југославија као Србија), сукобљени територијални интереси довели су их на ивицу сукоба већ на самом почетку. Услед таквих политичких околности, дневна штампа обе државе, имала је задатак да створи слику непријатеља, како би оправдала претензије својих влада. Осим овог диригованог писања, штампа је своје писање заснивала и на спонтаном јавном мњењу и атмосфери у друштву која је постојала. Обе државе нису имале пређашње темеље на којима би стварали слике о другом, већ су почели да их стварају на новим основама, што чини овај процес додатно занимљивим.

Већ у првом периоду, након завршетка Првог светског рата, југословенска штампа више пише о Италији него обратно, што је тренд који ће се задржати у готово целом периоду међусобних односа (графикон 1). Најважније и најприсутније слике које постоје у овом периоду су исте за обе стране: обе државе доживљавају ону другу као империјалистичку и лицемерну и превртљиву силу. Док ће *империјалистичка слика*, далеко снажнија на југословенској страни, постепено слабити и бивати замењена са другим сликама како се будемо удаљавали од Првог светског рата, представа другог као *лицемерног и превртљивог* задржаће се до самог краја на обе стране. Ово је посебно тачно за југословенску штампу, у којој она игра кључну улогу у сваком посматраном периоду, осим последњег (табела 1). Толика присутност слике говорила је у прилог претпоставки да је била ослоњена на неки већ постојећи стереотип о Италијанима који је постојао у југословенском друштву. Трећа најприсутнија слика у првом периоду разликује се са италијанске и југословенске стране, и врло је карактеристична и за једне и за друге. За Италијане, Југославија је *нестабилна и нејединствена држава*: то је слика која ће истрајати током свих периода, и која је трајно обележила италијанску представу суседне државе. За југословенску штампу, Италија је *окупатор*: варварска и насилна држава, која је починила бројне злочине над југословенским становништвом. Ова слика гради се највећим делом на основу италијанске окупације Далмације која је трајала у том периоду, али појављиваће се и у другим периодима, у другим околностима.

Са потписивањем Рапалског споразума, долази до првих значајнијих промена у посматрању Другог, али само са италијанске стране. Југославија постаје *пријатељска и савезничка држава* у писању италијанске штампе након потписивања овог споразума. Југословенска штампа, незадовољна постигнутим споразумом, и даље се држи старих слика Италије(табела 1).

Међутим, избијање Другог светског рата доводи до крупних промена у ставу обе државе. Док писање југословенске штампе опада, заокупљено Немачком и унутрашњим проблемима, италијанска штампа се врло живо бави Југославијом – ово је једини период у којој она има примат у погледу броја слика у односу на југословенску штампу. Осим тога, долази и до великог дисбаланса у погледу негативног писања о Другом: док се у Југославији о Италији писало неутрално или чак позитивно, као *пријатељској и савезничкој држави*, у Италији је на снази била најснажнија негативна медијска пропаганда до тада, која даје неке од најоштријих слика Југославије (графикон 2). Италијанска штампа, у приреми оправдања рата, слика Југославију као *опасну и хаотичну државу*, у којој је потребно завести ред, а *Србе као непријатељски и ратоборан народ*, који држи у ропству остале југословенске народе, на првом месту Хрвате(табела 1). Ово је био једини период у коме италијанска штампа посматра засебно југословенске народе, услед потребе да оправда своју интервенцију у корист Хрвата. У свим осталим периодима, италијанска штампа, иако добро свесна разлика и нејединства југословенских народа, пише о Југославији јединствено.

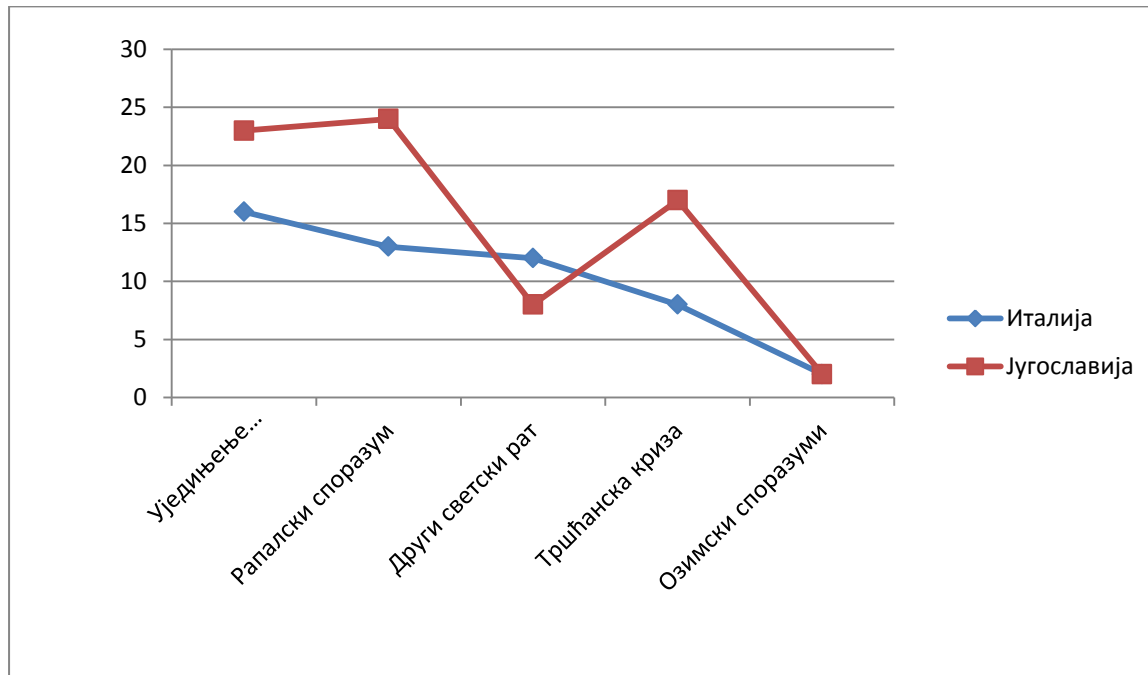
Крај рата и почетак Тршћанске кризе опет су поставили две државе у сасвим различите позиције. Сада је Југославија била та која се ширила, на штету Италије. Сходно томе, југословенска штампа поново преузима примат у писању од италијанске, која је у овом периоду врло тиха и резервисана, несигурна у своје позиције након тешког бремена које је фашистичка Италија носила као члан Тројног пакта(графикон 1). Југословенској штампи у овом периоду јако је битно да представи државу Италију као непријатеља, и дискредитује је пред осталим савезницима, а с друге стране, да задобије симпатије Италијана, како оних који су живели на територијама на које је претендовала, тако и оних у самој Италији, будући да се надала доласку Италијанске комунистичке партије на власт. Услед тога, није изненађење да већ постојеће слике Италије као *окупаторске и злочиначке* као и *лукаве и превртљиве државе*, поново долазе до изражаја, добијајући нову снагу. Ипак, трећа најприсутнија слика у овом периоду је позитивна: Италијани су представљени као *антифашисти*, и као братски

народ југословенском. Писање југословенске штампе се у овом периоду драстично мења, с обзиром да се променила државна идеологија: многе старе слике Италије остају, али добијају ново рухо и ново тумачење, попут оне о Италији као империјалистичкој сили. С друге стране, италијанска штампа, иако опрезно и скромно, узвраћа на ове слике Југославије готово реципрочно, приказивањем Југославије као *агресивне и насилне силе и лицемерне, превртљиве државе*. Такође, и Хладни рат већ почиње да утиче на писање италијанске штампе, тако да проналазимо и слику Југославије као *руског сателита*, што је слика која је била врло честа и у другим западним медијима (табела 1).

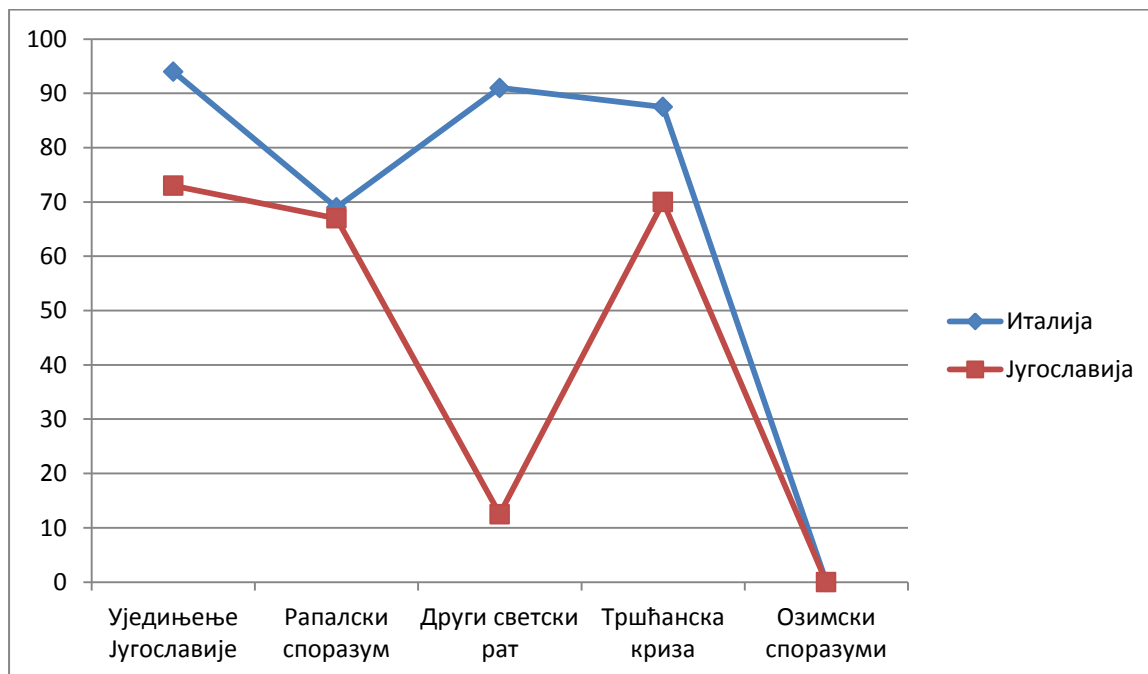
Коначно, након готово тридесет година током којих су се односи између две државе наизменично побољшавали и погоршавали, две државе су постигле договор о разграничењу и другим питањима, познат под називом Озимски споразум. Извештавање двеју штампи о овом споразуму прави је показатељ моћи које време може имати на сукоб који није био стално активан. Тешке, оштре слике непријатеља које су постојале у ранијим периодима сада су потпуно нестале; остало је само пословно, објективно писање о *пријатељској и партнерској држави*, која је била *некадашњи непријатељ* (табела 1). Ове две слике и једине су у прилично сажетом извештавању медија о овом, како су га владе две државе окарактерисале, историјском догађају. Истовремено, ово је једини пут да се писање медија обе земље потпуно поклапа: све то, био је показатељ да је време сукоба одавно прошло, и да су две државе завршиле пут помирења много раније него што је оно званично потписано.

Однос Италије и Југославије представљао је један сложен скуп безбројних пријатељских и непријатељских елемената. Седамдесет година историје ове две државе оставило је много неодговорених питања. Овај рад је покушао да одговори на нека од њих, анализирајући један од значајнијих историјских извора – дневну штампу. Најтиражнији дневни листови, обрађени у овом случају, дају нам слику која је била својствена широј јавности: писање листова ситнијег тиража, који су циљали далеко екстремније и ангажованије делове популације није било предмет овог рада, иако би свакако донело нека нова занимљива сазнања. Слично томе, неки историјски догађаји и периоди само су махом дотакнути овим прегледом. Све то, као и друга занимљива питања, чекају будуће истраживаче ове врло интригантне приче о односу две државе на Јадранском мору.

Прилози

Графикон 1. Укупан број различитих слика у италијанској и југословенској штампи.

Графикон 2. Постотак(у %) негативних слика у укупном броју слика у италијанској и југословенској штампи.

Табела 1. Преглед најчешћих слика другог у југословенској и италијанској штампи по периодима.

Југословенске слике Италије	Италијанске слике Југославије
<i>Италија као...</i>	<i>Југославија као...</i>
<i>Италијани као...</i>	<i>Југословени као...</i>
1918. Уједињење Југославије	1918. Уједињење Југославије
Похлепна империјалистичка сила Лукава и превртљива сила/лажни моралиста Варварска и насилна/злочиначка и пљачкашка сила Пријатељска и савезничка држава Реакционарна и диктаторска сила Непријатељ народа Нова Аустро-Угарска Непријатељ Југославије/Србије Издајник својих савезника Народ заробеник империјалиста Простачки народ	Империјалистичка сила Лицемерна и превртљива сила Нестабилна/нејединствена држава Пријатељска држава Инструмент политике Енглеске и Француске Под превлашћу Србије/источна држава Ривал Балканска земља Губитничка страна Запаљив/агресиван народ
1920: Рапалски споразум	1920: Рапалски споразум

Пријатељска и савезничка држава Империјалистичка сила Нова Аустро-Угарска Насилна и пљачкашка држава Непријатељ народа Природни непријатељ Лукава и превртљива сила Пријатељ большевика Јединствена држава Романтичарски народ	Пријатељска и савезничка држава Империјалистичка сила Нова Аустро-Угарска Реалан народ Губитничка страна Нејединствена држава Источна држава Апатичан, безвољан народ Мање вредан народ	
1941: Напад Италије на Југославију Пријатељска и савезничка држава Лукава и превртљива сила Реална и умерена држава Предводник револуције новог поретка	1941: Напад Италије на Југославију Пријатељска и савезничка држава Лицемерна и превртљива држава Хаотична и опасна држава Под превлашћу Србије Непријатељски и ратоборан народ Природни непријатељ Енглески пријатељ Нејединствена држава Нереалан народ Издајници Масонска и либерална држава	

1945: Тршћанска криза Пријатељска и братска држава Нова Немачка Вероломна и непоуздана држава Лојални становници Југославије Убице, геноцидан народ Варварска, плачкашка држава Окупаторска и злочинарска држава Непријатељ народа Лукава и превртљива сила Лажни моралиста Опресивна и угњетавачка сила Антифашисти Фашистичка држава Шакал и лешинар Заробљеник фашистичких властодржаца	1945: Тршћанска криза Пријатељска и савезничка држава Нова Немачка Вероломна и непоуздана држава Колаборант Агресивна и насилна сила Руски сателит Неразвијена земља Националистичка држава	
--	--	--

1975: Озимски споразуми	Озимски споразуми
Пријатељска и партнерска држава	Пријатељска и партнерска држава
Бивши непријатељ	Бивши непријатељ

*Болдоване су три најприсутније слике из сваког периода

Табела 1. Преглед најчешћих слика другог у југословенској и италијанској штампи по периодима.

Библиографија

- Branko Petranović, Istorija Jugoslavije 1918-1978, Beograd, Nolit, 1980.
- Joseph Rothschild, East Central Europe Between the Two World Wars, University of Washington Press, 1974
- League of Nations Treaty Series, vol. 24
- Dragovan Šepić, Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje, 1914-1918, Zagreb, 1970.
- Драгољуб Р. Живојиновић, "La Dalmazia o morte" : италијанска окупација југословенских земаља 1918-1923. Године, Београд, 2012.
- Adrian Holliday, Martin Hyde and John Kullman, Intercultural communication : an advanced resource book for students, London 2010.
- Andrea Matošević, Tea Škokić, Polutani dugog trajanja: balkanistički diskursi, Zagreb 2014.
- Arrigo Petacco, A tragedy revealed : the story of the Italian population of Istria, Dalmatia and Venezia Giulia, 1943-1956, Toronto, 2005.
- Bogdan C. Novak, Trieste, 1941-1954 : the ethnic, political, and ideological struggle, Chicago ; London : The University of Chicago Press, 1970.
- Bojan Simić, Poseta Milana Stojadinovića Italiji decembra 1937, Beograd, 2017.
- Božidar Jezernik, Imaginarni Turčin, Beograd, 2010.
- Christian Moe, Images of the Religious Other : discourse and distance in the Western Balkans, Novi Sad, 2008.
- Cvetan Todorov, Mi i drugi : francuska misao o ljudskoj raznolikost, Beograd 1994.
- Danijel Kežić, Писани медији из времена социјалистичке Југославије у контексту историјских извора (1945-1976), Beograd : Institut za noviju istoriju Srbije, 1993
- Dragan Bogetić, Tršćanska kriza 1974. i pogoršanje jugoslovensko-američkih odnosa, Beograd, 2015.
- Dragoljub R. Živojinović, Amerika, Italija i postanak Jugoslavije : 1917-1919, Beograd, 1970.
- Dragovan Šepić, Sudbinske dileme rađanja Jugoslavije : Italija, Saveznici i jugoslavensko pitanje : 1914-1918, sveske 1-3, Pula 1989.
- E. Moodie, Slovenia an area of strain, London, 1943.

- Enes Milak, Italija i Jugoslavija 1931-1937 : Jugoslavija u spoljnopolitičkoj doktrini, planovima i praksi fašizma, Beograd, 1983.
- Eric R. Terzuolo, Red Adriatic : the communist parties of Italy and Yugoslavia, London, 1985.
- Filip Filipović, Sabrana dela. 13, Pred novom eksplozijom na Balkanu i Mala antanta, Beograd, 1988.
- Franko Dota, Zaraćeno poraće : konfliktni i konkurentski narativi o stradanju i iseljavanju Talijana Istre, Zagreb, 2010.
- Giovanni Giuriati, Con d'Annunzio e Millo in difesa dell' Adriatico, Firenze, G. C. Sansoni, 1954.
- Giulio Benedetti, La Pace di Fiume : dalla conferenza di Parigi al trattato di Roma : i documenti delle trattative diplomatiche e della lotta di Fiume : l'organizzazione tecnica, industriale, marittima economica della città e del porto : il testo integrale del trattato di Roma, Bologna : Nicola Zanichelli, 1924.
- Goran Latinović, Trst u jugoslovensko-italijanskim ekonomskim odnosima između dva svjetska rata, Novi Sad, 2017.
- Gordana Đerić, Drugi u poslekonfliktnom stanju, Filozofija i društvo : zbornik radova, Beograd 1987.
- Gordana Đerić, Intima javnosti : okviri predstavljanja, narativni obrasci, strategije i stereotipi konstruisanja Drugosti u upečatljivim događajima tokom razgradnje bivše Jugoslavije : štampa, TV, film, Beograd, 2008.
- H. Džejms Bergvin, Imperija na Jadranu : Musolinijevo osvajanje Jugoslavije : 1941-1943, Beograd, 2007.
- Herman Vendel, O Jugoslaviji, Italiji, Albaniji i Nemačkoj : šest rasprava Hermana Vendela, Beograd, 1921.
- Italy and the Yugoslav peoples / by Civis Italicus ; translated by G. F. Hill, London, The Council for the Study of International Relations, 1916.
- Iver Nojman, Upotrebe drugog : "Istok" u formiranju evropskog identiteta, Beograd 2011.
- J. P. Taylor, Trieste, London, 1945.
- James G. Carrier, Occidentalism : images of the West, Oxford, 2003.
- James Sadkovich, Italian support for Croatian separatism, 1927-1937, New York : Garland, 1987

- Jelena Mikić, Медијска слика другог, Свеске : часопис за књижевност, уметност и културу, Панчево, 2000.
- John C. Campbell, Successful negotiation : Trieste 1954 : an appraisal by the five participants, Princeton, 1976.
- Livio Chersi, La formazione dello stato jugoslavo, Trieste, 1935.
- Maria Todorova, Imaginarni Balkan, Beograd, 1999.
- Memorandum Vlade Demokratske Federativne Jugoslavije po pitanju Juliske Krajine i drugih jugoslovenskih teritorija pod Italijom
- Miljan Milkić, Jugoslavija, Italija i Tršćanska kriza : 1948-1954, Beograd, 2012.
- Miljan Milkić, Obnova trgovinskih veza Jugoslavije i Italije posle Drugog svetskog rata, Beograd, 2016.
- Miljan Milkić, Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama : 1943-1947, Beograd, 2012.
- Mira Beham, Ratni doboši : mediji, rat i politika, Beograd, 1997.
- Nataša Tučev, Neprijatelj bez lica: ideološka, Philologia (Beograd), Beograd, 2003.
- Nenad Blagojević, Јавно мњење као производ мас-медија : (о улози средстава јавног информисања у делима Виктора Пелјевина, Тематски зборник радова , Niš, 2015.
- Nenad Mirović, The image of Yugoslavia in the Western Press : A thesis submitted to the Department of Sociology in conformity with the requirements for the degree of Master Arts, Kingson, 1989.
- Nikola Žutić, Vatikan, fašizam i nacionalizam : (sa osvrtom na ideološko-političke prilike u Jugoslaviji 1922-1945), Beograd, 1996.
- Osimska meja : jugoslovansko-italijanska pogajanja in razmejitev leta 1975, zbrali in uredili Jože Pirjevec, Borut Klabjan in Gorazd Bajc, Koper 2006.
- Roberto G. Rabel, Between East and West : Trieste, the United States, and the Cold War : 1941-1954, Durtham, 1988.
- Sanja Lazarević Radak, Na granicama Orijenta : predstave o Srbiji u engleskim i američkim putopisima između dva svetska rata, Pančevo, 2011.
- Saša Mišić, Politički odnosi Jugoslavije i Italije u periodu od 1968. do 1975. Godine, Beograd, 2012.

- The Yugoslav-Italian frontier : (Trieste and Hinterland, London : Yugoslav Government Information Department, 1943.
- Trajan Stojanović, Pogledi na Nas/Vas i na Drugoga, Beograd, 1999.
- Uroš Milojević, Slika drugog : Albanci, Bugari i Rumuni u srpskim udžbenicima istorije, Rani radovi polaznika Alternativne akademske obrazovne mreže : 1998-2001 / priredili Aljoša Mimica i Zoran Grac
- Vesna Goldsvort, Izmišljanje Ruritaniје : imperijalizam mašte, Beograd, 2000.
- Vojin Kalinić, Слика Никодима Милаша о италијанској култури у Далмацији, Šesti међународни интердисциплинарни симпозијум Susret kultura, Novi Sad, 2013
- Zoran Avramović, Каква је слика суседа у уџбеницима на Балкану, Настава и васпитање : часопис за педагошка питања, Београд : Савез педагошких друштава Србије, 1952.
- Zoran Gluščević, Mediji i manipulacija: Beograd, Udruženje književnika Srbije, 1995.
- Zorica Kuburić, Slika o sebi i religijski drugom u Srbiji iz perspektive pravoslavlja i katolicizma, Religija i tolerancija : časopis Centra za empirijska istraživanja religije = Religion and Tolerance : journal of the Center for Empirical Researches of Religion, Novi Sad, 2003.